

HELSINGIN YLIOPISTO

Kuolinpesän oikeudellinen luonne

Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma
Maisterintutkielma

Laatija:
Leo Kaksonen

Ohjaaja:
Vanhempi yliopistonlehtori Tapani Lohi

8.8.2025
Helsinki

Työn nimi: Kuolinpesän oikeudellinen luonne

Tekijä: Leo Kaksonen

Kuukausi ja vuosi: 8/2025

Sivumäärä: 73

Avainsanat: jäämistöoikeus, perintöoikeus, oikeushenkilö, kuolinpesät

Tiivistelmä:

Kysymys kuolinpesän oikeushenkilöllisyydestä on noussut ajankohtaiseksi usean oikeustieteilijän kirjoitettua kriittisiä kannanottoja vallalla olevan osakaskeskeisen ajattelutavan näkemyksestä. Tämän näkemyksen mukaan kuolinpesä ei ole oikeushenkilö. Kriittiset kannanotot ovat tyypillisesti kuitenkin rajoittuneet muutaman sivun pituisiin analyysiin, eikä laajempaa artikkelia aiheesta ole oikeuskirjallisuudessa tehty 2000-luvulla. Tässä tutkimuksessa käsittelen osakaskeskeisen ajattelutavan ja sitä vastustavan kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan oikeusteoreettisia lähtökohtia sekä kummankin ajattelutavan puolesta esitettyjen argumenttien meriittejä. Esitän myös oman kannanottoni kuolinpesän oikeushenkilöllisyydestä sekä perusteluni sille.

Vallalla oleva käsitys kuolinpesän oikeushenkilöllisyydestä on osakaskeskeinen ajattelutapa, jonka mukaan kuolinpesään liittyviä oikeuskysymyksiä tulisi ajatella osakkaiden kautta. Kuolinpesää ei voida nähdä oikeuksien subjektina eikä näin ollen myöskään oikeushenkilönä. Kuolinpesää ei siis hahmoteta osakeyhtiön tai avoimen yhtiön tavoin osakkaista erilliseksi entiteetiksi, vaan perittävän kuolemasta aiheutuvaksi perillisten väliseksi suhteeksi, jonka perusteella he hallinnoivat jäämistöä, joka on perillisten henkilökohtaisesta varallisuudesta erillinen ja jaoton varallisuusmassa. Osakaskeskeistä ajattelutapaa edustavat argumentoivat, että kaikki lainsäädännön sisältö, joka näyttää sanamuodon perusteella subjektivoivan kuolinpesää, voidaan muuttaa muotoon, jossa kuolinpesä subjektina katoaa ilman, että säännöksen juridinen sisältö katoaa tai muuttuu. Virkkeet, jotka sisältävät käsitteen kuolinpesä, voidaan muuttaa muotoon, jossa käytetään kuolinpesän sijasta käsitteitä perillinen, perittävä ja jäämistö. Lisäksi osakaskeskeistä ajattelutapaa edustavat argumentoivat, ettei perintökaarta säätäessä lainsäätäjän tarkoituksena ollut, että kuolinpesää jatkossa hahmotettaisiin oikeushenkilönä, eikä kuolinpesä muillakaan tavoilla täytä oikeushenkilön kriteereitä.

Kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan mukaan kuolinpesään liittyviä oikeuskysymyksiä tulisi olla mahdollista ajatella kuolinpesän kautta, eli siten, että kuolinpesä on oikeuksien subjekti osakkaiden sijasta. Näin ollen kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa näkee kuolinpesän oikeushenkilönä. Tällä ei kuitenkaan tarkoiteta sitä, että kuolinpesän oikeushenkilöllisyydestä saisi johtaa suoraan juridisia lopputuloksia. Kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan edustajat argumentoivat, että kuolinpesän oikeushenkilöllisyys on ensisijaisesti kysymys siitä, onko tarkoituksenmukaista määritellä kuolinpesä oikeushenkilöksi. Keskeiset argumentit sen puolesta ovat lainsäädännön sanamuoto sekä se, kuinka 2000-luvulla tapahtuneet lainmuutokset ovat entisestään muuttaneet oikeustilaa suuntaan, jossa kuolinpesän on mahdollista olla oikeuksien subjekti. Lisäksi useat oikeuskysymykset ovat helpompia ja näin ollen myös tarkoituksenmukaisempia hahmottaa siten, että kuolinpesä on oikeuksien subjekti.

Kritisoin tutkimuksessa osakaskeskeisen ajattelutavan argumentteja niin substanssin kuin oikeusteoreettisen pohjan osalta. Tarkastelen oikeuskysymyksiä, jotka puoltavat tai puhuvat sitä vastaan, että kuolinpesä on oikeushenkilö. Teen tämän ratkaistakseni, onko tarkoituksenmukaista katsoa kuolinpesää oikeushenkilöksi. Ensin arvioin, millä tavoin kuolinpesä muistuttaa avointa yhtiötä, jonka oikeusjärjestyksemme jo hyväksyy oikeushenkilönä. Tutkin myös kuolinpesän osakkaiden asemaa tilanteessa, jossa kuolinpesä on avoimen yhtiön yhtiömiehenä ja pyrin ratkaisemaan, onko avoin yhtiö, jossa yhtiömiehenä on ainoastaan yksi kuolinpesä, yhdenmiehenyhtiö AKYL 5:9 tarkoitetulla tavalla. Tarkastelen velkojen ja yksinperimyksen näkökulmasta, miten

henkilörelaatioita on tarkoituksenmukaista hahmottaa tilanteessa, jossa kuolinpesään on määrätty pesänselvittäjä. Viimeiseksi tutkin esineoikeudellisia kollisiotilanteita. Tarkastelen sitä, onko tarkoituksenmukaisempaa hahmottaa kuolinpesä vai kuolinpesän osakas kollision toiseksi osapuoleksi, kun yksi kuolinpesän osakkaista ei ole ollut mukana tekemässä pesän nimissä tehtyä oikeustoimea sekä sitä, kuinka pesänselvittäjän määrääminen vaikuttaa kyseiseen tilanteeseen. Näiden oikeuskysymysten valossa katson, että kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa on perustellumpi kuin osakaskeskeinen ajattelutapa ja kuolinpesä tulisi määritellä oikeushenkilöksi.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuskysymykset	1
1.2	Metodit ja rajaukset	2
1.3	Tutkimuksen rakenne ja määritelmiä	3
2	Onko kuolinpesän oikeussubjektuudella merkitystä?	4
2.1	Mikä on oikeussubjekti?	4
2.2	Mitä tarkoitan kuolinpesän oikeushenkilöllisyydellä?	7
2.3	Onko kysymys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta tarpeellinen?	7
2.4	Miten oikeushenkilöllisyyden voi todeta?	10
2.5	Yhteenveto	12
3	Kuolinpesän luonteen historia	13
3.1	Ruotsi	13
3.2	Suomi	14
4	Kuolinpesäkeskeinen ja osakaskeskeinen ajattelutapa	17
4.1	Ajattelutapojen argumentit tiivistettynä	17
4.1.1	Osakaskeskeinen ajattelutapa	17
4.1.2	Kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa	20
4.2	Ontologia	21
4.3	Kuolinpesä- ja osakaskeskeisten ajattelutapojen kriteerit oikeushenkilöllisyydelle	25
4.4	Kuolinpesä lainsäädännössä ja virkkeiden tulkinta	26
4.4.1	Kuolinpesä lainsäädännössä	26
4.4.2	Virkkeiden tulkinta ja muuttaminen	29
5	Kuolinpesän oikeushenkilöllisyyden tarkoituksenmukaisuus oikeuskysymysten valossa	33
5.1	Kuolinpesä verrattuna avoimeen yhtiöön	33
5.1.1	Oikeushenkilön muodostaminen	33
5.1.2	Jakamaton erillisvarallisuus	34
5.1.3	Velkavastuu	36
5.1.4	Johtopäätökset	38

5.2	Kuolinpesä yhtiömiehenä	39
5.2.1	Johdanto	39
5.2.2	Yhdenmiehenyhtiön historia	40
5.2.3	Kuolinpesää yhtiömiehenä koskevan sääntelyn historia	41
5.2.4	Kuolinpesä yhtiömiehenä muissa erityistilanteissa	43
5.2.5	Johtopäätökset	48
5.3	Pesänselvittäjä: kuolinpesän vai perillisten edustaja?	50
5.3.1	Johdanto	50
5.3.2	Perillisten ja kuolinpesän välinen velka	51
5.3.3	Yksinperimys	54
5.4	Esineoikeudelliset kollisiotilanteet	58
5.4.1	Sivullissuoja	58
5.4.2	Ratihabitio ja pesänselvittäjän määrääminen	61
6	Johtopäätökset	72
	Lähteet	74

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymykset

”Niinpä, vaikka oikeushenkilöitä käsittelevä kirjallisuus on kunnioitettavan laaja, mihinkään yksimielisyyteen oikeushenkilön käsitteestä ei ole päädytty ja tuskin koskaan päädytäänkään”.¹ Juridiikassa on useita ikuisuuskyseksiä, joita pohditaan vuodesta toiseen ilman, että juristikuntaa tyydyttävään lopputulokseen koskaan päästään. Tässä tutkimuksessa käsitelen yhtä tällaista kysymystä, kuolinpesän oikeudellista luonnetta.

Kysymys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta tuli tärkeäksi etenkin 1920- ja 1930-luvuilla, kun vuoden 1734 lain perintökaaren uudistus tuli ajankohtaiseksi. Ruotsissa ja Suomessa oli molemmissa vielä voimassa vuoden 1734 laki, joten keskustelua molempien valtioiden lainvalmistelijoiden välillä luonnollisesti käytiin ja näin pyrittiin edistämään pohjoismaista lainsäädäntöyhteistyötä.² Ruotsissa lainsäätäjät päätyivät lainvalmistelussa päätökseen tehdä kuolinpesästä oikeushenkilö jo vuonna 1932, ja tämä käsitys on pysynyt Ruotsissa siitä lähtien.³ Suomessa sen sijaan lainsäätäjät ei ottanut selkeää kantaa kuolinpesän oikeushenkilöllisyyteen, kun uutta perintökaarta säädettiin, joten kysymys jäi avoimeksi. Tämä siitä huolimatta, että Suomen uusi perintökaari otti vahvasti vaikutteita Ruotsin laista.⁴ Kysymys jäi toisin sanoen oikeustieteen selvitettäväksi.

Korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä on pitkään katsottu, ettei kuolinpesä ole oikeushenkilö.⁵ Ratkaisun KKO 2020:9 perusteluissa viitataan suoraan oikeuskirjallisuuteen, kun kysymys oli siitä, onko kuolinpesä osakkaista erillinen prosessisubjekti ja samassa yhteydessä todetaan myös, ettei kuolinpesää voida pitää oikeushenkilönä. Yksi viitatuista lähteistä on Aulis Aarnion ja Urpo Kankaan kirjoittama teos, mikä ei yllätä, koska Aarnion vuonna 1967 julkaistu tutkimus ”Perillisen oikeusasemasta” loi pohjan analyttisen lainopin näkemykselle kuolinpesän

¹ Heikonen 1948, s. 79 ja lähes samaa ilmaisua käyttänyt myös Heikonen 1953, s. 163.

² SOU 1932:16, s. 4.

³ SOU 1932:16, s. 83 ja Lind – Walin 2009, s. 39–42.

⁴ Helin 1999, s. 150–151 ja 155.

⁵ KKO 1998:139 ja KKO 2020:9, perustelu 12.

oikeudellisesta luonteesta. Vallitseva kanta myös uuden perintökaaren voimaan tulemisen jälkeen vuodesta 1966 nykypäivään asti on siis ollut, ettei kuolinpesä ole oikeushenkilö.⁶

Edellä mainittu ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta edelleenkin käytäisi keskustelua oikeuskirjallisuudessa.⁷ Pyrin siksi tässä tutkimuksessa vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Mitä kuolinpesän oikeushenkilöllisyys tarkoittaa?
2. Onko kysymys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta tarpeellinen?
3. Miten oikeushenkilöllisyyden voi todeta?
4. Onko kuolinpesä oikeushenkilö?

1.2 Metodit ja rajaukset

Tämä tutkimus on lainopillinen tutkimus, jossa tutkin jäämistöoikeudellista käsitettä kuolinpesä. Tämä käsitteiden täsmäntäminen ja tutkiminen toteuttaa lainopin tehtävää systematisoida voimassa olevaa oikeutta.⁸ Käytän myös lainopin metodeja, kun tutkin juridisia oikeuskysymyksiä ja tulkiten lakia. Tutkin kuolinpesän oikeudellista luonnetta ainoastaan aineellisoikeudellisesti ja etenkin jäämistö- ja varallisuus-oikeudellisiin kysymyksiin keskittyen. Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät kuolinpesään liittyvät kysymykset mm. rikosoikeudessa, vero-oikeudessa ja prosessioikeudessa, vaikka näistäkin näkökulmista kuolinpesän oikeudellisen luonteen tutkiminen olisi antoisaa. Syitä edellä mainittuun rajaukseen on kaksi. Ensinnäkin laajempi kuolinpesän luonteen tutkiminen ei ole mahdollista maisterintutkielman tavoitellun sivumäärän rajoissa. Toinen syy on se, että rajaus aineellisoikeudellisiin kysymyksiin on aikaisemminkin tehty asiaa käsittelevässä kirjallisuudessa ja käytännön oikeuskysymykset, joita käsitellään useimmiten kuolinpesän oikeudellista luonnetta pohdittaessa ovat varallisuus- ja jäämistöoikeudellisia.⁹

⁶ Käsitteiden tarkemmin historiallista kehitystä Suomessa kappaleissa 3.2 ja 4.1.1.

⁷ Esimerkiksi Aarnio – Kangas 2016, s. 371–379, Kolehmainen 2006, s. 231–234 ja Kaisto – Lohi 2013, s. 360–364.

⁸ Hirvonen 2008, s. 21–25.

⁹ Esimerkkinä Hakulinen 1955, s. 363–384, Kolehmainen 2006, s. 231–234 ja teoksessa Aarnio 1967 käsitellyt oikeuskysymykset, jotka lähes kaikki varallisuus- ja jäämistöoikeudellisia.

1.3 Tutkimuksen rakenne ja määritelmiä

Tässä tutkimuksessa käytän termejä osakas- ja kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa, kun käsittelen vastakkaisia näkemyksiä kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta.

Osakaskeskeisellä ajattelutavalla tarkoitan näkemystä, jonka mukaan kuolinpesään liittyviä oikeuskysymyksiä tulisi ajatella osakkaiden kautta, koska ei ole tarvetta nähdä kuolinpesää oikeuksien subjektina eikä näin ollen myöskään oikeushenkilönä.

Kuolinpesäkeskeisellä ajattelutavalla tarkoitan näkemystä, jonka mukaan kuolinpesään liittyviä oikeuskysymyksiä tulisi ajatella kuolinpesän kautta ja mahdollistaa myös se, että kuolinpesä on oikeuksien subjekti ja näin ollen nähdä kuolinpesä oikeushenkilönä. Olen valinnut tämän terminologian käytön, koska mielestäni se kuvastaa näkemuseron ydintä ja sitä on aikaisemmin käytetty oikeuskirjallisuudessa.¹⁰

Kappaleessa 2 käsittelen oikeussubjektin käsitettä ja vastaan tutkimuskysymyksiin 1-3.

Kappaleessa 3 käsittelen kuolinpesän käsitettä ja sitä, kuinka käsitys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta on kehittynyt Ruotsissa ja Suomessa 1900-luvulla. Käsittelen kappaleessa 4 osakas- ja kuolinpesäkeskeinen ajattelutapojen eroja ja yhtäläisyyksiä.

Lisäksi avaan molempien ajattelutapojen argumentaatiota ja perusteluja. Kappaleessa 5 käsittelen tutkimuksen päätutkimuskysymystä, eli sitä, onko kuolinpesä oikeushenkilö, ja esimerkkien ja analyysin avulla osoitan, että kuolinpesää on tarkoituksenmukaista pääsääntöisesti käsitellä oikeushenkilönä.

¹⁰ Terminologiaa on aikaisemmin käyttänyt mm. Lohi 1998, s. 222–224, Helin 1999, s. 155, Kolehmainen 2006, s. 231-232 ja Harju 2020, s. 48. Lähes samoin termein myös Kaisto – Lohi 2013, s. 360–364.

2 Onko kuolinpesän oikeussubjektuudella merkitystä?

2.1 Mikä on oikeussubjekti?

Oikeussubjekti on ”henkilö”, jolla voi olla oikeuksia ja velvollisuuksia. Oikeussubjektit on jaettu kahteen ryhmään: luonnollisiin henkilöihin ja oikeushenkilöihin. Luonnolliset henkilöt ovat ihmisiä ja kaikki muut oikeussubjektit ovat oikeushenkilöitä.¹¹ Yleisesti oikeushenkilöksi hyväksytyjä entiteettejä ovat mm. osakeyhtiöt, säätiöt ja kunnat. Ongelmaksi on kuitenkin muodostunut kysymys siitä, miten tiedetään mitkä asiat ovat oikeussubjekteja ja mitkä eivät. Asian suhteen on muodostunut useita eri näkökulmia, jotka lähtevät tarkastelemaan kysymystä eri lähtökohdista. Konsensusta ei ole muodostunut sen suhteen mikä näistä näkökulmista olisi oikea.¹²

Kivimäki ja Ylöstalo ovat esittäneet oikeushenkilöllisyydelle neljä kriteeriä, joiden täytyminen usein riittää osoittamaan, että kyseessä on oikeushenkilö. Kriteerit ovat i) erillisvarallisuus, joka on ii) pysyväisen toimielimen hoidossa, iii) se, että yhtymä erottuu muista oikeussubjekteista erityisen toiminimen kautta ja iv) jonkinlainen valtiovallan toimenpide, joka vahvistaa oikeushenkilön olemassaolon.¹³

Kivimäen ja Ylöstalon esittämät kriteerit ovat yhteensovittavissa monien vanhempien teorioiden oikeushenkilöllisyydelle esittämien kriteerien kanssa, joita ovat mm. riittävä kollektiivinen yhteys, jonka tulee olla riittävän voimakas, jotta kyseessä on oikeushenkilö.¹⁴ Lisäksi on arvioitava näyttäytykö yhtymä ainoastaan ulospäin intresseiltään yhtenäiseltä, vai onko se myös tosiasiallisesti oma intressiryhmänsä, vai sisäisesti vain jäsenten intressit.¹⁵ Toisin sanoen kysymys on siitä voiko yhtymän intressi olla vastakkainen jäsenten edun kanssa.

Visa Kurki on tulkinnut, että vallitseva oikeussubjektikäsitys johtaa siihen, että ainoastaan oikeussubjekti voi olla oikeuksien ja velvollisuuksien haltija.¹⁶ Vanhemmassa

¹¹ Saarenpää 1999, s. 357 ja Halila 2008, s. 1–2 ja 25.

¹² Tiivistelmiä eri näkökulmista ja eri ajanjaksoilta mm. Mannio 1918, s. 26–56, Kurki 2019, s. 65–75 ja Aarnio 1977, s. 292–294.

¹³ Kivimäki – Ylöstalo 1973, s. 166–167.

¹⁴ Heikonen 1936, s. 130–136.

¹⁵ Heikonen 1936, s. 135–136 ja Kivimäki – Ylöstalo 1973, s. 166.

¹⁶ Kurki 2018, s. 472.

oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin myös esitetty kanta, että oikeuskelpoisuus vain muutamiin oikeussuhteisiin ei välttämättä riitä oikeushenkilöllisyyteen.¹⁷ Toisin sanoen oikeushenkilökäsitteeseen eivät kuuluisi yhtymät, joiden oikeuskelpoisuus on rajoitettu muuten kuin yhteisön luonteen mukaisesti.¹⁸ Myöskään laissa eksplisiittisesti annettu oikeus ei siis kaikkien näkemysten mukaan välttämättä johda oikeushenkilöllisyyteen.¹⁹

Historiallisesti oikeustiede asetti aikaisemmin enemmän painoarvoa käsitteille, kuten oikeussubjekti.²⁰ Oikeudellisten kysymysten perustelut nojautuivat enemmän siihen, mitä ominaisuuksia käsitteen omaavilla subjekteilla tuli käsitteen mukaan olla, ja vähemmän oikeustilan kokonaisarviointiin. Esimerkki käsitteiden, kuten oikeushenkilö, vahvasta tulkintavaikutuksesta vielä 1950-luvulla, jolloin Suomessa murros analyttiseen lainoppiin oli vasta alkamassa²¹, on korkeimman hallinto-oikeuden 17.5.1951 antama päätös. Asiassa oli kysymys siitä, pystyikö liikevaihtoverokonttori tekemään päätöksen, jolla se määrää avoimen yhtiön yhtiömiehet maksamaan avoimen yhtiön liiketoiminnassa aiheutuneen liikevaihtoveron, vaikka se oli jo aikaisemmin määrännyt kyseisen veron avoimen yhtiön maksettavaksi.²² Vaikka avoimen yhtiön ei katsottu olevan täysi oikeushenkilö²³, sillä katsottiin kuitenkin olevan asianosaiskelpoisuus, ja sen katsottiin olevan useissa asioissa yhtiömiehistään erillinen entiteetti, mikä ilmenee erityisen hyvin tapauksesta kommentaarin kirjoittaneen Heikosen virkkeestä: ”...verotuksen alaista liiketoimintaa on harjoittanut yhtiö sellaisenaan eivätkä yhtiön osakkaat.”²⁴ Koska vero oli jo kerran määrätty yhtiölle, katsottiin, että sitä ei voinut enää uudestaan määrätä yhtiömiehille.²⁵ Katsottiin myös, ettei olisi lain mukaista määrätä veroa sekä yhtiölle että yhtiömiehelle samaan aikaan.²⁶

Ratkaisuun päädyttiin siitä huolimatta, että myös 1950-luvulla lainsäädännön mukaan avoimen yhtiön yhtiömies oli henkilökohtaisessa vastuussa kaikista yhtiön velvoitteista.²⁷

¹⁷ Heikonen 1936 s. 135 ja Mannio 1918 s. 41.

¹⁸ Heikonen 1936 s. 136.

¹⁹ Aarnio – Kangas 2009 s. 376 ja Mannio 1918 s. 41.

²⁰ Aarnio 2011 s. 14–15.

²¹ Varallisuus oikeudessa muutosta vei eteenpäin Suomessa etenkin Simo Zitting 1950-luvulla.

²² Heikonen 1952 s. 13–14.

²³ Heikonen 1948 s. 95–97 Tästä seikasta enemmän kappaleissa 5.1 ja 5.2.

²⁴ Heikonen 1952 s. 14–16.

²⁵ Heikonen 1952 s. 15.

²⁶ Heikonen 1952, s. 16.

²⁷ Heikonen 1952 s. 15 ja Heikonen 1953 s. 175

Tästä helposti johdettavaan lopputulokseen, että avoimen yhtiön yhtiömiehet ovat vastuussa myös avoimen yhtiön veroista, ei kuitenkaan päädytty. Kokonaisuutta monimutkaisti entisestään se, että korkein oikeus oli aikaisemmin ulosottoon liittyen tehnyt päätöksen, jonka mukaan ulosottoviranomainen ei voinut yhtiölle määrätyn liikevaihtoveron maksuvelvollisuuden perusteella ulosmitata avoimen yhtiön yhtiömiehen henkilökohtaista omaisuutta, koska avoin yhtiö katsottiin erilliseksi yhtiömiehestä, jolloin vero olisi pitänyt kohdistaa yhtiömiehelle itselleen.²⁸ Teoria avoimen yhtiön erillisyydestä ja sen vaikutuksesta oikeuteen ei tullut yksinomaan laista, vaan perustui suurelta osin oikeustieteen kehittämään käsitteistöön ja sen ympärille muodostettuihin teorioihin.²⁹ Näin ollen oikeuskäytäntö johti tilanteeseen, jossa ylivelkaisen avoimen yhtiön verovelkaa ei välttämättä olisi lainkaan saatu perittyä riippumatta siitä, mitä päätöksiä tuomioistuimet ja viranomaiset tekivät.³⁰ Tapaus sai kritiikkiä jo omana aikanaan juuri siitä syystä, että sen juridinen lopputulos nojautui vahvasti avoimelle yhtiölle annettuun teoreettiseen statukseen ja sen ympärille muodostuneeseen ontologiseen käsitekonstruktioon, vaikka näistä käsitteistä johdetut lopputulokset olivat ristiriidassa lain kanssa.³¹

Oikeuskirjallisuudessa käytetään tästä aikaisemmasta, käsitteitä painottavasta oikeustieteestä termiä käsitelainoppi, ja sitä voi verrata analyttiseen lainoppiin, joka syrjäytti käsitelainopin 1950–1970-luvulla suomalaisessa oikeustieteessä.³² Verrattuna käsitelainoppiin, analyttisessä lainopissa painoarvo siirtyi käsitteistä, kuten oikeussubjekti, eri tahojen välisten relaatioiden tutkimiseen.³³ Käsitteistä, kuten oikeussubjekti, ei enää suoraan johdettu vastauksia, vaan juridinen argumentaatio monipuolistui ja oikeussääntöjä pyrittiin kuvaamaan uusin tavoin kriittisesti arvioimalla vanhojen käsitteiden puutteita ja täsmentämällä oikeudellista kysymyksenasettelua.³⁴ Muutos ei tietenkään jäänyt siihen, ja analyttisen lainopin jälkeen on tullut myös useita

²⁸ KKO 1930 II 168 ja Lahtinen 1953, s. 155.

²⁹ Juuri tähän tapaukseen liittyen Heikonen 1948, s. 325–331 avaa teoreettista taustaa, joka johti KKO 1930 II 168 päätökseen.

³⁰ Lahtinen 1953, s. 155–161.

³¹ Lahtinen 1953, s. 152 ja Makkonen 1998, s. 74. Kritiikistä huolimatta 1950-luvun vallalla ollut käsitys oli korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisun puolella.

³² Tuori 2013, s. 85, Hirvonen 2011, s. 45–46 ja Aarnio 2011, s. 16–18.

³³ Tuori 2013, s. 85.

³⁴ Hirvonen 2011, s. 45–46.

muita menetelmiä tutkia oikeustieteellisiä kysymyksiä.³⁵ Tärkeää tämän tutkimuksen kysymyksenasettelun kannalta on kuitenkin huomio, että oikeustieteellisessä analyysissä käsitteillä, kuten oikeushenkilö, ei enää lähtökohtaisesti ole ratkaisevaa merkitystä oikeuskysymysten ratkaisun kannalta. Näin ollen voidaan esittää kuolinpesän oikeushenkilöllisyyden analysoinnin tarpeellisuuden kyseenalaistava kysymys, onko kuolinpesän oikeudellisella luonteella nykyään edes merkitystä, ja mitä oikeushenkilöllisyydellä tarkoitetaan? Voidaanko käytännön oikeuskysymyksiin vastata ilman, että kuolinpesän oikeushenkilöllisyyteen otetaan kantaa?

2.2 Mitä tarkoitan kuolinpesän oikeushenkilöllisyydellä?

Yksi osakaskeskeisessä ajattelutavassa kuolinpesäkeskeisestä ajattelutapaa kohtaan esitetyistä kritiikeistä on se, että kuolinpesän itsenäisyyden merkitystä ei riittävällä tavalla selvitetä ja lisäys ajatteluun jää tarpeettomaksi.³⁶ Näin ollen on tarpeen ensin määritellä mitä tarkoitan tässä teoksessa kuolinpesän oikeushenkilöllisyydellä. Vasta sen jälkeen on mahdollista arvioida, onko tämä määritelmä tarpeellinen ja tarkoituksenmukainen. Oikeussubjektin määritelmän mukaisesti tarkoitan tässä tutkimuksessa kuolinpesän oikeushenkilöllisyydellä sitä, että kuolinpesällä voi olla oikeuksia ja velvollisuuksia, joiden subjektina on kuolinpesä eivät osakkaat.

Edellä mainittu ei tarkoita sitä, että kuolinpesällä olisi mahdollisuus sitoutua mihin tahansa velvollisuuksiin tai saada mitä tahansa oikeuksia. Lisäksi tässä tutkimuksessa kuolinpesän mahdollisesta oikeushenkilöllisyydestä ei tule johtaa sitä, että kaikkia perintökaareen liittyviä tai muita aineellisoikeudellisia oikeuskysymyksiä, joihin liittyy kuolinpesä, tulisi tarkastella siitä näkökulmasta, että oikeuksien subjekti on kuolinpesä. Kuolinpesän oikeushenkilöllisyys eli itsenäisyys osakkaista on toisin sanoen vain se mahdollisuus, että kuolinpesä on oikeuksien ja velvollisuuksien subjekti.

2.3 Onko kysymys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta tarpeellinen?

Nykyään kuolinpesän oikeudellista luonnetta pohdittaessa niin osakas- kuin kuolinpesäkeskeinen ajattelutapakaan ei puolla näkemystä, että mahdollinen

³⁵ Näistä tiivistelmiä Hirvonen 2011, s. 45–53.

³⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 379.

oikeushenkilöllisyys tai oikeushenkilöttömyys yksin johtaisi oikeudellisesti merkittäviin lopputuloksiin, kun tutkitaan yksittäistä oikeudellista kysymystä.³⁷ Tässä tutkimuksessa en myöskään puolla kantaa, että oikeushenkilöllisyydellä olisi merkitystä suurimmassa osassa oikeudellisia kysymyksiä. Edellä mainitun takia oikeuskirjallisuudessa on esitetty usein kanta, että kysymys oikeushenkilöllisyydestä olisi turha ja väärin asetettu.³⁸

Se, ettei oikeushenkilöllisyydellä usein ole merkitystä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö voisi olla olemassa oikeudellisia kysymyksiä, joissa on tarpeen ottaa kantaa siihen, voiko nimenomaan kuolinpesä olla oikeuksien ja velvollisuuksien subjekti. Näissäkään tilanteissa ei kuolinpesän oikeushenkilöllisyys yksin riitä tuottamaan oikeudellista lopputulosta, mutta se on osa argumentaatiota ja voi puoltaa jotain lopputulosta. Jos tällainen kysymys on olemassa, on kuolinpesän oikeushenkilöllisyyteen myös pakko ottaa kantaa. Esimerkkinä tästä on esineoikeudellinen kollisiotilanne, jossa yksi kuolinpesän osakkaista ei ole ollut edustettuna pesän omaisuuden luovutuksessa. Kun mietitään asiaan liittyviä henkilösuhteita, voi tulla tarpeelliseksi kysyä syntykö tilanteessa kollisio sivuutetun osakkaan ja luovutuksensaajan välille, vai kuolinpesän ja luovutuksensaajan välille?³⁹ Käytän kysymystä vain esimerkkinä siitä, että on tilanteita, joissa oikeuden tulkitsijan tulee ottaa kantaa kuolinpesän oikeudelliseen luonteeseen. Kysymys oikeudellisesta luonteesta on siis tarpeellinen.

Se, että kysymys oikeudellisesta luonteesta on tarpeellinen yksittäisissä oikeuskysymyksissä ei kuitenkaan todista sitä, että kuolinpesän oikeudellista luonnetta tarvitsisi jokaisessa kysymyksessä kohdella samalla tavoin. Toisin sanoen se, että jossain oikeustieteellisessä analyysissä päädytään siihen, että kuolinpesä toimii oikeushenkilön tavoin oikeudellisessa kysymyksenasettelussa X ei suoraan tarkoita, että kuolinpesä myös käyttäytyy oikeudellisessa kysymyksenasettelussa Y oikeushenkilön tavoin. Onko siis perusteltua pohtia yleisemmällä tasolla kuolinpesän oikeudellista luonnetta? Mielestäni kysymykseen tulee vastata myönteisesti seuraavista syistä.

³⁷ Kaisto – Lohi 2013, s. 364, Aarnio 1967, s. 132–133.

³⁸ Lahtinen 1955, s. 119, Aarnio – Kangas 2016, s. 376, Aarnio 1967, s. 132–133.

³⁹ Samaa esimerkkiä käyttänyt mm. Helin 1999, s. 155 ja Kolehmainen 2006, s. 231–232. Käsittelen tätä kysymystä tarkemmin kappaleessa 5.4.

Ensinnäkin on käytännön syitä, joiden takia myös oikeustieteilijät, jotka ovat todenneet, että kysymys on turha, ovat päätyneet omista oikeusteoreettisista lähtökohdistaan toteamaan, että kuolinpesä joko on tai ei ole oikeushenkilö.⁴⁰ Tämä johtuu osittain siitä, että laajemmassa jäämistöikeudellisessa teoksessa lukijan on hyvä tietää, mitä kirjoittaja tarkoittaa termillä kuolinpesä, vaikka teoksessa ei käsiteltäisikään kysymyksiä, joiden yhteydessä on erikseen tarve pohtia kuolinpesän oikeudellista luonnetta. Jos lukijalle ei koskaan kerrota, mitä sanalla kuolinpesä tarkoitetaan, mainitun teoksen lukeminen ja tulkitseminen on hankalampaa.

Käsitys kuolinpesästä voi myös vaikuttaa siihen, miten juristi hahmottaa ja jäsenteleo oikeudellisia kysymyksiä ja tilanteita. Käsitys voi myös vaikuttaa siihen, miten tutkijat muotoilevat oikeudellisia kysymyksiä tai jopa siihen, mitä oikeudellisia kysymyksiä kysytään. Kaikista näistä syistä kysymyksellä on tosiasiallisesti merkitystä, vaikka sillä ei olisi laajempaa teoreettista merkitystä. Jonkinlaista käsitteistöä myös tarvitaan, jotta esitetyn oikeuskysymyksen ratkaisuvaihtoehtoja voidaan kartoittaa.⁴¹

Toiseksi lainopin tehtävänä on tulkita ja systematisoida.⁴² Osa systematisointia on tutkia ja jäsentää oikeudenalojen käsitteitä, kuten tässä tapauksessa käsitettä kuolinpesä.⁴³ Tämä käsitteiden luominen ja ylläpitäminen on lainopin tehtävä, joka taas entisestään mahdollistaa oikeusjärjestyksen sisällön tulkitsemisen ja systematisoinnin.⁴⁴ Jotain käsitteitä oikeustieteessä täytyy käyttää ja käytettävät käsitteet on määriteltävä jotenkin. Tämä ei tarkoita, että käsitteiden määritelmät tai edes käsitteet itsessään olisivat muuttumattomia, päinvastoin. Käsitteiden määritelmät muuttuvat oikeusjärjestelmässä tapahtuvien muutosten kanssa. Juuri sen takiaakin on tärkeää analysoida ja tarkentaa vallitsevaa käsitteistöä. Kuten Kairinen toteaa ”On nimittäin kysyttävä, miksi emme tietoisesti kehittäisi juridista kieltä ja siihen liittyvää teoriarakennetta, kun sellaiset kuitenkin ovat välttämättömiä ja vaikuttavat tulkintoihimme. Juridisesta kielestähän emme koskaan pääse eroon.”⁴⁵ Käsitteet myös mahdollistavat oikeudellisten ilmiöiden

⁴⁰ Lahtinen 1955, s. 119–122 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 378–379.

⁴¹ Kaisto 2005, s. 62–63.

⁴² Hirvonen 2011, s. 22. Kaisto 2005 s. 343.

⁴³ Hirvonen 2011, s. 25.

⁴⁴ Kaisto 2005, s. 360.

⁴⁵ Kairinen 1979, s. 80.

analyysin muissakin kuin yksittäistapauksissa, mikä helpottaa oikeuden ja siinä olevien kokonaisuuksien ymmärtämistä ja analysoimista ylätasolla.

Lisäksi, jos voimme todeta, että kuolinpesä ei toimi koskaan kuten oikeushenkilö oikeuskysymyksissä, joissa tämän kysymyksen kysyminen on tarpeellista, voimme todeta yksiselitteisesti, ettei kuolinpesä ole oikeushenkilö. Jos taas kuolinpesä useimmiten toimii kuin oikeushenkilö, voimme ainakin todeta, että voi olla tarkoituksenmukaista hahmottaa kuolinpesä oikeushenkilönä sen sijaan, että asiaa tarkastelisi osakaslähtöisesti.

2.4 Miten oikeushenkilöllisyyden voi todeta?

Kuolinpesän oikeudellista luonnetta on historiallisesti pyritty todistamaan monilla eri tavoilla. Vanhojen tutkimusten syvällinen käsitteleminen tai toisintaminen ei kuitenkaan ole nähdäkseni tässä yhteydessä tarpeellista, koska 1930–1950-luvuilla, kun aiheesta käytiin Suomessa tieteellistä keskustelua, oli oikeusteoreettinen näkökulma kysymykseen ja myös kuolinpesän luonne lainsäädännössä niin radikaalisti erilainen, ettei kysymysasetteluja voi toisintaa ja toivoa tieteellisesti vieläkin relevanttia lopputulosta. Esimerkiksi kiistellyt kysymykset lainhuudon myöntämisestä tai siitä, omistavatko osakkaat jäämistön murto-osina vai jakamattomana, on jo ratkaistu tavalla, joka ei anna mitään uutta keskusteluun siitä, onko osakaskeskeinen ajattelutapa vai kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa tarkoituksenmukaisempi.⁴⁶ Yleisesti on jo hyväksytty, että kuolinpesä voidaan merkitä lainhuutoon ja kuolinpesän varat ovat erillisiä perillisten omasta varallisuudesta, eivätkä he voi tätä jakamatonta erillisvarallisuutta lähtökohtaisesti hallita muuten kuin PK 18:2 mukaisessa yhteishallintosuhteessa muiden osakkaiden kanssa.⁴⁷ Tieteellisesti mielenkiintoisempi kysymys nykyään on ennemminkin se, voidaanko kuolinpesää koskevasta lainsäädännöstä ja siihen liittyvistä oikeuskysymyksistä johtaa se, että kuolinpesää tulisi kuvailla oikeushenkilönä.

⁴⁶ Siitä, miksi lainhuudon pohtiminen ei ole tarpeen, kts. Aarnio – Kangas 2016, s. 378 tai Lahtinen 1955, s. 116–119.

⁴⁷ Kaisto – Lohi 2013, s. 363 ja Aarnio – Kangas, 2016 s. 28. Se, tulisiko varoja hahmottaa perillisten omistamaksi erillisvarallisuudeksi vai kuolinpesän omistamaksi varallisuudeksi, on toki oma kysymyksensä (tästä enemmän Kaisto – Tepora 2012, s. 273-274), mutta nähdäkseni sitä ei ole antoisaa tutkia itsenäisenä abstraktina kysymyksenä ilman siihen liitännäistä oikeudellista ongelmaa. Useat ratkaistut oikeuskysymykset, kuten lainhuudon myöntäminen, on ollut mahdollista ratkaista riippumatta siitä, hahmotetaanko varallisuus kuolinpesän omistamaksi vai perillisten omistamaksi erillisvarallisuudeksi, mistä syytä näitä jo ratkaistuja kysymyksiä ei ole tarpeen tarkastella tässä yhteydessä.

Kolehmainen on päätenyt lopputulokseen, että kuolinpesä on oikeussubjektii argumentoimalla, että lainsäätäjii on perintökaareen lisännyt useita pykälää, joiden sanamuoto mahdollistaa sen, että kuolinpesä on oikeuksien ja velvollisuuksien kohde.⁴⁸ PK 20:9c puhuu pesän puolesta tehdystä oikeustoimesta ja sen sitovuudesta indikoiden, että sitomattomuus olisi suhteessa pesään.⁴⁹ Lisäksi PK 21:4 käytetään termiä ”pesän lukuun” indikoiden, että pesä voi itsenäisesti olla vastuussa velasta.⁵⁰ Monelle jo tämä argumentaatio saattaisi riittää siihen, että kuolinpesä tulisi määritellä oikeushenkilöksi. Jos kuitenkin katsotaan, ettei lakia tulisi tulkita sanamuodon kanssa yhteensopivan tulkinnan mukaisesti, kuten osakaskeskeinen ajattelutapa argumentoi, ei tämä argumentti itsessään riitä. Näin ollen pelkästään edellä mainittu argumentaatio ei ole mielestäni yksinään riittävän vakuuttava.

Kaisto ja Lohi pohjaavat argumentaationsa tarkoituksenmukaisuuteen.⁵¹ Koska oikeushenkilöllisyyden tarkoista kriteereistä ei ole yhteisymmärrystä, eikä selkeää vastausta pystytä löytämään, on kysymys minkä tahansa entiteetin oikeushenkilöllisyydestä määritelmäkysymys.⁵² Määriteltäessä, onko kuolinpesä oikeushenkilö, tulisi siis keskittyä siihen, onko hyödyllistä, eli siis tarkoituksenmukaista, määritellä se oikeushenkilöksi vaiko ei. Näin ollen kysymys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta muodostuukin kysymykseksi siitä, onko oikeudellisia kysymyksiä helpompi käsitellä, onko oikeussuhteita helpompi hahmottaa ja onko lainsäädäntöä helpompaa tulkita, jos kuolinpesä määritellään oikeushenkilöksi. Jos lainsäätäjii kirjoittaa lainsäädännön sillä tavoin, että kuolinpesä useassa mielessä toimii kuten oikeushenkilö ja vallitsevassa oikeustilassa monet ratkaisut näyttävät indikoivan kuolinpesälle oikeushenkilönomaista asemaa, onko tarkoituksenmukaista evätä kuolinpesältä oikeushenkilön asema? Mielestäni ei. Näin ollen tarkoituksenmukaisuus on myös se lähtökohta, josta tässä tutkimuksessa lähden tutkimaan, onko kuolinpesää oikeushenkilö vai ei.⁵³

⁴⁸ Kolehmainen 2006, s. 232–233.

⁴⁹ Kolehmainen 2006, s. 232.

⁵⁰ Kolehmainen 2006, s. 233.

⁵¹ Kaisto – Lohi 2013, s. 363, Kaisto 2001, s. 129–130.

⁵² Kaisto 2001, s. 128–130.

⁵³ Tutkin tämän lähtökohdan oikeusteoreettista pohjaa lisää etenkin kappaleissa 4.1.2 ja 4.2.

2.5 Yhteenveto

Kuolinpesän oikeushenkilöllisyydellä tarkoitan sitä, että kuolinpesällä voi olla oikeuksia ja velvollisuuksia, joiden subjektina on kuolinpesä eivätkä osakkaat. Jotta voimme määritellä, onko subjektina kuolinpesä vai osakkaat, täytyy olla tilanteita, joissa kysymys oikeuksien subjektista on tarpeellista selvittää, ja vastaus kysymykseen siitä, kumpi on subjekti, vaikuttaa lopputulokseen. Jotta päätyisimme määrittelemään kuolinpesän oikeushenkilöksi, on sen lisäksi oltava tarkoituksenmukaista verrattuna siihen, että osakas määriteltäisiin subjektiksi. Arvioidaksemme sitä, onko myös yleisemmällä tasolla tarkoituksenmukaista lähteä siitä, että kuolinpesä on oikeushenkilö, on tarpeellista tutkia myös johtaako edellä mainittujen oikeuskysymysten oikeudellisen analyysin usein tulokseen, jossa kuolinpesä on oikeuksien subjekti. Jos näin on, on myös tarkoituksenmukaista yleisemmällä tasolla lähteä siitä, että kuolinpesä on oikeushenkilö.

3 Kuolinpesän luonteen historia

3.1 Ruotsi

Ruotsissa perintöä, perinnönjakoa ja testamenttia säänteli vuoden 1734 laki noin kaksisataa vuotta. Laki oli suppea, eikä se tarkasti säännellyt perillisten yhteishallintoa. Jos perilliset eivät päässeet yhteisymmärrykseen pesän selvittämisestä taikka perinnönjaosta, ei toimivia ratkaisuja pesän selvittämiseen ja jakamiseen ollut laissa säädetty, pois lukien konkurssiin asettaminen.⁵⁴ Lisäksi perillisillä oli riski tulla henkilökohtaisesti vastuulliseksi vainajan veloista, jos he eivät hakeneet kuolinpesän asettamista konkurssiin.⁵⁵ Kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta käytiin jo tuolloin keskustelua, mutta vallalla oleva käsitys oli, että kuolinpesä ei ollut oikeushenkilö.⁵⁶

Puutteita lainsäädännössä perhe- ja jäämistöoikeuden alalla lähdettiin paikkaamaan 1900-luvulla. Vuosien 1917–1934 aikana valmisteltiin ja säädettiin useita erillislakeja, jotka toivat suuria muutoksia vuoden 1734 lakiin pohjautuvaan oikeusjärjestelmään.⁵⁷ Näitä lakeja olivat esimerkiksi lag om testamente, lag om arv ja lagen om äktenskaplig börd, mutta tämän tutkimuksen aihepiirin kannalta tärkein oli lag om boutredning och arvskifte, jonka valmistelumateriaalista selkeästi käy ilmi, että käsitys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta Ruotsin oikeudessa päätettiin tietoisesti muuttaa lainsäädännön avulla.⁵⁸ Lag om boutredning och arvskifte tuli voimaan 1934.⁵⁹ Työ kodifioida useaan erillislakiin jakautuneet jäämistöoikeudelliset uudistukset yksittäiseen lakiin alkoi vuonna 1941 ja päättyi 1950-luvulla, kun ärvdabalk (1958:637) tuli voimaan.⁶⁰ Käsitys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta on säilynyt Ruotsissa siitä lähtien ja vieläkin Ruotsin oikeusjärjestyksessä kuolinpesä on oikeudellinen henkilö.

⁵⁴ SOU 1932:16, s. 77–78 vrt. nykyinen pesänselvittäjä- ja jakajainstituutio.

⁵⁵ SOU 1932:16, s. 77–78.

⁵⁶ Malmström 1938, s. 56–71, jossa käydään seikkaperäisesti läpi Ruotsissa kuolinpesän oikeushenkilöllisyyteen liittyviä kannanottoja 1700-luvulta 1900-luvulle. Myös SOU 1932:16, s. 56.

⁵⁷ SOU 1956:6, s. 71 ja Westman 1941, s. 932.

⁵⁸ SOU 1932:16, s. 672–673, Westman 1941, s. 932.

⁵⁹ Lag (1933:315) angående införande av lagen om boutredning och arvskifte.

⁶⁰ SOU 1956:6, s. 71.

3.2 Suomi

Ruotsissa tapahtunut lainsäädännön uudistamisprosessi tapahtui samoihin aikoihin, kun Suomessakin aloitettiin suunnittelemaan samantyyppistä uudistusta. Vuoden 1935 ehdotuksessa perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi otettiin paljon inspiraatiota Ruotsissa tehdyistä päätöksistä. Ehdotuksessa myös suoraan sanotaan kuolinpesän olevan erityinen oikeussubjekti, jolla voi olla oikeuksia ja velvollisuuksia.⁶¹ Ehdotus sai tästä syystä heti kriittistä huomiota. Yrjö Hakulinen, joka oli jo aikaisemmin edustanut akateemisessa keskustelussa kantaa, että kuolinpesä ei ole oikeushenkilö, kommentoi ehdotusta ja kutsui kuolinpesän oikeussubjektiutta rakennelmaksi, josta voi aiheutua vaarallisia tuloksia ja sekaannusta.⁶² Hakulinen itse edusti murto-osaisen yhteisomistuksen teoriaa, jonka mukaan jokainen kuolinpesän esine oli kuolinpesän osakkaiden murto-osaisessa yhteisomistuksessa.⁶³ Tätä näkemystä muut aiheesta kirjoittaneet suomalaiset oikeustieteilijät eivät jakaneet eivätkä jaa nykyäänkään.⁶⁴ Hänellä oli kuitenkin kohtuullisesti vaikutusvaltaa lainsäädännön valmistelussa, ja Hakulinen laatikin vuonna 1938 ehdotuksen hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölaiksi, jossa eksplisiittisesti todettiin, ettei kuolinpesä ole oikeushenkilö.⁶⁵ Kahden toisistaan poikkeavan ehdotuksen vuoksi lainsäätäjällä kesti melko pitkään, ennen kuin uusi perintökaari säädettiin, eikä myöskään lopulta sen säätäminen onnistunut selkeyttämään asiaa. Tämä johtui siitä, että molemmat ehdotukset olivat osa lopullisen perintökaaren säätämistä, mutta perintökaarta ei loppujen lopuksi säädetty suoraan kummankaan pohjalta. Näin ollen kuolinpesän oikeussubjektius jäi avoimeksi kysymykseksi ja aiheesta käyty debatti jatkui.⁶⁶

Keskustelussa uuden näkökulman toi esiin Osvi Lahtinen 1949–1955 julkaistuissa artikkeleissa oikeushenkilöllisyydestä, joista merkittävin juuri kuolinpesää koskien on vuonna 1955 julkaistu ”Kuolinpesä-konstruktioista”.⁶⁷ Lahtinen, inspiroituneena Rudolf

⁶¹ Ehdotus 1935, s. 131.

⁶² Hakulinen 1935, s. 285.

⁶³ Hakulinen 1955, s. 383 ja Aarnio 1967, s. 100–103.

⁶⁴ Aarnio 1967, s. 100.

⁶⁵ Esitysehdotus 1938, s. 116.

⁶⁶ Helin 1999, s. 151 ja 154–155. Esimerkki keskustelun jatkumisesta ennen uuden perintökaaren säätämistä Heikonen 1953, Lahtinen 1955, Hakulinen 1955 ja perintökaaren säätämisen jälkeen Aarnio 1967, Aarnio – Kangas 2016, Kolehmainen 2006 ja Kaisto – Lohi 2013.

⁶⁷ Toinen yleisemmin hänen oikeushenkilöllisyyskäsityksestä kertova artikkeli on Lahtinen 1949.

Carnapin ja Bertrand Russelin ajatuksista, kirjoitti analyyttisellä otteella kuolinpesän käsitteestä ja yleisemmin oikeushenkilöllisyydestä.⁶⁸ Lahtisen mielestä kysymys siitä, onko kuolinpesä oikeushenkilö vai ei, on väärin asetettu.⁶⁹

Lahtisen näkemys on, että kuolinpesä ja kaikki muutkin termit, jotka kuvailevat luonnollisten henkilöiden yhteenliittymiä, ovat tunnusnimiä, jotka pystytään muuttamaan takaisin listaksi luonnollisia henkilöitä.⁷⁰ Jos oikeusnormien kautta voidaan tunnusnimen avulla riittävällä varmuudella löytää tietyt luonnolliset henkilöt ja tietty omaisuus, kyseessä on Lahtisen näkemyksen mukaan ”oikeushenkilö”. Lahtinen ei kuitenkaan aseta kuolinpesälle eikä oikeushenkilöllisyydelle itsenäistä arvoa. Kuolinpesä on vain käsite, jonka tilalle voisi laittaa perillisten nimet. Siksi hänestä oikeushenkilöllisyyden pohtiminen on turhaa. Hän tiivistää käsityksensä seuraavasti: ”Huomion arvoisiksi probleemoiksi tulevat nyt mm. kysymys siitä, miten asiat teknillisesti järjestetään siten, että tunnusnimen avulla tarpeelliset luonnolliset henkilöt ovat löydettävissä riittävän varmasti, ja kysymys siitä, miten tunnusnimen tarkoittamien henkilöiden suhteet keskenään ja ulospäin on oikeudellisesti järjestetty tai järjestettävä”.⁷¹

Lahtisen kirjoitukset herätti vastustusta esimerkiksi A. R. Heikoselta⁷² ja Yrjö Hakuliselta.⁷³ Heikonen kritisoi Lahtisen näkemystä siitä näkökulmasta, ettei se auta ratkaisemaan oikeustieteellisiä kysymyksiä ja toisaalta myös, koska sen soveltaminen tavalla, jolla Lahtinen teksteissään teoriaansa soveltaa, johtaa väärin oikeudellisiin tuloksiin.⁷⁴ Heikosen kritiikki on paikoittain jopa epäasiallisesti kirjoitettua, mikä korostaa sitä kuinka poikkeava Lahtisen näkemys oli verrattuna muihin Suomessa vallalla oleviin teorioihin.⁷⁵ Hakulinen ei nähnyt Lahtisen tavoin, että kysymys olisi vain tunnusnimestä,

⁶⁸ Lahtinen 1949 ja Aarnio 2002, s. 1138–1141.

⁶⁹ Lahtinen 1955, s. 119.

⁷⁰ Lahtinen 1955, s. 116–119.

⁷¹ Lahtinen 1955, s. 119.

⁷² Heikonen 1953.

⁷³ Hakulinen 1955.

⁷⁴ Heikonen 1953, s. 169–170 ja 176–177.

⁷⁵ Esimerkiksi Heikonen 1953, s. 166–167 ”... on sanottava, etteivät tri Lahtisen siitä esittämät melko epämääräiset mielipiteet ole valitettavasti kyenneet tuomaan asiaan lisävalaistusta” ja ” Jos Lahtinen todella on kyennyt löytämään maailman kuuluisimpien oikeusoppineiden tähän asti turhaan etsimän yleispätevän oikeushenkilön määritelmän, hänen nimensä tulee aina kirkkaana loistamaan oikeustieteen tähtitaivaalla, siitä suuresta kunniaa puhumattakaan, joka on tullut pienen maamme osaksi. Käsittäakseni nämä toiveet ovat kuitenkin turhia.” Se että tällä tavoin kirjoitettu teksti on koskaan ollut hyväksyttävää tieteellisessä argumentaatiossa, on hämmästyttävää.

vaan painotti vastauksessaan sitä, kuinka oikeushenkilöllisyydellä on aineellisoikeudellista merkitystä ja se vaikuttaa useaan käytännön tilanteen tulkintaan.⁷⁶ Hakulinen käy kritiikissään läpi käytännön tilanteita ja avaa yksitellen näkemyksensä siitä, kuinka oikeusjärjestys niitä tulkitsee, ja miksi hän sen takia arvioi, että kuolinpesä ei ole oikeushenkilö. Kirjoituksen jälkeen on tullut voimaan uusi perintökaari ja oikeustila on muuttunut, joten en tarkastele Heikosen enkä Hakulisen esittämiä käytännön tilanteita ja niihin liittyviä substanssikysymyksiä tarkemmin.

Hakulisen kritiikki on itsessään saanut kritiikkiä siitä, ettei Hakulinen ollut ymmärtänyt Lahtisen ajatusten lähtökohtia ja vienyt omassa tekstissään kysymyksen takaisin kahtiajakoon siitä, että kuolinpesä joko on tai ei ole oikeushenkilö.⁷⁷ Oma tulkintani tilanteesta eroaa hieman. Hakulinen esittää Lahtisen kannan pääpiirteittäin oikein omassa tekstissään.⁷⁸ Lahtisen argumentit siitä, että kysymme väärää kysymystä pohtiessamme kuolinpesän oikeushenkilöllisyyttä ei kuitenkaan saa vastakaikua Hakuliselta, jonka takia hän esittää merkittävän määrän tapauksia, joissa oikeushenkilöllisyydellä olisi hänen mielestään merkitystä. Hakulisen esittämät tapaukset eivät kuitenkaan osoita todeksi sitä, etteikö niitä voisi ratkaista muilla tavoin kuin oikeushenkilöllisyyden käsitteeseen tukeutumalla, mikä mielestäni oli Lahtisen pääteesi, eikä Hakulinen pureudu tekstissään tähän pääteesiin tarkemmin.

⁷⁶ Hakulinen 1955, s. 362–384.

⁷⁷ Aarnio 2002, s. 1138. Huomionarvoista on se, kuinka usein kuolinpesän oikeudellista luonnetta pohtivassa argumentaatiossa kritisoidaan muita heidän ymmärtämättömydestään. Hakulinen omassa kritiikissään kritisoi Lahtista siitä, ettei Lahtinen ymmärrä, että keskustelu ei ole muodollisesta kysymyksestä siitä, mitä termejä voidaan käyttää esimerkiksi haastehakemuksessa. Aarnion 1967 kirjoituksen kritiikkiä on Ahti Saarenpää kuvaillut seuraavasti, ”kriitikko ei oivaltanut sitä loogista tasoa, jolla kirjoittaja liikkui” (Saarenpää 1977, s. 288). Ongelma tämänkaltaisessa kritiikissä on usein se, ettei sen esittäjä riittäväällä tavalla avaa, mitä toinen ei ole ymmärtänyt. Tai sitten itse ymmärtää väärin mitä kritiikin antaja yrittää sanoa, ja yksittäisen väärin muotoillun virkkeen takia olettaa, ettei kriitikko ole ymmärtänyt tekstiä.

⁷⁸ Hakulinen 1955, s. 356–359.

4 Kuolinpesäkeskeinen ja osakaskeskeinen ajattelutapa

4.1 Ajattelutapojen argumentit tiivistettynä

4.1.1 Osakaskeskeinen ajattelutapa

Osakaskeskeisen ajattelutavan keskeinen edustaja Aulis Aarnio tutki perillisen oikeusasemaa ja käsitteli myös merkittävällä tavalla kuolinpesän oikeudellista luonnetta väitöskirjassaan ”Perillisen oikeusasemasta”. Aarnio päätyy teoksessa Lahtisen kanssa samankaltaiseen lopputulokseen, että kysymys onko kuolinpesä oikeushenkilö vai ei, on väärin asetettu.⁷⁹ Aarnio kuitenkin arvioi puhtaan tunnusnimen sijasta koko virkettä, jossa termiä kuolinpesä käytettiin. Kuolinpesä ja kuolinpesä-termiä käyttävät virkkeet kuvasivat oikeussuhteita, ja oikeustapahtumaa kuvaavat virkkeet kuten ”Y:n kuolinpesän osakkaat edustavat kuolinpesää kolmatta henkilöä vastaan” pystytään muuttamaan esimerkiksi muotoon ”Y:n oikeudenomistajat (perilliset jne.) voivat esiintyä ainoastaan yhdessä luovuttaessaan, pantatessaan tms. Y:ltä jäänyttä tai sen sijaan tullutta omaisuutta”.⁸⁰ Aarnio argumentoi, että yksittäisiin sanoihin jääminen ja niiden kuvaaminen tunnusnimenä ei siis ole riittävää, koska termit toimivat aina osana virkettä ja virkkeen kontekstia.⁸¹ Näin ollen ei riitä, että ainoastaan termi kuolinpesä muuttuu, vaan koko virkkeen täytyy joissain tilanteissa muuttua, jotta virkkeen merkitys pysyy samana. Lisäksi kuolinpesä-termillä tarkoitetaan eri asioita eri virkkeissä, joten termin systemaattinen muuttaminen perittävän oikeudenomistajien nimiksi ei useissa tilanteissa suoraan toimisi.⁸²

Tätä ajattelumallia voi myös tarkentaa teoreettisemmalla pohjalla, joita ovat Rudolf Carnapin käyttöön ottamat termit ekstensio (ilmaisun ala) ja intensio (ilmaisun mieli), sekä Wittgensteinin konseptilla kielipelistä.⁸³ Kuolinpesä-termin intensio eli mieli tulee tässä kielifilosofisessa rakenteessa säännöksistä, jotka sääntelevät perillisen asemaa ja juridisia kysymyksiä.⁸⁴ On siis mahdollista ajatella termiä kuolinpesä ns. kielipelinä ja

⁷⁹ Aarnio 1967, s. 132–133.

⁸⁰ Aarnio 1967, s. 130–131 ja Aarnio 1977, s. 305–309.

⁸¹ Aarnio 1977, s. 305.

⁸² Aarnio – Kangas 2016, s. 374–375.

⁸³ Aarnio – Kangas 2016, s. 377 ja Aarnio 1997, s. 132.

⁸⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 377.

muuttaa virkettä tavalla, jolla kuolinpesä-termiä katoaa, mutta virkkeen mieli ja näin ollen myös juridisesti relevantti sisältä pysyy samana. Kiistämätöntä on se, että minkä tahansa virkkeen voi muuttaa muotoon, jossa kuolinpesä-termi katoaa. Paljon kiistanalaisempaa on se, johtaako muokattujen virkkeiden käyttö samoihin juridisiin lopputuloksiin kuin virkkeet, joista ne on muutettu eli toisin sanoen säilyykö tosiasiallisesti termin intensio virkkeen muuttamisen läpi kaikissa tilanteissa. Aarnio ei kuitenkaan vain päädy toteamaan, että kysymys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta on väärin asetettu, mitä tulee useimpiin oikeuskysymyksiin. Hän nimittäin toteaa, että ”ilmaisun ”kuolinpesä”, ”kuolinpesän osakas” tms. sisältävälle lauseelle voidaan aina antaa sellainen tulkinta, että turvautuminen subjektivointiajatukseseen käy tarpeettomaksi.”⁸⁵ Suurelta osin edellä mainitusta Aarnio ja Kangas johtavat lopputuloksen, että kuolinpesä ei ole oikeushenkilö.⁸⁶

Tämän voidaankin katsoa olevan yksi merkittävä ero Lahtisen radikaaliin nominalistiseen näkemykseen verrattuna. Lahtinen nimittäin päätyy siihen, että ”kuolinpesä” on samalla tavalla oikeushenkilö kuin ”osakeyhtiökin”, koska hän koherentisti välttää aivan kaikkien ontologisten sitoumuksien tekemistä oikeushenkilöiden osalta ja näin ollen, jos osakkaat ovat mahdollista oikeussääntöjen nojalla tietyllä varmuudella löytää, kyseessä on ”oikeushenkilö”. Lahtisesta poiketen Aarnio kuitenkin hyväksyy tiettyjen oikeushenkilöiden, kuten osakeyhtiön, osalta, ettei ole mahdollista käsitellä osakeyhtiön omistusoikeutta osakkaiden omistusoikeutena ja näin ollen osakeyhtiötä on tarkoituksenmukaista kutsua oikeushenkilöiksi.⁸⁷ Tästä johtuen perustelut sille, miksei juuri kuolinpesää voida myöskin kutsua oikeushenkilöksi, on pakko olla. Niin kuin suorasta viittauksesta yllä ilmenee, perusteluksi riitti se, ettei subjektivointiin ole Aarnion näkemyksen mukaan koskaan tarvetta. Lisäksi Aarnio toteaa yleisellä tasolla, ettei kuolinpesän ole katsottu olevan riittävän ”kiinteä liittymä” oikeushenkilön tavoin.⁸⁸

⁸⁵ Aarnio 1967, s. 132–133.

⁸⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 377.

⁸⁷ Aarnio 1968, s. 354, Aarnio 1997, s. 132 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 379.

⁸⁸ Aarnio 1967, s. 125.

Myöhemmässä oikeuskirjallisuudessa kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan kannattajien argumenttien määrä on kuitenkin lisääntynyt ja argumenttien sisältö on tarkentunut.⁸⁹ Tämä on kenties ollut osittain reaktio sille, että kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa on yleistynyt oikeustieteilijöiden keskuudessa.⁹⁰ 1960-luvulta lähtien Aarnio, on voimakkaimmin edustanut osakaskeskeistä ajatustapaa ja argumentoinut sen puolesta. Osa vanhoista Hakulisen ja Heikosen argumenteista on hyvä käsitellä, koska nekin puoltavat sitä, ettei kuolinpesä ole oikeushenkilö, eivätkä ole ajan kulumisesta huolimatta täysin vanhentuneet. Tiivistän osakaskeskeisen ajatustavan argumentit seuraavasti:

- 1) tarpeettomien ontologisten sitoumuksien tekeminen ei edistä lainopin perustehtävää ja kuolinpesälle oikeushenkilön statuksen antaminen olisi tämänkaltaisen tarpeeton ontologinen sitoumus,⁹¹
- 2) kuolinpesän ajattelu erillisenä perillisistä on tarpeetonta, koska siviilioikeudellisesti riittää oikeudellisten ongelmien käsittelyyn yksinkertaisemmat käsitteet perittävä, jäämistö ja perillinen,⁹²
- 3) lainsäädännön valmistelussa ei päädytty siihen, että kuolinpesä olisi oikeushenkilö, vaikka moni lain pykälä viittaakin kuolinpesään ja muistuttaa vuoden 1935 ehdotuksen sanamuotoa ja laki on ottanut vahvasti vaikutteita Ruotsin lainsäädännöstä,⁹³
- 4) perilliset eivät päättäneet perustaa oikeushenkilöä ”kuolinpesä” eivätkä he myöskään tee päätöstä liittyä kuolinpesään osakkaina eivätkä he voi siirtää osakkuutta haluamalleen taholle ja kuolinpesä on tarkoitettu määräaikaiseksi yhteydeksi, joka tavoite on päättävä,⁹⁴ sekä

⁸⁹ Esimerkiksi Aarnio 1967, s. 125. Verrattuna tarkempaan erotteluun, mitä piirteitä kuolinpesältä puuttuu ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 377–378.

⁹⁰ Esimerkiksi Helin 1999, Kolehmainen 2006 ja Kaisto – Lohi 2013.

⁹¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 377 ja 379.

⁹² Aarnio – Kangas 2016, s. 379.

⁹³ Aarnio – Kangas 2016, s. 375 ja Lohi 1998, s. 222.

⁹⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 378–379.

- 5) jos kuolinpesä hahmotetaan oikeushenkilöksi se johtaa aineellisoikeudellisesti tämänhetkisen oikeusjärjestelmän vastaisiin tuloksiin. Näin ollen kuolinpesää ei voi kutsua oikeushenkilöksi.⁹⁵

4.1.2 Kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa

Toisin kuin Ruotsissa, Suomessa kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa ei oikeastaan ole koskaan ollut yleisesti hyväksytty tapa ajatella kuolinpesää. Suomessakin kuitenkin oikeuskirjallisuus on käsitellyt kuolinpesään liittyviä kysymyksiä tavalla, joka ainakin päältäpäin näyttäisi subjektivoivan kuolinpesän jo ennen kuolinpesän oikeudellista luonnetta koskevan keskustelun uudelleen heräämistä, jonka itse ajoittaisin Helinin 1999 arvosteluun Tapani Lohen teoksesta ”Vastuu kuolleen henkilön velasta I”, jossa Helin kritisoi osakaskeskeistä ajattelutapaa, jota Lohen argumentit tuolloin edustivat.⁹⁶

Nykyään Lohi on kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan kannattaja.⁹⁷ Lohen lisäksi myös Janne Kaisto ja Antti Kolehmainen ovat puolustaneet kuolinpesäkeskeistä ajatustapaa.⁹⁸

Kuolinpesäkeskeisen ajattelun pääargumentit tiivistäisin seuraavasti:

- 1) Kuolinpesän oikeushenkilöllisyys tulisi määräytyä sen mukaan onko tarkoituksenmukaista hahmottaa kuolinpesä oikeushenkilöksi.⁹⁹
- 2) Useat tilanteet ovat tarkoituksenmukaisia jäsentää kuolinpesän kautta kuten,
 - a) pesänselvittäjän hahmottaminen kuolinpesän edustajana,¹⁰⁰
 - b) velkasuhteet perillisen ja perittävän välillä sekä¹⁰¹

⁹⁵ Hakulinen 1955, s. 363 ja Heikonen 1936, s. 142–145.

⁹⁶ Helin 1999, s. 154–156.

⁹⁷ Kaisto – Lohi 2013, s. 361–363. Helinin kritiikki on mahdollisesti vaikuttanut tähän muutokseen. Samana vuonna julkaistussa teoksessa (Lohi – Välimäki 1999, s. 187) Lohi kirjoittaa ”Kuolinpesä saatetaan ymmärtää aivan samalla tavoin vastuukelpoiseksi oikeussubjektiksi kuin ”varsinaiset oikeushenkilötkin” ja virkkeen alaviitteenä on Helinin arvostelu.

⁹⁸ Mm. Kaisto 2001, s. 128–130, Kolehmainen 2006, s. 233–234, Kaisto – Lohi 2013, s. 361–363.

⁹⁹ Kaisto 2001, s. 128–130, Lohi 2011, s. 43–46. ja Kaisto – Lohi 2013, s. 360–364.

¹⁰⁰ Kaisto – Lohi 2013, s. 362.

¹⁰¹ Kaisto – Lohi 2013, s. 362–363.

- c) ylivelkaiset pesät, jossa kuolinpesän toimii muiden intressien kuin osakkaiden puolesta¹⁰²
- 3) Lainsäätäjä on useasti säätänyt kuolinpesää koskevan lainsäädännön tavalla, joka indikoi, että kuolinpesä on vastuukelpoinen¹⁰³
- a) Useat pykälät, jotka viittaavat pesän edustamiseen ja puolesta toimimiseen, kuolinpesän varallisuuteen ja kuolinpesän kapasiteettiin olla vastuussa velasta (PK 18:2, PK 19:3, PK 20:2, PK 20:9c, PK 21:1 ja PK 21:4)

4.2 Ontologia

Väite siitä, että tarpeettomien ontologisten sitoumusten tekeminen on lainopin perustehtävän vastaista, on itsestään selvästi totta. Sen sijaan tarpeellisten ontologisten sitoumusten liittäminen osaksi normatiivista järjestelmää on selkeästi osa lainopin perustehtävää. Miten siis osakaskeskeinen ajattelutapa päättää mitkä ontologiset sitoumukset ovat tarpeettomia ja mitkä tarpeellisia?

Aarnio kertoo ontologisen näkemyksensä yhteenvedon löytyvän teoksestaan ”Reason and Authority. A Treatise on the Dynamic Paradigm of Legal Dogmatics”.¹⁰⁴ Aarnio ei usko, että on mahdollista muotoilla helposti ymmärrettävää ontologiaa oikeudelle.¹⁰⁵ Hän hylkää teoksessa useita perinteisiä oikeuden ontologian teorioita kuten Popperin 3:n maailman, MacCormickin ja Weinbergin, sekä Searlen käsityksen institutionaalisesta oikeusteoriasta,¹⁰⁶ joihin Kolehmainen suoraan viittaa omassa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa puolustavassa argumentissaan ja jonka lähtökohtiin Helin, toinen kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan kannattaja, myös pohjusti omaa ajatustaan.¹⁰⁷

Aarnion oma näkemys pohjautuu vahvasti Lagerspetzin teoriaan konventionaalisista faktoista.¹⁰⁸ Teorian perusajatuksen voinee tiivistää seuraavasti: institutionaalisia faktoja

¹⁰² Kaisto – Lohi 2013, s. 361–362.

¹⁰³ Kolehmainen 2006, s. 233–234 ja Kaisto – Lohi 2013, s. 363.

¹⁰⁴ Aarnio 2002, s. 1136.

¹⁰⁵ Aarnio 1997, s. 141.

¹⁰⁶ Aarnio 1997, s. 141.

¹⁰⁷ Kolehmainen 2006, s. 233 ja Helin 1988, s. 427–430. Helin ei niinkään pohjusta ajatuksiaan MacCormickin ja Weinbergin ajatuksiin, vaan Popperin ja Searlen ajatuksiin.

¹⁰⁸ Aarnio 1997, s. 137–141.

on olemassa, koska relevantit yksilöt uskovat faktaan ja käyttäytyvät kuin se olisi olemassa ja uskovat myös, että muut relevantit yksilöt uskovat faktaan ja käyttäytyvät kuten se olisi olemassa.¹⁰⁹ Esimerkkeinä tästä Lagerspetz antaa muun muassa rahan, jonka rahan käyttäjät hyväksyvät vaihdon välineenä, ja kansakunnan, joka on ”olemassa” kun suuri ryhmä ihmisiä uskoo kuuluvansa yhteen kansakuntaan ja käyttäytyy sen mukaan. Aarnio katsoo, että tämän kautta institutionaaliset faktat syntyvät. Aarnion mukaan olemassa olevaa on yhteiset uskomukset, jotka vaikuttavat käyttäytymiseen ja institutionaalinen faktat on tulkittavissa tosiasioista kuten käyttäytymismalleista.¹¹⁰ Toisaalta ulkopuoliselle tarkastelijalle kysymys, onko X oikeushenkilö, on vieläkin väärin asetettu kysymys, koska ulkopuolinen ei voi ilman tietoa yhteisön hyväksymistä faktoista havaita tai hyväksyä oikeushenkilön olemassaoloa.¹¹¹ Sen sijaan yhteisön sisäisesti hyväksymme ja voimme hyväksyä, että osakeyhtiö voi omistaa varallisuutta ja että ei voida sanoa, että osakeyhtiön omaisuuden omistaisivat osakkaat.¹¹²

Aarnion ontologiset näkemykset eivät suoraan anna meille vastausta siihen, mitkä ontologiset sitoumukset ovat tarpeettomia, ja mitkä tarpeellisia. Voimme kuitenkin todeta, että Aarnion ontologinen näkemys on varsin jyrkkä ja pyrkii minimoimaan ontologiset sitoumukset, vaikkei hän olekaan nominalisti.¹¹³ Aarnion näkökulma siis ainakin lähestyy käsitystä, jonka mukaan ontologisia sitoumuksia ei tule tehdä, ellei ole aivan pakko, kuten esimerkiksi silloin, jos lainsäätäjä on eksplisiittisesti säätänyt entiteetistä oikeushenkilön.

Kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan kirjoittajilla ei suoraan näytä olevan täysin yhteneväistä näkemystä oikeushenkilöiden ontologiasta tai ainakaan sitä ei aina tuoda selkeästi esille. Selkeää kuitenkin on se, ettei kukaan kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan kannattajista allekirjoita yhtä ankaria ontologisia lähtökohtia kuin osakaskeskeisen ajattelutavan kannattajat.¹¹⁴ Keskityn käsittelemään Kaiston ja Lohen omaksumaa näkemystä kuolinpesän olemassaolosta, koska kuten kappaleessa 2.4 olen todennut, tässä

¹⁰⁹ Lagerspetz 1995, s. 15.

¹¹⁰ Aarnio 1997, s. 139–140.

¹¹¹ Aarnio 1997, s. 139.

¹¹² Aarnio 1997, s. 132.

¹¹³ Aarnio 1997, s. 140.

¹¹⁴ Kaisto 2005, s. 501, Kolehmainen 2006, s. 233, Lohi 2011, s. 45 ja Helin 1999, s. 156 vrt. Aarnio 1997, s. 137–141.

tutkimuksessa lähden tutkimaan kuolinpesän oikeushenkilöllisyyttä tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta kuten Lohi ja Kaisto tekevät.

Kaisto argumentoi, että niin kauan, kun hyväksytään, että olemassa voi olla muutakin kuin fysikaalisia ja mentaalisia tosiseikkoja eli myös ihmismielen ja yhteisön tuottamia tosiseikkoja (esimerkiksi laki, tieteelliset teorit, luvut), niin olemassaolo tulisi myöntää entiteeteille tarkoituksenmukaisuuden perusteella.¹¹⁵ Kaisto katsoo, että keskeisessä asemassa lainopissa on oikeudellisen ajattelun rakentaminen määritelmällisten ratkaisujen varaan, jotka ovat tarkoituksenmukaisia.¹¹⁶

Huomioitava on kuitenkin se, että määritelmällisen ratkaisun tekeminen ei välttämättä lisää ontologisia sitoumuksia. Voimme puhua ensimmäisen ja toisen asteen rakentavista määritelmällisistä ratkaisuista. Ensimmäisen asteen rakentavat määritelmälliset ratkaisut ovat ontologisia sitoumuksia ja toisen asteen ovat kielenkäyttöön ja käsitteisiin liittyviä toisen asteen rakentavia määritelmällisiä ratkaisuja, jotka pohjautuvat ensimmäisen asteen rakentaviin määritelmällisiin ratkaisuihin.¹¹⁷

Arvioidaan tätä eroa osakeyhtiön oikeushenkilöllisyyden kautta. Ensimmäisen asteen rakentava määritelmällinen ratkaisu olisi sanoa, että osakeyhtiö on tosiasiallisesti olemassa. Toisen asteen rakentava määritelmällinen ratkaisu voisi sen sijaan olla se, että osakeyhtiö ei filosofisesti ole olemassa, vaan kyseessä olisi osakeyhtiön osakkaiden erityislaatuinen yhteisomistussuhde, mutta juridisessa kielenkäytössä käytetään termiä osakeyhtiö, ja voidaan käsitellä oikeuskysymyksiä siitä näkökulmasta, että osakeyhtiöllä voi olla oikeuksia ja velvollisuuksia, koska olemassa olevan oikeusjärjestelmän¹¹⁸ näkökulmasta on tarkoituksenmukaista kuvailla oikeussuhdetta sillä tavalla.¹¹⁹

Olennaista on se, ettei sellaisia määritelmällisiä ratkaisuja tehdä, jotka eivät ole sovitettavissa olemassa oleviin lakeihin ja oikeuteen.¹²⁰ Kaisto argumentoi, että lainopin

¹¹⁵ Kaisto 2005, s. 501 ja Kaisto 2001, s. 129.

¹¹⁶ Kaisto 2005, s. 501-503 ja Kaisto 2001, s. 129.

¹¹⁷ Kaisto 2005, s. 285.

¹¹⁸ Tai tarkemmin ottaen voisimme puhua olemassa olevista regulatiivisista ja kompetenssinormeista tai lisäksi myös kvalifikaationormeista ja kvalifikaatiokompetenssinormeista. Näistä termeistä lisää Kaisto 2005.

¹¹⁹ Kaisto 2005, s. 264.

¹²⁰ Kaisto 2005, s. 503.

kannalta ei ole merkitystä, missä rajanveto näiden kahden asteen ratkaisujen välillä kulkee, niin kauan kuin käytetty kieli on tarkoituksenmukaista.¹²¹ Oikeustieteilijänä on siis perusteltua puhua osakeyhtiöstä oikeussubjektina riippumatta siitä, onko osakeyhtiö oikeushenkilönä ontologisesti olemassa, koska se on tarkoituksenmukaista.

Miten tämä teoreettinen lähtökohta sitten vaikuttaa siihen, kuinka kuolinpesä-termiä tulisi kohdella oikeustieteessä? Samoin kuin Aarnio, myös Kaisto hyväksyy lähtökohdan, että on mielekästä pyrkiä mahdollisimman harvoihin peruskäsitteisiin.¹²² Tärkeää kuitenkin on se, että käsitteitä ei harvenneta niin paljon, että oikeudellinen tarkkuus kärsii.¹²³ Kuolinpesän hahmottaminen oikeushenkilöksi ilman, että tästä määritelmästä annetaan suoraan tehdä johtopäätöksiä yksittäistapauksiin, on tästä näkökulmasta täysin mahdollista, jos tämänkaltainen kuolinpesän hahmottaminen on helpompaa ja tarkoituksenmukaisempaa kuin osakkaiden hahmottaminen oikeuksien ja velvollisuuksien subjekteiksi jokaisessa tilanteessa.

Kaisto ja Lohi ovat molemmat tästä lähtökohdasta kritisoineet Aarnion näkemystä.¹²⁴ Koska Aarnion lähtökohta oikeushenkilöstatuksen myöntämiseen on erittäin rajattu, on Lohen ja Kaiston mukaan Aarnion käsitystapa kuolinpesästä (osakaskeskeinen ajattelutapa) epäkäytännöllinen.¹²⁵ Lohi on myös todennut, että kuolinpesän oikeushenkilöllisyyden kieltäminen on samalla tavalla sitoumus kuin oikeushenkilöllisyyden myöntäminen, eikä kumpaakaan välttämättä tarvitse hahmottaa ontologiseksi sitoumukseksi.¹²⁶ Tulkitsen itse tämän liittyvän juurikin siihen, että kuolinpesän määrittelemisen oikeushenkilöksi voidaan nähdä myös olevan toisen asteen rakentava määritelmällinen ratkaisu, jolloin kuolinpesän ontologiasta ei samalla tavalla ole tarvetta puhua, vaikka Lohi ei tätä teoreettista pohjaa teoksessa selosta. Kaisto on myös kyseenalaistanut Aarnion näkemyksen, etteikö virkkeitä, jotka sisältävät käsitteen osakeyhtiö pystyittäisi muuttamaan virkkeiksi, jossa subjektina on osakkeenomistajat,

¹²¹ Kaisto 2005, s. 502.

¹²² Kaisto 2005, s. 503.

¹²³ Kaisto 2005, s. 503.

¹²⁴ Lohi 2011, s. 45, Kaisto 2001, s. 129 ja Kaisto 2005, s. 59–63.

¹²⁵ Kaisto – Lohi 2013, s. 361

¹²⁶ Lohi 2011, s. 45.

johon Aarnio perustaa väitteensä, että osakeyhtiölle voidaan myöntää oikeushenkilön status toisin kuin kuolinpesälle.¹²⁷

4.3 Kuolinpesä- ja osakaskeskeisten ajattelutapojen kriteerit oikeushenkilöllisyydelle

Osakaskeskeisen ajattelutavan argumentteihin sisältyy myös argumentti siitä, että oikeushenkilöllisyys vaatii sen, että yksilön on oltava perustamassa oikeushenkilöä tai liittyä siihen, ja että siinä olon on pakko olla vapaaehtoista. Nämä muistuttavat vanhan jyrkemmän oikeushenkilöllisyysmääritelmän kannattajien kriteereitä ja Aarnion mainitsemaa oikeushenkilön vaatimaa riittävää kiinteää liittymää.¹²⁸ Mutta miksi tämä jyrkempi kanta tulisi hyväksyä? Kyseessä ei kuitenkaan ole ongelmaton väite, koska niin kuin kappaleessa 2 olen esittänyt, ei ole olemassa yhteisesti hyväksyttyä käsitystä siitä, mitä vaaditaan, jotta kyseessä olisi oikeussubjekti, eikä ole olemassa objektiivista keinoa, jolla voisi todistaa, mikä on ja mikä ei ole oikeushenkilö, vaan se vaatii aina jonkintasoisen teoreettisen sitoumuksen. Aarnion asettamat kriteerit eivät tule käsitteläinopin perinteistä vaan pohjautuvat Aarnion ontologiseen näkemykseen. Turhia ontologisia sitoumuksia ei tulisi tehdä ja niitä arvioitaessa tulisi käyttää Occamin partaveistä.¹²⁹ Ankarien kriteerien asettaminen oikeushenkilöllisyydelle vähentää turhien ontologisten sitoumusten tekemistä. Aarnio ei ole formuloinut suoraa argumenttia sille, miksi juuri nämä kriteerit määrittävät sen, että oikeushenkilöksi määrittelemisen olisi turhaa.¹³⁰

Nämä argumentit voidaan kuitenkin myös tulkita tarkoituksenmukaisuuskysymykseksi. Onko tarkoituksenmukaista luokitella kuolinpesä oikeushenkilöksi, kun on totta, ettei kuolinpesää perusteta eikä siihen liitytä, eikä osakkuutta siihen voi luovuttaa ja kuolinpesä on myös tarkoitettu määräaikaiseksi oikeushenkilöksi? Voimme hyväksyä, että kuolinpesällä on piirteitä, jotka ovat poikkeuksellisia oikeushenkilölle, mutta se ei suoraan johda siihen, ettei kuolinpesän voida katsoa olevan oikeuksien subjekti. Onko nämä edellä mainitut oikeushenkilölle poikkeukselliset piirteet nimittäin relevantteja suurimassa osassa kuolinpesää koskevia aineellisoikeudellisia kysymyksiä? Kappaleessa 5 tulen

¹²⁷ Kaisto 2005, s. 60–61. Tutkin tätä väitettä tarkemmin kappaleessa 4.4.2.

¹²⁸ Heikonen 1936, s. 134–136 ja Aarnio 1967, s. 125.

¹²⁹ Aarnio 1997, s. 140.

¹³⁰ Lohi 2011, s. 45.

käsittämään muutamaa oikeudellista kysymystä ja väitän, että useimmissa oikeudellisissa kysymyksenasetteluissa, joissa kuolinpesän oikeushenkilöllisyys voi vaikuttaa lopputulokseen, on tarkoituksenmukaista tarkastella kuolinpesää oikeushenkilöinä. Vaikka edellä mainittu väitteeni olisikin epätosi ja nämä kuolinpesän poikkeukselliset piirteet johtaisivat oikeudellisiin tilanteisiin, joissa kuolinpesän subjektivoiminen ei olisi tarkoituksenmukaista, ei tämä tarkoittaisi, etteikö muissa oikeudellisissa tilanteissa olisi mahdollista päätyä siihen, että kuolinpesä on tarkoituksenmukaista hahmottaa oikeuksien subjektiksi ja näin ollen oikeushenkilöksi. Osakaskeskeisen ajattelutavan argumenteissa mainittujen kuolinpesän piirteiden osalta voimme siis todeta yleisellä tasolla, että ne ovat epätyypillisiä oikeushenkilölle, mutta eivät itsessään tarkoita, etteikö kuolinpesä olisi oikeushenkilö.

4.4 Kuolinpesä lainsäädännössä ja virkkeiden tulkinta

4.4.1 Kuolinpesä lainsäädännössä

Kuten aikaisemmassa kappaleessa 3 on esitetty, oli ennen nykyisen perintökaaren säätämistä monia vaiheita, joiden aikana käsitys kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta muuttui. Osakaskeskeinen ajattelutapa argumentoikin, että lainvalmistelussa irtauduttiin käsityksestä, että kuolinpesä olisi oikeushenkilö, mikä kieltämättä onkin totta.¹³¹ Vaikka tämän hyväksyisikin lainvalmistelun osalta, voidaan kysyä, mitä painoarvo lainvalmistelulle tulee lopulta antaa, kun Suomessa päädyttiin ottamaan vahvasti vaikutteita Ruotsin perintökaaresta, ja Suomen perintökaaren hallituksen esitys jäi erittäin suppeaksi.¹³²

Lähtökohdaksi ei voine siis ottaa sitä, että lainsäätäjät olisi selkeästi vastustanut kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa. Päinvastoin lainsäädännön tavoitteena on ollut olla olennaisilta osin yhdenmukainen Ruotsin perintökaaren kanssa,¹³³ jota säätäessä Ruotsin lainsäätäjät on erikseen todennut, että kuolinpesä on oikeushenkilö.¹³⁴ Perintökaari, joka Suomessa lopulta tuli voimaan sisälsi ja sisältää vieläkin useita pykäläitä, joiden

¹³¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 375, Aarnio 1977, s. 291, Lohi 1998, s. 222.

¹³² Helin 1999, s. 155 ja HE 6/1964 vp, s. 1.

¹³³ HE 6/1964 vp, s. 1.

¹³⁴ SOU 1932:16, s. 83.

sanamuodon kanssa yhteensopiva tulkinta tarkoittaisi sitä, että kuolinpesä voi olla oikeuksien subjekti ja erillinen entiteetti, jota voi edustaa. Osakaskeskeisen ajattelutavan kannattajat kuitenkin argumentoivat, että koska lainsäätäjä ei eksplisiittisesti oikeushenkilöluonnetta laissa tarkoittanut, sitä ei myöskään ole voinut kuolinpesälle syntyä pykälien sanamuodosta huolimatta, koska pykälää voi myös tulkita tavalla, jossa kuolinpesä ei ole oikeussubjekti.

Kuinka lainsäätäjä on suhtautunut kuolinpesän kykyyn olla oikeuksien subjekti perintökaaren säätämisen jälkeen? Perintökaaren 20 lukua uudistettiin vuonna 1994, koska haluttiin antaa osakkaille mahdollisuus vahvistaa perukirjaan merkityt osakkaat oikeiksi rekisteritoimistossa (nykyään digi- ja väestötietovirastossa).¹³⁵ Osana uudistusta haluttiin lisätä kuolinpesän kanssa kauppaa tekevän suojaa tilanteissa, joissa jokin kuolinpesän osakas ei ole ollut mukana kaupanteossa, mutta vahvistetun perukirjan osakasluettelon kaikki osakkaat ovat olleet.¹³⁶ Näin voi esimerkiksi käydä tilanteessa, jossa testamentti löydetään vasta perukirjan vahvistamisen jälkeen.

PK 20:9c säännöksessä puhutaan oikeustoimesta, jonka ”pesän osakkaat ovat tehneet pesän puolesta”. Hallituksen esitys vielä tarkentaa, että ”säännöksessä on kysymys oikeustoimen sitovuudesta kuolinpesän ja sen sopijapuolen välisessä suhteessa”.¹³⁷ Käsittelen tätä säännöstä ja sen tulkintaa tarkemmin kappaleessa 5.4.1. Lain sanamuoto on kuitenkin selkeästi kuolinpesäkeskeinen niin lainsäädännössä kuin hallituksen esityksessäkin.

Vuonna 2004 perintökaarta uudistettiin velkavastuusäännösten osalta. Uudistuksessa osakkaiden henkilökohtaisesta velkavastuusta pääsääntöisesti luovuttiin.¹³⁸ Toisin sanoen lähtökodaksi otettiin, että vastuu veloista on rajattu jäämistön suuruuteen tai lain käyttämin termein ”kuolinpesän varoista maksetaan pesän ja vainajan velat”. Etenkin huomionarvoinen on PK 21:4, joka asettaa pääsäännöksi osakkaiden henkilökohtaisen vastuun sellaiseen velkaan, jonka osakkaat ovat itse tehneet pesän lukuun¹³⁹: ”Osakkaat vastaavat henkilökohtaisesti velasta, jonka he ovat tehneet pesän lukuun, jollei toisin ole

¹³⁵ HE 1994/21 vp, s. 1–4.

¹³⁶ HE 1994/21 vp, s. 3 ja 5.

¹³⁷ HE 1994/21 vp, s. 5.

¹³⁸ HE 2004/14 vp, s. 15–16.

¹³⁹ HE 2004/14 vp, s. 31.

sovittu tai katsottava tarkoitettuna taikka muualla toisin säädetä.” Pykälä selkeästi mahdollistaa siis toisin sopimisen eli sopimisen siitä, että kuolinpesä on vastuussa osakkaiden pesään lukuun tekemästä velasta. Erikseen hallituksen esityksessä todetaan, että ”sopia voidaan siitä, vastaako velasta ainoastaan kuolinpesä vai ovatko vastuussa myös pesän osakkaat.”¹⁴⁰ Tämäkin lainsäädäntöuudistus näyttäisi vievän kuolinpesää enemmän oikeushenkilön omaiseksi entiteetiksi, joka on irrallinen osakkaistaan ja joka on itsenäisesti oikeuksien ja velvollisuuksien kohde. Toisin sanoen myös tämä uudistus puoltaa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa.

Lainsäätäjällä on otettu kantaa kuolinpesän kykyyn olla oikeuksien ja velvollisuuksien kohteena myös muussa lainsäädännössä kuin perintökaaren uudistuksissa. Näistä selkein kannanotto on hallituksen esityksessä, jossa uudistettiin se, kuinka velan vanhentuminen suhteessa kuolinpesään, jolla ei ole varoja pesänselvitysvelkojen jälkeen, vaikuttaa muihin velallisiin tai velan takaajiin.¹⁴¹ Uudeksi lähtökohdaksi tuli se, ettei velkojan tarvitse katkaista velan vanhentumista tällaista ylivelkaista kuolinpesää kohtaan vain, jotta oikeus periä velkaa takaajalta ja yhteisvelallisilta säilyisi.¹⁴² Hallituksen esityksessä ylivelkaista kuolinpesää verrataan lakanneisiin velallisyhteisöihin, ja yhtäläisyydeksi mainitaan erikseen se, että kuolinpesä on myös ”oikeuskelpoinen eli sillä voi olla sekä varoja että velkoja”.¹⁴³ Tätä virkettä (toisin kuin aikaisempia) lienee lähes mahdotonta tulkita osakaskeskeisen ajattelutavan kautta. Toisaalta kuolinpesän oikeuskelpoisuus on näin selkeästi ilmaistu ainoastaan hallituksen esityksessä, eikä itse lakitekstissä kuolinpesän oikeuskelpoisuudesta puhuta. Velan vanhentumisesta annetun lain 11 a § on kuitenkin sanamuodoltaan kuolinpesäkeskeinen ja siinä puhutaan myös kuolinpesän velan vanhentumisesta kuolinpesää nähden.

Selkeästi näissä uudistuksissa, jotka on tehty perintökaaren alkuperäisen säätämisen jälkeen, lainsäätäjällä ei ole vältellyt kuolinpesäkeskeistä terminologiaa. Päinvastoin perintökaareissa nykyään varsin eksplisiittisesti todetaan, että juuri kuolinpesä voi vastata velasta niin, että osakkaat eivät ole vastuussa velasta. Lisäksi muun lainsäädännön lainvalmisteluaineistossa kuolinpesän oikeuskelpoisuus on erikseen todettu. Toisin sanoen

¹⁴⁰ HE 2004/14 vp, s. 31. Samasta aiheesta ks. myös Kolehmainen 2008, s. 58.

¹⁴¹ HE 178/2007 vp, s. 26.

¹⁴² HE 178/2007 vp, s. 18 ja 26.

¹⁴³ HE 178/2007 vp, s. 18.

kuolinpesä on lain sanamuodossa ja ainakin joissain lakiuudistuksissa selkeästi asetettu velvollisuuksien ja oikeuksien subjektiksi.

4.4.2 Virkkeiden tulkinta ja muuttaminen

Kuten aiemmin esitetty, PK:n pykälät, jossa kuolinpesä-termiä käytetään, voidaan muuttaa muotoon, jossa kuolinpesä-termiä ei käytetä. Osakaskeskeisen ajattelutavan mukaan termit perittävä, jäämistö ja perillinen riittävät kuolinpesäliitännäisten ongelmien käsittelyyn. Tämä ei tarkoita, etteikö osakaskeskeisen ajattelutavan mukaan kuolinpesä-termi olisi hyvä käsite, jota käyttää, kun kuvaa henkilöyhteyttä osakkaiden välillä.¹⁴⁴ Osakaskeskeinen ajattelutapa argumentoi, että juuri näin myös lainsäädännössä on tehty, joten pykälien juridisesti tarkempi muoto tulee esiin vasta kun ne on muutettu muotoon, jossa kuolinpesä katoaa.¹⁴⁵

Osakaskeskeisen ajattelutavan mukaista virkkeiden muuttamista voi kritisoida. Virkkeiden muuttamisen taustalla nimittäin on useita premissejä, jotka pitää hyväksyä, jotta nämä muutokset voitaisiin katsoa asianmukaisiksi ja lisäksi kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta kertoviksi. Ensinnäkin pitää hyväksyä, että virkkeet ilman kuolinpesä-termiä pitävät sisällään identtisen juridisen sisällön kuin virkkeet, jotka sisältävät termin. Toiseksi, jotta tämä kertoisi jotain kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta, pitää hyväksyä, että tämän muunnoksen voi tehdä kaikissa kuolinpesän sisältävissä virkkeissä. Kolmanneksi pitää vielä hyväksyä, ettei samanlaisia muunnoksia voi tehdä entiteeteillä, jotka oikeusjärjestys yksiselitteisesti hyväksyy oikeushenkilöiksi. Jos yksikään kolmesta edeltävästä premissistä ei toteudu, ei virkkeiden muuttaminen muotoon, jossa kuolinpesä-termiä ei ole, todista, että nimenomaan kuolinpesä ei ole oikeushenkilö.

Arvioikaamme aikaisemmin mainittua muunnosta ”Y:n kuolinpesän osakkaat edustavat kuolinpesää kolmatta henkilöä vastaan” → ”Y:n oikeudenomistajat (perilliset jne.) voivat esiintyä ainoastaan yhdessä luovuttaessaan, pantatessaan tms. Y:ltä jäänyttä tai sen sijaan tullutta omaisuutta”.¹⁴⁶ Ainakaan tämä muunnosversio ei vastaa kysymykseen siitä, kuinka edustus toimii sellaisen omaisuuden suhteen, joka on muilla tavoin tullun kuolinpesän

¹⁴⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 378.

¹⁴⁵ Aarnio 1967, s. 133, Aarnio 1968, s. 352.

¹⁴⁶ Aarnio 1967, s. 130–131 ja Aarnio 1977, s. 305–309.

omistukseen, kuin Y:ltä jääneenä tai sijaan tulleenä. Tällaisesta omaisuudesta voimme puhua tilanteessa, jossa jokin varallisuus tuottaa voittoa, esimerkiksi jos kuolinpesä päättää vuokrata kuolinpesän omistamaa kiinteistöä, ja myös harvinaisemmissa tilanteissa, joissa henkilö siirtää kuolinpesän pankkitilille varallisuutta lahjoitustarkoituksessa. Muunnettu virke ei pysty ottamaan kantaa siihen, tarvitseeko Y:n oikeudenomistajien toimia yhdessä tämän varallisuuden osalta. Alkuperäinen virke mahdollistaa siis laajemman tulkinnan kuin muunnos. Virkkeet eivät näin ollen ole samansisältöisiä.

Lisäksi muunnoksessa termi oikeudenomistajat ja tms. eivät välttämättä tarkoita identtistä asiaa osakkaan ja edustus sanan kanssa. Osakas-termi tulee suoraan laista, joten pelkän oikeudenomistaja-termin käyttäminen olisi hämmentävää tilanteissa, joissa kuolinpesän osakkaana on toinen kuolinpesä, sen seurauksena, että alkuperäisistä osakkaista yksi on kuollut. Nämä osakkaana olevan kuolinpesän osakkaat nimittäin ovat myös oikeudenomistajia ensimmäisessä kuolinpesässä, mutta eivät osakkaita. Ainoastaan siis kuolinpesä on osakkaana ensin kuolleen kuolinpesässä, jolla on tietty vaikutus siihen mitä vaikutuksia oikeudenomistajien vaatimuksilla on ensin kuolleen kuolinpesässä.¹⁴⁷ Tämä jaottelu sille, kuka on osakas, tarkoittaa myös sitä, että alkuperäinen virke ”Y:n kuolinpesän osakkaat edustavat kuolinpesää kolmatta henkilöä vastaan” on myös totta tilanteessa, jossa yksi osakkaista on kuolinpesä, jolle on määrätty pesänselvittäjä. Muunnettu virke puolestaan ei ole tosi tilanteessa, jossa yhtä osakasta edustaa pesänselvittäjä, koska pesänselvittäjä itse ei ole oikeudenomistaja asiassa.

En väitä, etteikö olisi useitakin vastaavalla tavalla muunnettuja virkkeitä, jotka voivat pitää sisällään identtisen juridisen sisällön virkeiden kanssa, jotka sisältävät kuolinpesä-termin. Aarnion antama esimerkki muunnoksesta ei kuitenkaan vakuuta. En tästä huolimatta pysty todistamaan, etteikö jokaisesta kuolinpesä-termin sisältävästä virkkeestä voisi tehdä muunnosta, joka olisi oikeustilan mukainen enkä usko, että kyseessä on väite, jota voisi edes varmasti todistaa vääräksi.

Tarkastellaan siis vielä kolmatta premissiä, sillä olettamuksella että hyväksymme ensimmäisen ja toisen premissin. Millä perusteella esimerkiksi osakeyhtiöstä ei voida

¹⁴⁷ Lohi 2020, s. 96–100.

tehdä samakaltaista virkettä, jossa osakeyhtiön subjektivointi katoaa? Tarkastellaan kysymystä virkkeen ”osakeyhtiö omistaa varallisuuden x” kautta. Voidaanko virke muuttua muotoon, jossa virkkeen oikeudellinen sisältö pysyy, mutta osakeyhtiötä ei käytetä lainkaan subjektina. Osakeyhtiölain näkökulmasta ei selkeästikään ole mahdollista ajatella, että osakeyhtiön omaisuus olisi osakeyhtiön osakkaiden omistuksessa, joten virkkeen muuttaminen muotoon ”osakkeenomistajat a ... a(n) omistavat varallisuuden x” ei ole osakeyhtiölain näkökulmasta totta. Tästä ei liene eriäviä mielipiteitä.¹⁴⁸ Aarnio muuttaessaan virkettä tavalla, joka kadottaa osakeyhtiön subjektina muuttaa virkkeen muotoon, jossa kysymyksenä ei olekaan enää lainkaan omistusoikeus vaan ainoastaan se voiko edustaja allekirjoittaa varallisuutta x koskevan kauppakirjan.¹⁴⁹ Selkeästi on siis osakeyhtiötä koskevia virkkeitä, joista voi kadottaa osakeyhtiön subjektina. Aarnio katsoo, että virkkeen muuttaminen niin, että osakkeenomistajat tulisivat omistusoikeuden subjektiksi ja osakeyhtiö katoaisi, ei ole tarkoituksenmukaista tehdä, eikä se myöskään olisi oikeusjärjestyksemme mukaista.¹⁵⁰ Toisin sanoen, koska osakeyhtiölaissa erikseen todetaan, että osakeyhtiö on osakkeenomistajistaan erillinen oikeushenkilö, joka omistaa osakeyhtiön varallisuuden, virkkeiden muuttaminen niin, että osakeyhtiö-käsite poistuu niistä, ei ole Aarnion mukaan samalla tavalla mahdollista kuin kuolinpesä-termin.

Kaisto kuitenkin argumentoi, että vaikka lainsäädäntö on tärkeää ottaa huomioon, ei olisi mahdotonta puhua osakeyhtiön osakkaiden erityislaatuudesta yhteisomistussuhteesta.¹⁵¹ Sama pätee myös osakeyhtiön elimien kelpoisuuteen toimia. Se, edustavatko osakeyhtiön elimet osakeyhtiötä vai osakeyhtiön osakkaita laissa määritetyin erityispiirtein, on loppujen lopuksi vain kysymys siitä, kuinka jäsenämme oikeutta.¹⁵² Yhteisymmärryksen voidaan kuitenkin todeta olevan, että osakeyhtiön kohdalla on tarkoituksenmukaista jäsentää osakeyhtiö omaksi, osakkaista irralliseksi oikeushenkilökseen enkä tässä tutkimuksessa väitä, etteikö näin olisi.

¹⁴⁸ Aarnio 1968, s. 353–354, Aarnio 1997, s. 132–133, Kaisto 2005, s. 60–61, ehkä poikkeuksena Lahtinen 1955.

¹⁴⁹ Aarnio 1968, s. 357–358.

¹⁵⁰ Aarnio 1968, s. 353–354 ja 358. Aarnion ontologiset sitoumukset ovat luettavissa jo tästä argumentaatiosta, vaikkei olekaan tiedossa, oliko hän vielä vuonna 1968 työstänyt niitä siihen muotoon missä ne olivat 1997, ja jonka muodon olen selostanut kappaleessa 4.2.

¹⁵¹ Kaisto 2005, s. 61.

¹⁵² Kaisto 2005, s. 61.

Osakaskeskeisen ajattelutavan argumentti, jonka mukaan kuolinpesä-termin sisältävät virkkeet voidaan aina muuttaa muotoon ilman kuolinpesä-termiä, ja tämä kertoo jotain kuolinpesän luonteesta ei edellä mainituista syistä ole vakuuttava. Esitettyjä muunnoksia voi kritisoida. Premissi, että muunnoksen teko olisi mahdollista kuolinpesä-termin osalta, muttei oikeusjärjestyksen hyväksymien oikeushenkilöiden, kuten osakeyhtiön, osalta, jää puutteelliseksi.

5 Kuolinpesän oikeushenkilöllisyyden tarkoituksenmukaisuus oikeuskysymysten valossa

5.1 Kuolinpesä verrattuna avoimeen yhtiöön

5.1.1 Oikeushenkilön muodostaminen

Täydellistä vertauskohtaa kuolinpesälle ei ole, mutta oikeuskirjallisuudessa on aikaisemminkin usein käsitelty kuolinpesää yhdessä avoimen yhtiön kanssa.¹⁵³ Avoimen yhtiön oikeushenkilöllisyydestä on historiallisesti käyty debattia ja lähtökohta pitkään oli, ettei avoin yhtiö ole oikeushenkilö.¹⁵⁴ Avoimen yhtiön osalta oikeushenkilöllisyys kirjattiin eksplisiittisesti lakiin vuonna 1989.¹⁵⁵ Ennen lainmuutosta vuonna 2016 avoin yhtiö saattoi myös muodostua ilman yhtiömiehen kirjallista sopimusta tai avoimen yhtiön rekisteröintiä kaupparekisteriin.¹⁵⁶ Muodollista liittymistä ei siis lain tasolla vaadittu avoimen yhtiön syntymiseen. Avoin yhtiö saattoi syntyä myös konkludenttisesti eli ns. hiljaisella sopimuksella.¹⁵⁷ Tämänkaltaisesta hiljaisella sopimuksella avoimen yhtiön perustamisesta on kohtuullinen määrä oikeuskäytäntöä.¹⁵⁸ Tapausten määrästä ja sisällöstä selkeästi käy ilmi, ettei avoimen yhtiön perustaminen ole ollut aina ainakaan selkeä tavoite molemmille yhtiömiehille. Henkilöiden toiminnan on kuitenkin monessa tapauksessa katsottu riittävän avoimen yhtiön perustamiseen riippumatta siitä, miten sopimukset oli nimetty tai olivatko molemmat yhtiömiehet tietoisia avoimen yhtiön syntyedellytysten täyttymisestä.¹⁵⁹

Yksi osakaskeskeisen ajattelutavan argumentti sille, että kuolinpesä ei ole oikeushenkilö, on se, että kuolinpesään ei liitytä eikä sitä tietoisesti perusteta.¹⁶⁰ Avoimen yhtiön perustamisessa oli kuitenkin kahdenkymmenenseitsemän vuoden ajanjakso, kun oli mahdollista perustaa avoin yhtiö hiljaisella sopimuksella, mikä saattoi tosiasiassa tarkoittaa, että yksi tai kaikki yhtiön osapuolet eivät välttämättä hahmottaneet avoimen

¹⁵³ Heikonen 1948, s. 101–107 ja Kaisto – Lohi 2013, s. 361 ja Zitting – Rautiala 1982, s. 230.

¹⁵⁴ Heikonen 1948, s. 95–97.

¹⁵⁵ HE 6/1987 vp, s. 18.

¹⁵⁶ HE 17/2015 vp, s. 14.

¹⁵⁷ Villa 2013, s. 79, Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 35 ja 40–47.

¹⁵⁸ Mm. KKO 1977-II-86, KKO 1941 II 149, KKO 1945 II 40, KKO 1966 II 99 ja KKO 1995:155.

¹⁵⁹ Sopimusten nimeämisestä enemmän Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 48. Myös Villa 2023, s. 50: ”[Hiljaisesta sopimisesta] syntyi merkittäviä ongelmia yhtiön syntymisen, osapuolten välisen suhteen sisällön ja velkavastuun sisällön osalta sekä rajanvedossa siviiliyhtiön kanssa”.

¹⁶⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 378–379.

yhtiön syntyä taikka sen seurauksia, ja Suomen oikeusjärjestelmän valossa avoin yhtiö kategorisoitiin oikeushenkilöksi. Avoimen yhtiön syntyminen näissä tilanteissa ei kuitenkaan täysin vertaudu kuolinpesän osakkuuden syntymiseen, koska avoimen yhtiön perustaminen myös konkludenttisesti ja mahdollisesti sitä tajuamatta perustuu yhtiömiesten yhteiseen toimintaan. Kuolinpesän osakkuus sen sijaan syntyy suoraan lain nojalla perittävän kuollessa, eikä osakas ole omilla toimillaan ole voinut tähän vaikuttaa. Nostan kuitenkin avoimen yhtiön syntyminen konkludenttisesti esille, koska mielestäni se osoittaa, että oikeushenkilöön liittymiseen ja perustamiseen tahallisuutena toimenä on historiallisesti sisältänyt myös harmaata aluetta, jossa yksittäistapauksissa yhtiön perustamisen tahallisuus on ollut mahdollista kyseenalaistaa.¹⁶¹ Se, että kuolinpesää ei perusteta tietoisesti, ei siis ole täysin ainutlaatuista myöskään oikeushenkilöissä.¹⁶²

5.1.2 Jakamaton erillisvarallisuus

Toinen mielenkiintoinen yhdistävä tekijä avoimen yhtiön ja kuolinpesän välillä on se, että ennen kuin avoin yhtiö suoraan lainsäädännössä todettiin oikeushenkilöksi, myös avoimen yhtiön varallisuuden katsottiin olevan erillinen yhtiömiesten varallisuudesta eli erillisvarallisuus.¹⁶³ Erillisvarallisuus onkin yksi merkittävimmistä syistä sille, miksi kuolinpesä käyttäytyy useissa tilanteissa oikeushenkilön tavoin. Erillisvarallisuus on myös ruotsalaisessa oikeuskirjallisuudessa katsottu pääsyyksi sille, miksi kuolinpesä tulee katsoa oikeushenkilöksi.¹⁶⁴ On kuitenkin huomattava, ettei Ruotsissakaan kaikkien erillisvarallisuuksien ole johdonmukaisesti katsottu olevan oikeushenkilöitä. Tästä voimme antaa esimerkkinä sijoitusrahaston oikeudellisen muodon, jonka erillisvarallisuusluonteestaan huolimatta ei katsota olevan oikeushenkilö Ruotsissa eikä Suomessa.¹⁶⁵ Se, ettei erillisvarallisuus suoraan johda kuolinpesäkeskeisessä näkemyksessä oikeudellisen entiteetin määrittämiseen oikeushenkilöksi, ei kuitenkaan ole mielestäni ongelma. Kuten aikaisemmin on todettu, kuolinpesäkeskeisessä ajattelutavassa oikeushenkilöllisyys perustuu pohjimmiltaan siihen, miten asiaa on tarkoituksenmukaista

¹⁶¹ Vrt. nykyinen AKYL 1:2, joka vaatii avoimen yhtiön rekisteröimistä, jotta yhtiö syntyy.

¹⁶² Tätä osakaskeskeisen ajattelutavan asettaman kriteerin olemassaoloa olen aiemmin kritisoinut kappaleessa 4.3.

¹⁶³ Heikonen 1948, s. 149–151 ja s. 200–201. ja Zitting – Rautiala 1982, s. 230. Vaikka eri ajanjaksoine on saatettu käyttää eri termiä, sisällöllisesti on ollut kyse erillisvarallisuudesta.

¹⁶⁴ Harju 2020, s. 41–42, Malmström 2016, s. 406, Lind – Walin 2009, s. 25 ja 39.

¹⁶⁵ Harju 2020, s. 49

katsoa oikeusjärjestelmässä. Vaikka siis erillisvarallisuus usein on merkittävä indikaatio oikeushenkilöllisyyden puolesta, se ei automaattisesti tarkoita, että olisi tarkoituksenmukaista katsoa kaikkia erillisvarallisuuksia oikeushenkilöinä.

Erillisvarallisuuden lisäksi yhteistä avoimen yhtiön ja kuolinpesän välillä on se, että osakkaiden yhteisomistuksen varallisuuteen katsotaan olevan jakamatonta.¹⁶⁶ Jakamaton yhteisomistus perustuu aina erilliseen lainsäädäntöön eikä sitä voi perustaa sopimuksella.¹⁶⁷ Jakamaton yhteisomistus on vastakohta tavanomaisemmalle määräosaiselle yhteisomistukselle, jossa esimerkiksi kaksi luonnollista henkilöä omistavat yhdessä asunnon tasaosuuksin, eli molempien määräosa (1/2) esineestä on kerrottavissa. Jakamattomassa yhteisomistuksessa, kuten kahden osakkaan kuolinpesässä tai avoimessa yhtiössä, jos avoin yhtiö tai kuolinpesä omistaa asunnon, kahden osakkaan ei voida sanovan omistavan asuntoa 1/2 määräosin. Niin avoimen yhtiön kuin kuolinpesänkään osakkaiden omistusta ei voi verrata tavanomaiseen yhteisomistukseen, eikä yhteisomistuskilaki voi soveltua, koska se soveltuu vain määräosin omistettuun omaisuuteen.¹⁶⁸

Erillisvarallisuuden jakamattomuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö kuolinpesän osakas voisi myydä osuuttansa jäämistössä olevasta varallisuudesta esineosuuden luovutuksella.¹⁶⁹ Koska osakas ei omista jäämistön esineitä määräosaisesti ei esineen myynti saa aikaiseksi samoja oikeusvaikutuksia kuin määräosaisessa yhteisomistuskilain mukaisessa tilanteessa. Esineosuuden luovutuksessa ostaja ei saa esineeseen tai sen osuuteen omistusoikeutta välittömästi tai välttämättä koskaan. Omistusoikeus siirtyy ostajalle vasta, jos kuolinpesän osakas, joka sen on myynyt, saa itse esineen tai sen osan perinnönjaoissa.¹⁷⁰ Ostajalla ei ole mahdollisuuksia vaatia perinnönjakoa taikka

¹⁶⁶ Kaisto – Tepora 2012, s. 273–274, Mikkola 2017, s. 85–86. Se, onko tarkoituksenmukaista puhua erillisvarallisuudesta enää nykyään avoimen yhtiön osalta, kun se kategorisesti on määritelty oikeushenkilöksi (ja jos kuolinpesä myös näin määriteltäisiin), on erillinen kysymys, jota Kaisto ja Tepora myös pohtivat. Tämän tutkimuksen kontekstissa molempien hahmottaminen jakamattomina erillisvarallisuuksina, kuten niistä usein oikeuskirjallisuudessa puhutaan, on kuitenkin mielestäni aiheellista, koska tämä hahmotustapa on tällä hetkellä yleistä ja historiallisesti näin on myös tehty. Myös huomionarvoista nostaa esille, että eräät aikaisemmat hahmotustavat, kuten Hakulisen määräosainen jäämistön omistaminen eivät ole nykyään varteenotettavia oikeustieteellisiä kantoja ottaen huomioon lainsäädännössä tapahtuneet muutokset.

¹⁶⁷ Mikkola 2017, s. 1–3 ja s. 85–86.

¹⁶⁸ Kaisto – Tepora 2012, s. 273–276.

¹⁶⁹ Aarnio – Kangas 2016, s. 763–768.

¹⁷⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 765.

pesänselvittäjän määräämistä eikä pysty myöskään osallistumaan kuolinpesän hallintoon.¹⁷¹ On siis täysin mahdollista, että esineosuuden luovutuksesta huolimatta perinnönjakoa ei tehdä vuosiin, tai että varallisuus ei tule myyjälle perinnönjaossa.

Aivan kuin kuolinpesän osakas pystyy esineosuuden luovutuksella myymään omissa nimissään jäämistöön kuuluvan esineen niin myös avoimen yhtiön yhtiömies voi myydä avoimen yhtiön esineen omissa nimissään.¹⁷² Tämän kaltainen avoimen yhtiön omaisuuden myynti yhtiömiehen omissa nimissä johtaa kuitenkin esineosuuden luovutuksen kaltaiseen juridiseen epävarmuuteen siitä, milloin ostaja saa kyseisen esineen tai saako hän sitä lainkaan.¹⁷³ Luovutus ei, kuten kuolinpesässäkään, sido avointa yhtiötä eikä myöskään muita yhtiömiehiä mihinkään toimiin.¹⁷⁴ Jos kyseinen esine kuitenkin siirtyy avoimelta yhtiöltä yhtiömiehelle, joka on sen myynyt, omistusoikeus siirtymään ostajalle. Tämän osalta kuolinpesä ja avoin yhtiö toimivat täysin samalla tavalla.

5.1.3 Velkavastuu

Kuolinpesässä ja avoimessa yhtiössä on myös molemmissa presumptiona, että osakas/yhtiömies vastaa henkilökohtaisesti velasta, joka on tehty kuolinpesän/avoimen yhtiön lukuun.¹⁷⁵ Tämä henkilökohtainen vastuu velasta on myös ollut argumentti sen puolesta, että avointa yhtiötä ei pitäisi vain erillisvarallisuudesta johtuen pitää erillisenä oikeushenkilönä samalla tavalla, kuin esimerkiksi osakeyhtiötä.¹⁷⁶ Toisaalta yhtiömiehen tietyissä tilanteissa rajoitettu henkilökohtainen velkavastuu on katsottu puoltavan sitä, että avoin yhtiö on oikeushenkilö.¹⁷⁷ Olen lähtökohtaisesti samaa mieltä siitä, mitä suurempi vastuu erillisvarallisuuden velasta osakkaalla on, sitä vähemmän erillisvarallisuuden voidaan katsoa olevan erillinen entiteetti osakkaasta.¹⁷⁸ On siis syytä käydä lyhyesti läpi avoimen yhtiön ja kuolinpesän osakkaiden vastuut veloista, ja näiden vastuiden erot.

¹⁷¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 767.

¹⁷² Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 56.

¹⁷³ Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 56.

¹⁷⁴ Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 55.

¹⁷⁵ PK 21:4 ja AKYL 1:1.2.

¹⁷⁶ Heikonen 1948, s. 118-119.

¹⁷⁷ Heikonen 1948, s. 85 alaviite 9. Kysymys liittyy 2.1 kappaleessa käsiteltyyn liikevaihtoveroa ja ulosottoa koskevaan kokonaisuuteen.

¹⁷⁸ Toki tämä on vain yksi piirre, jota analysoida. Osakeyhtiön, joka on yksi selkeimmistä yksityisoikeudellisista oikeushenkilöistä, vastuunjaon lähtökohta on, että osakkeenomistajat eivät vastaa

AKYL 1:1.2 mukaisesti ”Avoimen yhtiön yhtiösopimuksen osapuolet (yhtiömiehet) vastaavat yhtiön velvoitteista niiden täyteen määrään niin kuin omasta velastaan.”

Velkavastuu on siis henkilökohtaista, rajatonta, ensisijaista ja solidaarista.¹⁷⁹

Henkilökohtaisuus tarkoittaa sitä, että yhtiömies vastaa kaikella, myös ei yhtiöön kuuluvalla varallisuudellaan, yhtiön veloista. Rajattomuus tarkoittaa sitä, että yhtiömies vastaa kaikista yhtiön velvoitteista riippumatta niiden suuruudesta taikka laadusta. Ensisijaisuus tarkoittaa sitä, että velkoja voi suoraan vaatia maksua yhtiömieheltä riippumatta siitä, onko yhtiöllä varaa maksaa velka. Solidaarisuus tarkoittaa sitä, että jokainen yhtiömies on vastuussa yhtiön velasta kokonaisuudessaan, eli velkojat voivat vaatia velan kokonaisuudessaan keneltä tahansa yhtiömieheltä.¹⁸⁰ Yhtiömies on vastuussa myös niistä velvoitteista, jotka yhtiöllä oli hänen siihen liittyessään.¹⁸¹

Kuolinpesän osakkaiden velkavastuun ymmärtäminen vaatii sen, että ymmärtää kuolinpesän velkojen jaottelun kolmeen ryhmään. Kuolinpesän velka voi olla pesänselvitysvelkaa, vainajan velkaa tai pesän velkaa. Pesänselvitysvelkaa ovat kohtuulliset hautaus- ja perunkirjoituskustannukset sekä pesän hoidosta, hallinnosta ja selvityksestä johtuvat tarpeelliset kustannukset.¹⁸² Pesänselvitysvelat tulee maksaa ennen vainajan velkoja taikka pesän muita velkoja.¹⁸³ Lisäksi, jos kuolinpesän osakas on ottanut henkilökohtaisesti velkaa pesänselvitysvelan mukaiseen tarkoitukseen, kun kuolinpesä on ollut osakkaiden hallittavana, osakkaan velkoja voi periä velan myös kuolinpesältä.¹⁸⁴ Osakas ei pääsääntöisesti vastaa henkilökohtaisesti vainajan velasta.¹⁸⁵ Jopa laissa mainituissa tilanteissa, joissa henkilökohtainen vastuu voisi tulla kyseeseen, osakkaalla on mahdollisuus välttää henkilökohtainen vastuu tai merkittävästi rajoittaa sen määrää.¹⁸⁶ Osakkaat vastaavat henkilökohtaisesti velasta, jonka he ovat tehneet pesän lukuun, jollei

henkilökohtaisesti yhtiön velvoitteista (osakeyhtiölaki 2 §), joka puoltaa osakeyhtiön hahmottamista osakkaista erillisenä entiteettinä.

¹⁷⁹ Villa 2023, s. 100.

¹⁸⁰ Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 206–207.

¹⁸¹ AKYL 4:1.

¹⁸² PK 18:5.

¹⁸³ PK 21:1.2.

¹⁸⁴ PK 21:9.2. Velan perimisellä kuolinpesältä tarkoitin tässä tilanteessa jäämistöä, enkä muita kuolinpesän osakkaita henkilökohtaisesti.

¹⁸⁵ PK 21:2 sisältää myös poikkeukset pääsääntöön. Osakas vastaa vainajan velasta, jos laiminlyö perunkirjoitusvelvollisuutensa taikka antaa väärää tietoa tai on ilmoittamatta tietoa perukirjassa.

¹⁸⁶ Lohi 2005, s. 248 ja 257–264.

toisin ole sovittu tai katsottava tarkoitettuna taikka muualla toisin säädetä.¹⁸⁷ Osakas, joka ei ole ollut tekemässä pesän velkaa pesän lukuun ei siten myöskään ole henkilökohtaisessa vastuussa siitä suhteessa pesän velkojiin. Lisäksi on huomionarvoista, että laissa on jätetty mahdollisuus sille, että ainoastaan kuolinpesä itse, eikä yksikään kuolinpesän osakkaista, on vastuussa pesän velasta.¹⁸⁸

Kuten edellisistä lyhyistä tiivistelmistä voidaan todeta, nykyisessä oikeusjärjestelmässä avoimen yhtiön yhtiömiehellä on selkeästi laajempi henkilökohtainen velkavastuu kuin kuolinpesän osakkaalla. Silti vain avointa yhtiötä yksimielisesti pidetään oikeushenkilönä. Kuolinpesän osakkailla oli vielä ennen vuonna 2004 voimaan tulleen PK 21 luvun uudistusta merkittävästi suurempi riski joutua henkilökohtaisesti vastuuseen kuolinpesän velasta,¹⁸⁹ ja näin ollen yhtäläisyys avoimen yhtiön kanssa oli aiemmin suurempi mitä tuli velkavastuuseen. Kuolinpesän osakkaan suhde jäämistöön on siis velkavastuun osalta enemmän ”irrationaalinen”, kuin avoimen yhtiön yhtiömiehen suhde avoimen yhtiön vastuisiin. Kuolinpesä käyttäytyy tämän osalta siis enemmän kuin erillinen entiteetti eli oikeushenkilö.

5.1.4 Johtopäätökset

Avoimella yhtiöllä ja kuolinpesällä on paljon yhtäläisyyksiä etenkin siinä, miten niiden varallisuus hahmotetaan ja kuinka osakas/yhtiömies voi edustaen itseään määrätä varallisuudesta. Lisäksi kuolinpesän osakas on lain nojalla enemmän suojattu mitä tulee velkavastuuseen. Kohtelemme kuitenkin avointa yhtiötä oikeushenkilönä, koska näin on eksplisiittisesti laissa säädetty.¹⁹⁰ Jos kuolinpesä kuitenkin käyttäytyy samalla tavalla kuin lainsäädäntömme tunnustama oikeushenkilö avoin yhtiö ja tämä käyttäytyminen johtuu lainsäädännöstä, emmekö voisi sanoa, että lainsäädäntö on de facto antanut myös kuolinpesälle oikeushenkilön aseman, vaikka nimenomaista säännöstä kuolinpesän oikeushenkilöllisyydestä ei olekaan. Katson, että avoimen yhtiön ja kuolinpesän yhtäläisyydet mitä tulee yleisimpiin esineoikeudellisiin kysymyksiin puhuvat sen puolesta,

¹⁸⁷ PK 21:4.

¹⁸⁸ HE 14/2004 vp, s. 34

¹⁸⁹ Kolehmainen 2008, s. 54. ja HE 14/2004 vp, s. 16-17.

¹⁹⁰ AKYL 1:3.

että kuolinpesä on tarkoituksenmukaisempaa luokitella oikeushenkilöksi kuin osakkaiden henkilöyhteydeksi.

5.2 Kuolinpesä yhtiömiehenä

5.2.1 Johdanto

Oikeuskirjallisuudessa, hallituksen esityksessä ja korkeimman oikeuden ratkaisukäytännössä on todettu, että kuolinpesä voi olla henkilöyhtiön yhtiömies.¹⁹¹ Kuolinpesän oikeudellisen luonteen kuvaus yhtiömiehenä on kuitenkin jäänyt suppeaksi. Käsittelen tässä osassa tutkimusta erityistilannetta, jossa kuolinpesä on jäänyt ainoaksi yhtiömieheksi. Onko tässä tilanteessa kyseessä yhdenmiehenyhtiö, vaikka kuolinpesässä olisi useampi osakas?

Havainnollistan kysymystä esimerkillä. Kommandiittiyhtiössä K on yhtiömiehenä A:n kuolinpesä ja äänettömänä yhtiömiehenä B. A:n kuolinpesän osakkaat ovat C ja D. B:n yhtiöosuus lunastetaan pois, jolloin yhtiön ainoaksi yhtiömieheksi jää A:n kuolinpesä. Kuolinpesän kaksi osakasta edustavat yhdessä kuolinpesää. Pitäisikö kuolinpesää tässä tilanteessa ajatella pelkkänä kuvauksena henkilöyhteydestä C:n ja D:n välillä samalla tavalla kuin esimerkiksi lainhuutoa haettaessa? Tällöin siis ”kuolinpesä” yhtiömiehenä oikeastaan kuvaisi perillisiä C:tä ja D:tä yhtiömiehinä tietyssä oikeudellisessa viitekehyksessä. Voidaan ajatella, että tällaisessa tilanteessa kommandiittiyhtiössä oikeastaan olisi vielä kaksi yhtiömiestä.

Toisaalta voidaan myös ajatella, että itse kuolinpesä on yhtiömies erillään osakkaistaan. Tällöin kommandiittiyhtiössä olisi enää yksi yhtiömies ja kyse olisi AKYL 5:9 mukaisesta yhdenmiehenyhtiöstä. Näin on tilanteissa, joissa ainoaksi yhtiömieheksi jää oikeushenkilö, esimerkiksi osakeyhtiö tai toinen avoin yhtiö. Jotta kysymykseen voidaan vastata, tulee tarkastella niin yhdenmiehenyhtiön oikeudellista historiaa, pykälän tarkoitusta, kuin myös yleisemmin miksi kuolinpesä voi olla yhtiömies, ja kuinka kuolinpesä muutoin käyttäytyy avoimen yhtiön yhtiömiehenä.

¹⁹¹ Airaksinen – Kymäläinen 2020, s. 98–99, Villa 2018, s. 176, Wilhelmsson – Jääskinen 1992, s. 238–239, Heikonen 1948, s. 125–126 ja HE 6/1987 vp, s. 40.

5.2.2 Yhdenmiehenyhtiön historia

Ennen AKYL voimaantuloa 1.1.1989, jos avoimesta yhtiöstä tai kommandiittiyhtiöstä tuli yhdenmiehenyhtiö, eli yhtiömiehiä oli enää yksi jäljellä, katsottiin yhtiön lakkaavan heti ilman likvidaatiomenettelyä.¹⁹² Näin tapahtui muun muassa tilanteissa, joissa yksi yhtiömies peri yksin muut yhtiömiehet. Tämä tietysti johti siihen, ettei avoimen yhtiön toimintaa pystynyt jatkamaan, vaan yhtiömiehen tuli perustaa uusi avoin yhtiö halutessaan harjoittaa toimintaa tässä muodossa. Lisäksi tämä tarkoitti sitä, että yhtiömiehen velkojat pystyivät suoraan vaatimaan yhtiömiehen henkilökohtaisia velkoja avoimen yhtiön omaisuudesta siitä hetkestä lähtien, kun yhtiö oli tullut yhden yhtiömiehen omistamaksi.¹⁹³ Toisin sanoen elinkeinovelkojat ja yksityisvelkojat tulivat samassa hetkessä tasavertaisiksi, mikä voisi tietyissä tilanteissa olla kohtuutonta. Hallituksen esityksessä annetaan esimerkkinä tällaisesta tilanteesta työntekijöiden saatavat yhtiöltä, joita kohdeltaisiin tasavertaisesti ainoan yhtiömiehen kulutusluottoihin nähden.¹⁹⁴

Edellä mainituista syistä, kun kauppakaaren sääntely avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä haluttiin uudistaa kokonaisuudessaan ja siirtää omaan lakiinsa, otettiin siihen mukaan poikkeus säännöstä, että yhtiössä tulee aina olla ainakin kaksi yhtiömiestä. AKYL 5:9 mukaan yhtiö katsotaan purkautuneeksi, jos yhtiömiesten lukumäärä on alentunut yhteen eikä vuoden kuluessa ole noussut vähintään kahteen. Alkuperäinen ehdotus olisi mahdollistanut vain kuuden kuukauden yhdenmiehenyhtiön olemassaolon, mutta yhtiön jatkuvuuden ja yrityskokonaisuuden säilyttämisen takia aikarajaa päätettiin nostaa vuoteen.¹⁹⁵

Esitöissä ei puhuta siitä, miten kuolinpesää tulisi kohdella, kun se on ainoa yhtiömies, joten joudumme analysoimaan asiaa lainmuutoksen perustelujen näkökulmasta. Mietitään johdannossa selitettyä tilannetta, jossa A:n kuolinpesä, osakkainaan C ja D, jää ainoaksi yhtiömieheksi kommandiittiyhtiöön K. Jos kuolinpesää ei kohdella kuten oikeushenkilöä, yhtiö voi jatkaa toimintaa entisellään. Jos taas kuolinpesää kohdellaan oikeushenkilön tavoin, olisi kuolinpesällä vuosi aikaa löytää toinen yhtiömies, joka voisi olla yksi

¹⁹² Hakulinen 1948, s. 477–507.

¹⁹³ HE 6/1987 vp, s. 48.

¹⁹⁴ HE 6/1987 vp, s. 48.

¹⁹⁵ LaVM 6/1987 vp, s. 4.

kuolinpesän osakkaista, tai toista yhtiömiestä voisi etsiä muualta. Tätä voi verrata tilanteeseen, jossa avoin yhtiö Y, jolla on kaksi yhtiömiestä C ja D, on kommandiittiyhtiön K ainoa yhtiömies. Tällöinkin C tai D voisi päättää ryhtyä K:n toiseksi yhtiömieheksi ennen vuoden määräaika. Lain tavoite mahdollistaa uuden yhtiömiehen löytäminen toteutuu siis riippumatta hahmottamistavasta.

Onnistuuko tämä laki myös tavoitteessansa suojella yhtiön velkojia osakkaan henkilökohtaisilta velkojilta? Jos kuolinpesää ei kohdella kuten oikeushenkilöä, pysyvät myös kuolinpesän ja yhtiön velat erillään toisistaan, eli kuolinpesän tai kuolinpesän osakkaiden velkoja ei voida ottaa yhtiön omaisuudesta. Myöskään tilanteessa, jossa kuolinpesää kohdeltaisiin oikeushenkilön tavoin, ei kuolinpesän eikä osakkaan velkoja voitaisi ottaa yhtiön omaisuudesta. Lain suojelukohteen osalta ei siis tältäkään osin ole eroa. Ero on sen sijan merkittävä, kun verrataan yhtiön velkojan suhdetta kuolinpesän osakkaan henkilökohtaiseen varallisuuteen ja avoimen yhtiön yhtiömiehen henkilökohtaiseen varallisuuteen, mutta tätä käsittelemme myöhemmin kappaleessa 5.2.4. Yhdenmiehenyhtiötä koskevan lainsäädännön tausta ja tarkoitus eivät siis puolla suuntaan taikka toiseen sitä, pitäisikö esimerkkitalannetta tulkita yhdenmiehenyhtiöksi vai ei.

5.2.3 Kuolinpesää yhtiömiehenä koskevan sääntelyn historia

Koska yhdenmiehenyhtiötä koskevan lainsäädännön taustan perusteella ei voida tehdä johtopäätöksiä tässä tilanteessa, kuolinpesän asemaa yhtiömiehenä tulee tarkastella laajemmin. Jo vuoden 1734 lain sisältämän kauppakaaren 15:10 kielsi leskeä ja perillistä purkamasta yhtiötä ennen yhtiökauden loppua. Tämän katsottiin tarkoittavan sitä, että kuolinpesä pystyi, ja joutuikin, olemaan yhtiökauden loppuun asti yhtiön yhtiömies. Kuolinpesän yhtiömiehenasemalla tarkoitettiin Heikosen mukaan sitä, että perilliset ovat perikuntana ”yhtiön osakkaita”.¹⁹⁶ Yhtiömiehenä eivät tosin sanoen olleet toisistaan riippumattomat perilliset, mutta ei myöskään jakamaton kuolinpesä.¹⁹⁷ Huomionarvoista on kuitenkin se, ettei Heikonen pitänyt kuolinpesän lisäksi myöskään avointa yhtiötä oikeushenkilöinä, kuten ei moni muukaan sen aikainen oikeustieteilijä. Tosiasiallisesti vaihtoehdot olivat perikunta ja perilliset yksityisinä toisistaan, ja näistä kahdesta Heikonen

¹⁹⁶ Heikonen 1948, s. 125–126.

¹⁹⁷ Heikonen 1948, s. 125–127.

valitsi perikunnan, jolla hän tarkoitti, että perintökaaren sääntely ja periaatteet, kuten erillisvarallisuus ja jakamattomuus, seurasivat myös yhtiömiehen asemaan.¹⁹⁸ Nykyään sekä avoin yhtiö että kommandiittiyhtiö ovat suoraan AKYL 1:3 nojalla oikeuskelpoisia, ja näin ollen myös oikeushenkilöitä.

1929 annetulla lailla kuitenkin muutettiin aikaisemman pykälän lähtökohta vastakkaiseen. Lainmuutoksen jälkeen KK 15:10 mukaan, jos yhtiömies kuoli, oli yhtiö purettava. Yhtiösopimuksenkin määräys yhtiön jatkamisesta kuolinpesän osakkaiden kesken vaati osakkaiden suostumusta liittyä yhtiöön. Tästä huolimatta Heikonen argumentoi, ettei lainmuutos tarkoittanut, etteikö kuolinpesä vieläkin voisi olla avoimen yhtiön yhtiömies.¹⁹⁹ Päinvastoin, hän argumentoi, että kuolinpesän täytyy olla yhtiömies kuoleman jälkeen, koska muuten kahden yhtiömiehen yhtiöt purkautuisivat automaattisesti toisen kuoltua, koska niistä tulisi yhdenmiehenyhtiöitä.²⁰⁰ Näin ollen kuolinpesä pystyi myös lainmuutoksen jälkeen olemaan yhtiön yhtiömies.

AKYL:n säätämisen yhteydessä kumottiin KK 15 luku ja KK 15:10 pykälän tilalle tuli AKYL 5:1, jonka mukaan yhtiömiehen kuoltua kuolinpesällä on oikeus vaatia yhtiön purkamista, jollei yhtiön toiminnan jatkamisesta sovita. Vaikka selkeästi lain kieli on muuttunut kuolinpesäkeskeiseksi aikaisempaan lainsäädäntöön verrattuna, ei kyseessä ainakaan tiedettävästi ollut muutos säännöksen sisältöön. HE:ssä kuitenkin lähes sanasta sanaan toistetaan KK 15:10 mahdollisuus yhtiösopimuksen määräykseen siitä, että toimintaa jatketaan kuolinpesän kanssa.²⁰¹ Oikeuskäytännössä on useasti todettu myös, että juuri kuolinpesä on tullut yhtiömieheksi, eivätkä esimerkiksi perittävän perilliset.²⁰² Korkeimman oikeuden argumentaatiosta selkeästi käy ilmi, että kuolinpesä (eikä osakas) hahmotetaan yhtiömieheksi esimerkiksi virkkeissä ”yhtiön vastuunalaisia yhtiömiehiä ovat olleet A:n kuolinpesä ja B” ja ”näin ollen C vastaa ... kysymyksessä olevista A:n kuolinpesän yhteishallinnon aikana syntyneistä kommandiittiyhtiön velvoitteista niin kuin omasta velastaan eikä vain kuolinpesän omaisuudella.”²⁰³

¹⁹⁸ Heikonen 1948, s. 85 ja 95–96 ja 125–127.

¹⁹⁹ Heikonen 1948, s. 125–126.

²⁰⁰ Heikonen 1948, s. 126.

²⁰¹ HE 6/1987 vp, s. 40.

²⁰² Mm. KKO 1998:5, KKO 1993:91, KKO 1992:65.

²⁰³ KKO 1998:5.

Tämä kertoo, kuten 4.1 kappaleessa käsitellyt lainkohdat, että myös oikeudellisesti erittäin tärkeässä tekstissä, kuten laissa ja ennakkopäätöksissä, on käytännöllisempää käyttää kuolinpesä-termiä, kuin osakaskeskeisen ajattelutavan puoltamia termejä perittävä, jäämistö ja perillinen.²⁰⁴ Ratkaisun KKO 1998:5 virkkeet olisi myös nimittäin voitu kirjoittaa osakaskeskeiseen muotoon (kuten lait 4.1 kappaleessa) esimerkiksi seuraavasti: ”yhtiön vastuunalaisia yhtiömiehiä ovat olleet A:n perilliset B ja C perintökaaressa määrättyllä tavalla yhteisesti ja B”. Tämänkaltainen kielenkäyttö puoltaa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa. Toisaalta on myös selkeää, että historiallisesti on katsottu, että ”perilliset” tulevat yhtiön osakkaiksi. Tämän historiallisen näkemyksen painoarvoa kuitenkin pienentää se, että on katsottu myös, että osakkaat ovat tulleet nimenomaisesti perikuntana osakkaiksi. Tämä kertoo siitä, että kyseessä ei ainakaan ole tavanomainen usean henkilön yhtiömiesasema, vaikka katsottaisiinkin, että kuolinpesän kaksi osakasta lasketaan erillisiksi yhtiömiehiksi.

5.2.4 Kuolinpesä yhtiömiehenä muissa erityistilanteissa

Kuten edellä olevista kappaleista huomaa, kysymykseen AKYL 5:9 soveltamisesta ainoaksi yhtiömieheksi jäävän kuolinpesän osalta ei saa vastausta pelkästään tarkastelemalla pykälien historiaa. Näin ollen katsonkin, että on tarpeen tutkia, kuinka kuolinpesä käyttäytyy muissa oikeudellisissa kysymyksissä, jotka liittyvät avoimeen yhtiöön. Tutkin tässä kappaleessa laajemmin, kuinka kuolinpesää kohdellaan, kun se toimii yhtiömiehenä. Olen valinnut tarkastelun kohteiksi velkavastuun, tiedoksiannon ja yhtiön edustuksen.

Kuten aikaisemmin totesin, velkavastuussa suuri ero on avoimen yhtiön velkojan mahdollisuudessa vaatia maksua kuolinpesän osakkaan henkilökohtaisista varoista verrattuna tilanteeseen, jossa yhtiömies on luonnollinen henkilö. Korkein oikeus on käsitellyt kysymystä ennen perintökaaren velkavastuu-uudistusta tapauksessa KKO 1998:5. Tapauksessa kommandiittiyhtiön yhtiömiehen A kuoltua toinen yhtiömies B ja A:n kuolinpesän osakkaat B ja C olivat jatkaneet elinkeinon harjoittamista, ja kommandiittiyhtiö oli pankkitakauksen vastasitoumuksen nojalla velkaa pankille noin

²⁰⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 377.

250 000 markkaa. Korkeimman oikeuden arvioitavana oli, onko C henkilökohtaisessa vastuussa velasta. Itse perustelut ovat nykyään vanhentuneet lainmuutoksen johdosta.

Nykyään edellä mainitussa tapauksessa tulisi sovellettavaksi PK 21:4, jonka mukaan ”Osakkaat vastaavat henkilökohtaisesti velasta, jonka he ovat tehneet pesän lukuun, jollei toisin ole sovittu tai katsottava tarkoitetun taikka muualla toisin säädetä.” Toisin sanoen henkilökohtainen vastuu velasta on dispositiivinen. Jos osakkaat ovat tehneet oikeustoimia pesän lukuun, joissa sovitaan, että kuolinpesä on vastuussa velasta ja kuolinpesän osakkaat eivät ole, ei osakkailla ole henkilökohtaista vastuuta velasta.²⁰⁵ Tapauksessa KKO 1998:5 kuolinpesän osakkaat B ja C olivat molemmat olleet mukana hyväksymässä sitoumuksen, jonka nojalla kommandiittiyhtiö joutui maksamaan velan, joten C:n voitaisiin myös nykyisessä oikeustilassa katsoa olevan henkilökohtaisessa velkavastuussa. Tämä kuitenkin riippuisi sopimuksen yksityiskohdista. Jos sopimuksessa C olisi esiintynyt kuolinpesän osakkaana ja sopimuksessa mainittaisiin, että velka koskee vain kuolinpesää, ei C olisikaan henkilökohtaisessa vastuussa. Ei ole selvää, kuinka selkeästi edellä sanottu pitää olla ilmaistu sopimuksessa, eikä kysymyksestä ole tietääkseni ainakaan julkaistua oikeuskäytäntöä. Jos kuolinpesässä olisi myös ollut kolmas osakas D, olisi myös tulkittava, että B:n ja C:n tekemä sitoumus ei aiheuttaisi hänelle henkilökohtaista velkavastuuta, koska PK 21:4 mukaisesti hän ei ole ollut tekemässä velkaa pesän lukuun.

Miten velkaa kohdellaan, jos osakkaista kumpikaan ei ole ollut mukana oikeustoimessa? Katsotaanko, että kuolinpesän laittaminen yhtiömiehen asemaan tarkoittaisi, että osakkaat olisivat henkilökohtaisesti vastuussa kaikesta velasta, mikä avoimella yhtiöllä on, riippumatta siitä, onko osakas ollut mukana kyseistä oikeustoimea tekemässä? Tämä lopputulos olisi kohtuuton välitilassa, jossa toinen yhtiömies on juuri kuollut eikä kuolinpesä vielä ole ehtinyt tehdä päätöstä, haluavatko jatkaa yhtiötoimintaa. Kuolinpesän osakkaiden henkilökohtainen vastuu muiden yhtiömiesten tekemästä velasta ennen vainajan kuolemaa määriteltäisiin vainajan velaksi, jolloin kuolinpesän osakkaat eivät olisi siitä lähtökohtaisesti henkilökohtaisessa vastuussa.²⁰⁶

²⁰⁵ Lohi 2005, s. 248.

²⁰⁶ Kolehmainen 2008, s. 59–60.

Yhtiömiehen vainajan kuoleman jälkeen tehtyjä velkoja tulisi mielestäni verrata perittävän takausvelkoihin, koska perittävä on yhtiömiesasemansa takia ottanut riskin siitä, että tulevaisuudessa toisen yhtiömiehen toimien takia hän joutuu vastuuseen avoimen yhtiön velasta, jota ei vielä ole olemassa. Näin ollen, kuten takausvelka, tämänkaltainen avoimen yhtiön velka, joka on ilman kuolinpesän osakkaiden toimia syntynyt perittävän kuoleman jälkeen, tulisi laskea vainajan velaksi, joka ei lähtökohtaisesti johda kuolinpesän osakkaan henkilökohtaiseen vastuuseen velasta.²⁰⁷ Kuolinpesä sen sijaan olisi vastuussa yhtiömiehen asemassa henkilöyhtiön velasta molemmissa tilanteissa.²⁰⁸

Katson, että kaikki edellä mainittu velkavastuun rajoittumisesta on myös totta tilanteessa, jossa kuolinpesän osakas ryhtyy kuolinpesää edustaen tekemään avoimen yhtiön puolesta oikeustoimia. Ainoastaan ne oikeustoimet, joita kuolinpesän osakas on henkilökohtaisesti ollut tekemässä aiheuttavat hänelle myös henkilökohtaisen velkavastuun. Tässä nousisi esiin tosin myös kysymys yksittäisen osakkaan edustusvallasta, jota tutkin myöhemmin. Tarkempi velkavastuukysymysten tarkastelu ei kuitenkaan ole tarpeellista tämän tutkimuksen tutkimuskysymyksen käsittelemiseksi. Tärkeätä on vain ymmärtää, että osakkaan henkilökohtainen velkavastuu voidaan puhtaasti sopimalla poissulkea ja se on tavanomaisen yhtiömiehen velkavastuuta rajoitetumpi.

Voimme verrata tilannetta, jossa luonnollinen henkilö on yhtiömiehenä tilanteeseen, jossa kuolinpesä on yhtiömiehenä ja tilanteeseen, jossa osakeyhtiö tai avoin yhtiö on yhtiömiehenä. Luonnollisen henkilön ollessa yhtiömiehenä hän vastaa AKYL 1:1.2 mukaisesti yhtiön velasta kuin omasta velastaan. Osakas kuolinpesässä, joka on yhtiömiehenä ei kuitenkaan välttämättä vastaa kuolinpesän tekemästä velasta kuten PK 21:4 todetaan, joten osakas riskeeraa menettävänsä ainoastaan kuolinpesän varallisuuden henkilöyhtiön velkoihin tietyissä tilanteissa. Lisäksi kuolinpesän osakas, joka ei ole ollut mukana tekemässä kyseistä velkaa, ei vastaisi henkilökohtaisesti siitä lainkaan. Tämänkaltainen rajoitettu vastuu muistuttaa enemmän sitä, miten oikeushenkilöitä, kuten osakeyhtiötä, kohdellaan avoimen yhtiön yhtiömiehenä. Osakeyhtiön osakkeenomistajat eivät myöskään vastaa henkilökohtaisesti avoimen yhtiön veloista, vaikka osakeyhtiö olisikin henkilöyhtiön yhtiömiehenä, koska osakeyhtiölain 1:2.2 mukaisesti

²⁰⁷ Kolehmainen 2008, s. 59.

²⁰⁸ Wilhelmsson – Jääskinen 2001, s. 214.

”osakkeenomistajat eivät vastaa henkilökohtaisesti yhtiön velvoitteista”. Kuolinpesän osakkaan henkilökohtainen vastuu on siis ainakin osittain poissuljettu samalla tavalla, kuin osakeyhtiön osakkeenomistajan, mikä puoltaa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa.

Toki, jos avoimen yhtiön A yhtiömiehenä toimii toinen avoin yhtiö B, ovat B:n yhtiömiehet henkilökohtaisessa vastuussa yhtiön A veloista myöskin yhtiön B kautta. Tämä muistuttaa taas PK 21:4 pääsääntöä, jonka mukaan osakkaat vastaavat henkilökohtaisesti velasta, jonka he ovat tehneet pesän lukuun. On siis myös oikeushenkilöitä, kuten avoimet yhtiöt, joissa yhtiön jäsenillä on henkilökohtainen vastuu velasta, ja silti kyse on oikeushenkilöstä. Näin ollen se, että kuolinpesän osakkaalla voi olla henkilökohtainen vastuu yhtiön velasta, kun kuolinpesä on henkilöyhtiön yhtiömies, ei ole oikeushenkilön omaisen toiminnan vastaista, eikä näin ollen puolla osakaskeskeistä eikä kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa. Sen sijaan se, että henkilökohtainen vastuu voi olla täysin poissuljettu, puoltaa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa.

Tarkastelen seuraavaksi haasteen tiedonantoa avoimelle yhtiölle, kun yksi sen yhtiömiehistä on kuolinpesä. Tapauksessa KKO 1982 II 185 oli kyse siitä, oliko kuolinpesä ja avoin yhtiö tullut haastetuksi, kun haaste oltiin annettu tiedoksi kuolinpesän alaikäisten osakkaiden holhoojaksi määrätylle asianajajalle, mutta ei leskelle, jonka hallussa kuolinpesä oli. Holhoojaksi määrätty asianajaja oli kuitenkin tosiasiallisesti hoitanut pesän asioita, ja leski oli aina pyytänyt asianajan apua kuolinpesän asioissa. Kuolinpesä oli avoimen yhtiön yhtiömies. Korkein oikeus katsoi, että haaste oli annettu tiedoksi kuolinpesälle, koska asianajajalle oli muodostunut kelpoisuus toimia lesken puolesta. Koska haaste oli tullut kuolinpesän tietoon, oli se myös tullut avoimen yhtiön tietoon.

AKYL 3:4 mukaan ”haasteen ja muun tiedoksiannon katsotaan tulleen yhtiön tietoon, kun se on annettu tiedoksi yhtiömiehelle, toimitusjohtajalle tai prokuristille.” Jos osakkaiden katsottaisiin olevan yhtiömiehiä, riittäisi siis lähtökohtaisesti, että haaste olisi annettu kenelle tahansa heistä tiedoksi. Osakkaalla, joka ei hallinnut kuolinpesää, ei ollut vielä 1980-luvulla velvollisuutta toimittaa saamansa haastetta tiedoksi kuolinpesää hallinnoivalle taholle.²⁰⁹ Tapauksessa KKO 1982 II 185 haaste oli annettu tiedoksi usealle kuolinpesän osakkaalle, mutta ei suoraan leskelle, joka hallinnoi kuolinpesää. Jos

²⁰⁹ HE 16/1990 vp, s. 19.

tuomioistuini ei olisi katsonut, että asianajajalle oli muodostunut myös kelpoisuus edustaa leskeä, ei haastetta olisi katsottava annetun tiedoksi kuolinpesälle eikä myöskään avoimelle yhtiölle. Toisin sanoen, tämän osalta lakia on sovellettu siten, että yhtiömiehenä pidettiin kuolinpesää eikä sen osakkaita. Tämä puoltaa siis kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa.

AKYL 3:1 mukaan jokaisella yhtiömiehellä on oikeus edustaa yhtiötä. Tarvitaanko siis kaikkien kuolinpesän osakkaiden osallistumista, jotta avointa yhtiötä voidaan edustaa, vai ovatko kuolinpesän osakkaat kaikki kelpoisia edustamaan yhtiötä itsenäisesti? Kuten aikaisemmin mainittu, Heikosen käsitys on, että kuolinpesä yhtiömiehenä tarkoittaa perikuntana toimimista. Hän vielä erikseen toteaa sen tarkoittavan, että oikeus on siirtynyt perittäväältä perillisille jakamattomana.²¹⁰ Oikeus kuuluu siis perillisille, kuten muutkin pesän oikeudet. Tätä näkemystä puoltaa lisäksi se, että AKYL:ssa on erikseen pykälä kuolinpesän edustamisesta selvitystilassa, mikä on tarkoitettu poikkeukseksi yhteishallinnon pääsäännöstä.²¹¹

Laki ei toisaalta eksplisiittisesti sano mikä on kuolinpesän osakkaiden asema, jos liiketoimintaa päätetään jatkaa siten, että kuolinpesä toimii yhtiömiehenä. Jotain osviittaa viranomaisten näkemyksestä voidaan kuitenkin saada asiakkaille suunnatusta ohjeistuksesta. Patentti- ja rekisterihallituksen nettisivuilla todetaan seuraavaa: ”Kun jakamaton kuolinpesä liittyy yhtiömieheksi, täytyy kaikkien yhtiömiesten lisäksi myös kaikkien kuolinpesän osakkaiden allekirjoittaa yhtiösopimuksen muutosopimus.”²¹² Sanamuodosta voimme selkeästi päätellä muutaman asian. Ensinnäkin PRH puhuu jakamattomasta kuolinpesästä, eikä osakkaista taikka perikunnasta, kun se viittaa siihen, kuka toimii yhtiömiehenä. Toisaalta PRH tekee myös selkeän erottelun yhtiömiesten ja kuolinpesän osakkaiden välille. Viranomaiskanta näyttää siis olevan, että kuolinpesän osakkaat eivät ole yhtiömiehiä, vaan nimenomaan jakamaton kuolinpesä on yhtiömies

²¹⁰ Heikonen 1948, s. 126.

²¹¹ HE 6/1987 vp, s. 42.

²¹² Viittaus otettu nettisivulta

https://www.prh.fi/fi/yrityksetjajayhteisot/useinkysytyt/kuolinpesa_ja_yritystoiminta/jakamattoman_kuolinpesan_liittyminen_avoimen_yhtion_tai_kommandiittiyhtion_yhtiomieheksi.html. Lähde katsottu 10.6.2025.

yksikkömuodossa. Näin ollen olisi luonnollista, ettei osakkaille syntyisi edustusvaltaa suhteessa yhtiöön yksinään, vaan ainoastaan yhdessä.

Tarkastellaan edustuskysymystä vielä reaaliargumentein. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu kuolinpesän olevan yhtiömies jo kuolinhetkellä ja tämä on yksi pääsyistä, miksi oikeuskirjallisuudessa on katsottu kuolinpesä voivan oleva henkilöyhtiön yhtiömies, kauppakaaren vuoden 1929 lainmuutoksen jälkeen.²¹³ Lisäksi oikeuskäytännössä kuolinpesän on voitu katsovan tulleen vastuunalaiseksi yhtiömieheksi vain osakkaiden toiminnan perusteella.²¹⁴ Näin ollen ei olisi kestävää lisäksi katsoa, että jokainen kuolinpesän osakas voisi yksin edustaa avointa yhtiötä perittävän kuolinhetkestä lähtien. Tämä johtaisi muiden yhtiömiesten näkökulmasta kestäättömiin riskeihin. Mietitään tilannetta, jossa kahden henkilön avoimessa yhtiössä toinen kuolisi. Kuolinpesän yksittäinen osakas pystyisi vapaasti heti kuoleman jälkeen tekemään yhtiön nimissä liiketoimintaan liittyen sopimuksia, joista myös toinen yhtiömies olisi henkilökohtaisesti vastuussa. Osakkaan ja toisen yhtiömiehen välillä ei olisi edes sovittu yhteistoiminnasta, ja on täysin mahdollista, ettei toinen yhtiömies haluaisi jatkaa liiketoimintaa perillisen kanssa. Katson tämän ja muiden mainittujen argumenttien perusteella, että perilliset toimivat PK 18:2 yhteishallinnon periaatteen mukaisesti ja voivat siis vain yhdessä edustaa henkilöyhtiötä, kun kuolinpesä on henkilöyhtiön yhtiömies.²¹⁵

5.2.5 Johtopäätökset

Kuinka siis tulisi tulkita tilannetta, jossa ainoastaan yksi kuolinpesä jää henkilöyhtiön yhtiömieheksi? Osakaskeskeistä ajattelutapaa puoltaa se, että tosiasiallisesti yhtiön päätöksenteossa on mukana useampi luonnollinen henkilö, jos kuolinpesä, joka ei ole yksinperimystilanteessa, toimii yhtiömiehenä. Toisaalta tosiasiallisesti erittäin monissa oikeushenkilöissä toimii enemmän kuin yksi luonnollinen henkilö, ja silti, jos oikeushenkilö on yksin yhtiömies, kohdellaan henkilöyhtiötä yhdenmiehenyhtiönä.

²¹³ Heikonen 1948, s. 126.

²¹⁴ KKO 1998:5, Villa 2018, s. 152 ja Wilhelmsson – Jääskinen 1992, s. 239.

²¹⁵ Poikkeuksena AKYL 5:4 mukainen selvitystilan aikainen kuolinpesän edustaminen.

Toinen osakaskeskeistä ajattelutapaa puoltava asia on se, että Heikonen kirjoittaa, että ”pesän osakkaat ovat nyt perittävän sijasta yhtiön jäseniä”²¹⁶. Tämän virkkeen sanamuoto ja myöhempi osakkaista yhtiömiehinä monikossa puhuminen antaa kuvan, että osakkaista tulee useita yhtiömiehiä. Tämä käsitys näkyy myös aikaisemmassa lainsäädännössä KK 15:10, joka puhuu leskestä ja perillisistä eikä kuolinpesästä, eikä muutosta sanamuodossa ole erikseen perusteltu uudemman lainsäädännön esitöissä, joten sanamuodon muuttumisesta ei itsenäisesti voida tehdä sellaista johtopäätöstä, että käsitys olisi muuttunut. Toisaalta Heikosen näkemys on myös, että perilliset toimivat perikuntana eikä toisistaan riippumattomina osakkaina, joten Heikosen sanamuodolle ei tule antaa suurta painoarvoa.²¹⁷ Kuolinpesäkeskeistä näkemystä vahvistaen myöhemmässä oikeuskirjallisuudessa on painotettu sitä, että yhtiöosuus tulee kuolinpesälle, eikä jokainen perillinen tule erikseen yhtiömieheksi.²¹⁸ Lisäksi niin uuden lain esitöissä kuin oikeuskäytännössä poikkeuksetta todetaan, että kuolinpesä voi olla avoimen yhtiön yhtiömies.²¹⁹ Sanamuodon mukaisesti tulkittuna olisi siis kyse yhdestä yhtiömiehestä.

Kuolinpesän toiminta niin avoimen yhtiön edustusta, haasteen tiedoksiantoa kuin osakkaiden velkavastuutakin koskevissa tilanteissa puoltavat kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa. Osakaskeskeinen tulkinta johtaisi tilanteeseen, jossa yhtiössä voisi olla kymmeniä ”yhtiömiehiä”, joihin ei yhteenkään sovellettaisi AKYL:n mukaisia sääntöjä edustamisen, velkavastuun taikka tiedoksiannon osalta. Jotta tämän voisi katsoa olevan tarkoituksenmukainen tapa tulkita lakia tulisi argumenttien osakaskeskeisen ajattelutavan puolesta olla vahvempia. Näin ollen katson, että kuolinpesä on yksittäinen yhtiömies samalla tavalla kuin oikeushenkilöt ja AKYL 5:9 soveltuu myös silloin, kun ainoa yhtiömies on kuolinpesä. Katson myös, että kuolinpesän kohtelu tässä oikeudellisessa kysymyksessä näyttää, että tältä osin kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa on tarkoituksenmukaisempi kuin osakaskeskeinen ajattelutapa.

²¹⁶ Heikonen 1948, s. 126.

²¹⁷ Heikonen 1948, s. 126–127, alaviite 2.

²¹⁸ Wilhelmsson – Jääskinen 1992, s. 238 ja Nial – Hemström 1992, s. 274–275.

²¹⁹ HE 6/1987 vp, s. 40 ja KKO 1998:5, KKO 1993:91, KKO 1992:65

5.3 Pesänselvittäjä: kuolinpesän vai perillisten edustaja?

5.3.1 Johdanto

Kun osakkaat hallitsevat pesää PK 18:2 mukaisesti, kuolinpesän hahmottaminen perillisten kautta ei välttämättä tuota suuria haasteita, koska perilliset ovat itse mukana tekemässä kuolinpesän varallisuuteen vaikuttavia oikeustoimia. Kuolinpesän hahmottaminen perillisten kautta muuttuu monimutkaisemmaksi, kun huomioidaan tilanteet, joissa kuolinpesän omaisuus luovutetaan pesänselvittäjän hallintoon.

Pesänselvittäjän määrääminen on poikkeus kuolinpesän hallinnon tavanomaisesta toteuttamisesta, jossa perilliset, yleisjälkisaädöksen saajat ja eloonjäänyt puoliso eli osakkaat yhdessä päättävät pesään liittyvistä asioista. Pesänselvittäjän määrää tuomioistuimien, ja hänen tulee ryhtyä kaikkiin pesän selvittämiseksi tarvittaviin toimiin.²²⁰ Pesänselvittäjän toimivalta on yleinen mitä tulee pesän selvitykseen.²²¹ Oikeus toimia pesän puolesta ei siis rajoitu omaisuuden hallintaan ja oikeuteen ryhtyä siihen liittyviin toimiin, vaan pesänselvittäjällä on myös oikeus edustaa kuolinpesää oikeustoimissa kolmatta henkilöä vastaan sekä nostaa kanteita ja vastata kuolinpesän asioissa.²²² Muuhun kuin pesän selvitykseen liittyviin toimiin, kuten perinnönjaon tai jäämistöosituksen toimittamiseen, pesänselvittäjällä kuitenkin on toimivaltaa.²²³ Osakkaiden yhteishallinto lakkaa välittömästi, kun pesänselvittäjä on määrätty kuolinpesälle, minkä lisäksi osakkaat menettävät asiavaltuuden kuolinpesää koskevissa asioissa. Osakkaille jää kuitenkin tiettyjen oikeustoimien osalta mahdollisuus rajoittaa pesänselvittäjän toimia²²⁴ ja osakkailta on tietyissä tilanteissa poikkeuksellisesti rinnakkainen kanneoikeus pesänselvittäjän kanssa.²²⁵ Pesänselvittäjän toimivalta päättyy, kun ositus ja perinnönjako on lainvoimainen, ja hänen hallinnassaan ollut omaisuus on luovutettu osakkaille.²²⁶

²²⁰ PK 19:12.

²²¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 531.

²²² Rautiala 1965, s. 73.

²²³ Aarnio – Kangas 2016, s. 471 ja PK 23:4.3, jonka mukaan pesänselvittäjä on ilman tuomioistuimen määräämistä myös pesänjakaja osakkaiden pyynnöstä. Pesänselvittäjänä toimiva henkilö ei kuitenkaan pesänjaossa toimi pesänselvittäjän ominaisuudessa, vaan pesänjakajana.

²²⁴ PK 19:14.

²²⁵ KKO 2006:29, KKO 2020:9.

²²⁶ PK 19:16.

Pesänselvittäjän tehtävä on rinnastettu muihin lakisääteisiin edustussuhteisiin, kuten konkurssipesänhoitajan tehtäviin ja holhoustoimilain mukaiseen edunvalvontaan.²²⁷ Kun pesänselvittäjä on määrätty kuolinpesälle, voidaankin kysyä ketä hän edustaa tässä tehtävässään: perillisiä vai kuolinpesää. Aarnio ja Kangas toteavat selkeästi oman näkemyksensä: ”Laissa käytetään useissa kohdin myös ilmaisua ”kuolinpesän osakas” (PK 18:1) ja puhutaan ”kuolinpesän edustamisesta” (PK 18:2 ja 19:13) samaten kuin toimimisesta ”kuolinpesän puolesta” (PK 21:10.2). Kaikki nämä sanonnat tarkoittavat perillisten, yleistestamentin saajien ja lesken muodostamaa henkilöryhmää.”²²⁸ Pesänselvittäjän hallinnossa on kuitenkin useita muitakin intressitahoja, kuin vain osakkaat, ja pesänselvittäjän tehtävänä on myös tehdä toimia, jotka edistävät näiden intressitahojen etuja. Kuten kappaleessa 2.1 on esitetty, vanhemmassa oikeuskirjallisuudessa yhtenä oikeushenkilöllisyyden kriteereistä on pidetty sitä, näyttäytykö yhtymä ainoastaan ulospäin yhtenäiseltä intressiltä vai onko se myös tosiasiallinen oma intressiryhmänsä vai sisäisesti vain jäsenten intressit.²²⁹ Jos osakkaiden henkilökohtaiset intressit ovat vastakkaisia kuolinpesän kanssa, voi olla tilanteita, joissa on mielekkäämpää hahmottaa pesänselvittäjä kuolinpesän edustajaksi. Käsittelen seuraavaksi kuolinpesän ja sen osakkaiden välille syntyviä intressiristiriitoja, kun kuolinpesälle on määrätty pesänselvittäjä seuraavissa tilanteissa: perillisen ja kuolinpesän välinen velka, yksinperimystilanteet ja esineoikeudelliset kollisiotilanteet

5.3.2 Perillisten ja kuolinpesän välinen velka

Oma kysymyksensä on, miten perillisen ja perittävän elinaikana tehtyjä velkasuhteita tulisi hahmottaa perittävän kuoleman jälkeen. Onko tarkoituksenmukaisempaa hahmottaa velkasuhde perillisen ja kuolinpesän, vai velallisen perillisen ja kaikkien perillisten välille? Kysymys on relevantti erityisesti tilanteessa, jossa pesässä on vain ja ainoastaan yksi perillinen, mutta pesään määrätään pesänselvittäjä, koska perillinen ei ole hoitanut velkojenmaksua asianmukaisella tavalla.²³⁰ Voiko olla tarkoituksenmukaista tuossa tilanteessa katsoa, että perillinen on itse velkaa itsellensä, ja pesänselvittäjä edustaen

²²⁷ Aarnio – Kangas 2016, s. 474, 13 alaviite.

²²⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 375.

²²⁹ Heikonen 1936, s. 135–136 ja Kivimäki – Ylöstalo 1981, s. 166.

²³⁰ Lohi 2020, s. 181.

perillistä perii saatavia perilliseltä? Vai onko tarkoituksenmukaisempaa nähdä tilanne siten, että pesänselvittäjä kuolinpesän edustajana velkoo luonnollisen henkilön velkoja ja tämä henkilö sattuu olemaan perillinen?

Aarnio ja Kangas ovat myös nostaneet esiin mahdollisuuden hahmottaa velka ei perillisen ja osakkaiden välisenä velkana, vaan sen sijaan siten, että ”[velka] on kuoleman jälkeenkin perillisen velkaa ja perittävän saaminen, jonka maksamisesta perintökaassa on omat säännöksensä”.²³¹ Kaisto, joka edustaa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa, on myös nostanut esiin vaihtoehdon, jossa varallisuusosoikeuden haltijaksi jäsenetään perittävä, vaikka poissulkeekin tämän vaihtoehdon viitaten siihen, ettei oikeudelliseen ajatteluun perinteisesti ole kuulunut mahdollisuus siitä, että oikeuskelpoisuus jatkuisi luonnollisilla henkilöillä myös kuoleman jälkeen.²³² En usko, ottaen huomioon Aarnion muut tutkimukset ja aikaisemmin käsitellyn ontologisen filosofian, että hän ja Kangas tarkoittavat yllä lainatulla virkkeellä, että perittävällä omana oikeussubjektinaan olisi saaminen kuolemansa jälkeen varallisuusosoikeudellisesti, vaan ainoastaan sitä, että perittävän oikeudenomistajilla on erillisvarallisuudessa osana jäämistöä saatava yhdeltä perilliseltä. Muita argumentteja perittävän kuolemanjälkeisen oikeussubjektisuuden puolesta he eivät myöskään ole esittäneet. Näin ollen en tutki mahdollista perittävän oikeussubjektuutta kuoleman jälkeen tässä tutkimuksessa, vaan otan lähtökohdaksi, että osakaskeskeisessä ajattelutavassa kuolinpesän oikeussubjekteina pidetään kuolinpesän oikeudenomistajia eli perillisiä.

Tarkastellaan ensin yksinkertaista tapausta, jossa kuolinpesällä on kaksi osakasta A ja B, eikä pesässä ole muuta varallisuutta kuin saatava A:lta. Saatavan suuruus A:lta kuolinpesälle on 10 000 euroa. Jos A maksaa velkansa kuolinpesän tilille, ja sen jälkeen A ja B tekevät perinnönjaon, molemmat saavat 5 000 euroa perintönä. A:lla ja B:llä on selkeästi vastakkaiset intressit, mutta intressiristiriita ei näy suhteessa kolmanteen osapuoleen, eikä kuolinpesän hahmottaminen saamisoikeuden subjektina ole välttämättä tarpeellista. On mahdollista hahmottaa tilanne siten, että A vain maksaa B:lle hänen osuutensa saatavasta, ja mahdollisesti jopa kuolinpesälle maksamisen sijasta kuittaa perinnönjaossa oman osuutensa saatavastansa. Mitään estettä ei tietenkään myöskään ole

²³¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 377.

²³² Kaisto 2001, s. 130.

hahmottaa tapauksessa kuolinpesää oikeushenkilöksi, mutta se ei tuo myöskään merkittävää lisäarvoa.

Jos kuitenkin esimerkkiin lisätään se, että kuolinpesällä on myös 20 000 euron velka kolmannelle osapuolelle X:lle, alkaa tapaus näyttämään kuolinpesän ja osakkaiden välisten intressien erot. A ja B eivät ole tässä esimerkissä saamassa mitään kuolinpesän saatavasta mahdollisessa perinnönjaossa, koska kuolinpesä on ylivelkainen. A yksityishenkilönä näin ollen menettää koko 10 000 euroa kuolinpesän velkojalle X:lle, eikä B hyödy lainkaan pesästä. Jos tässä tilanteessa A kieltäytyy suorittamasta maksua kuolinpesälle, voi X vaatia pesänselvittäjän määräämistä kuolinpesälle PK 19:2 mukaisesti. PK 19:2 mukaan vainajan ja pesän velkojalla on oikeus pesänselvittäjän määräämisen hakemiseen, jos velkoja on esittänyt kuolinpesälle maksuvaatimuksen ja varannut sille kohtuullisen ajan maksaa velka tai esittää selvitys kuolinpesän taloudellisesta tilanteesta. Pesänselvittäjää ei voida määrätä, jos saatava on turvattu takauksella tai vakuudella tai osakkaat tarjoavat tämmöistä velkojalle. Myös B:llä voi olla intressi pesänselvittäjän määräämiseen, jotta mahdolliset velan maksuun liittyvät vastuut eivät voi kohdistua häneen. Kun pesänselvittäjä on määrätty, voi pesänselvittäjä ryhtyä tarvittaviin toimiin velan perimiseksi kuolinpesään. Tässä tilanteessa lienee selkeää, että pesänselvittäjä pesää selvittäessä ajaa eniten velkojan X intressejä, ja ehkä jossain määrin B:n intressejä, vaikkei B tulekaan saamaan A:lta perinnän tuloksena saaduista varoista mitään itselleen.

Tilanne tulee erityisen epäselväksi hahmottaa, jos oletamme, että B kuolee ja hänen ainoaksi perillisekseen jää A, jolloin kuolinpesässä on enää perillisenä ainoastaan yksi luonnollinen henkilö, joka pystyisi ilman pesänselvittäjän määräämistä yksin hallinnoimaan kuolinpesää haluamallaan tavalla. Kun pesänselvittäjä tässä tilanteessa velkoo A:lta 10 000 euron saatavaa, jotta voi maksaa sen velkojalle X:lle tuntuu keinotekoiselta ja monimutkaiselta hahmottaa pesänselvittäjä A:n edustajana. Voimme hyvin kuvitella pesänselvittäjän ja A:n tuomioistuimessa vastapuolina velka-asiassa, jotta pesä saadaan selvitettyä ja kolmannen osapuolen X:n velka saadaan maksettua. Eri tahojen intressit huomioon ottaen on selkeämpää käsittää pesänselvittäjä kuolinpesän edustajana. Kuolinpesän intressit voivat olla vastakkaisia osan tai kaikkien sen osakkaiden osalta.

Jos edellä mainittua esimerkkiä hahmottaa osakaslähtöisestä ajattelutavasta päädytään lopputulokseen, jossa A:ta vastaan on nostettu kanne A:n edustajan toimesta, jotta A maksaisi velkansa kolmannelle osapuolelle. Vaikka tämäkin asian muotoilu olisi mahdollinen niin se toisi vain lisää monimutkaisuutta asian hahmottamiseen ja käsittelyyn verrattuna kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan hahmotustapaan, jossa kuolinpesän edustaja vaatii kuolinpesän saatavaa maksettavaksi A:lta.

5.3.3 Yksinperimys

Osakaskeskeisen ajattelutavan kannattajat ovat tutkimuksissaan todenneet, että yksinperimyksen yhteydessä olisi erityisen ongelmallista katsoa, että syntyisi perillisestä erillinen kuolinpesä ja tämä näkemys, jonka mukaan kuolinpesää ei lainkaan synny on myös vaikuttanut käsityksiin jäämistöoikeuden ulkopuolella.²³³ Keskeinen syy miksi kuolinpesän syntyminen yksinperimystilanteessa on katsottu olevan erityisen ongelmallista on se, että kuolinpesässä ei silloin synny lainkaan yhteishallintosuhdetta.²³⁴ Yksinperimystilanteessa perillisellä ei toisin sanoen ole samoja rajoitteita pesän varojen käyttöön, kuin mitä osakkailla on tilanteessa, jossa on useita perillisiä. Kun kuolinpesässä on useita osakkaita, syntyy heille tiettyjä oikeuksia suhteessa jäämistöön, joita he voivat myös tuomioistuimen kautta suojella.²³⁵ Heille ei kuitenkaan synny kelpoisuutta disponoida jäämistöstä ilman muiden osakkaiden suostumusta.²³⁶

Yksinperimyksessä samankaltaisia rajoitteita suhteessa jäämistöön ei ole, mutta se ei tarkoita, etteikö jonkinlaisia rajoitteita olisi lainkaan, eivätkä osakaskeskeisen ajattelutavan edustajat tätä kiistäkään.²³⁷ Lisäksi, kun perittävän oikeudenomistajia on ainoastaan yksi, ei ole lainkaan tarvetta toimittaa perinnönjakoa.²³⁸ Jos kuolinpesä olisi olemassa, milloin se tarkalleen ottaen lakkaisi, kun perinnönjakoa ei tarvitse toimittaa? Ainoan perillisen oikeus jäämistöön on niin vahva, että asian tarkastelu kuolinpesän olemassaolon näkökulmasta voi hyvinkin olla useimmissa tapauksissa lisäys, joka ei tuo

²³³ Aarnio – Kangas 2016, s. 377. Vaikutuksesta vero-oikeuteen Råbinä 2001 s. 178–188 ja Ossa 2002, s. 72–73. Myös aikaisemmin käsitystä pidettiin erityisen ongelmallisena, ks. tältä osin Heikonen 1936, s. 158–160.

²³⁴ Aarnio 1967, s. 142.

²³⁵ Aarnio 1967, s. 65–71.

²³⁶ PK 18:2 sisältää kuitenkin poikkeuksen, jos kyseessä on toimenpide, joka ei siedä viivytystä.

²³⁷ Aarnio 1967, s. 79.

²³⁸ Aarnio – Kangas 2016, s. 281 ja 1519.

analyysiin mitään hyödyllistä, ja voi jopa tehdä yksinkertaisesta asiasta monimutkaisemman. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö voi olla olemassa tilanteita, joissa kuolinpesän hahmottaminen osaksi analyysia myös yksinperimystilanteessa voi olla antoisaa.

Kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan kannattajat puoltavat sitä, että on tarkoituksenmukaista hahmottaa, että kuolinpesä on ainakin jonkin aikaa olemassa myös yksinperimystilanteessa ennen kuolinpesän päättymistä ilman perinnönjakoa.²³⁹ Täysin selkeää ei ole, milloin näissä tapauksissa kuolinpesän katsotaan päättyneen.²⁴⁰

Ruotsissa, jossa kuolinpesän katsotaan olevan oikeushenkilö, myös yksinperimystilanteessa on katsottu, että kuolinpesä syntyy. Näin on asiaa arvioitu siitä huolimatta, että myöskään Ruotsissa kuolinpesän päättäminen yksinperimystilanteessa ei vaadi perinnönjakoa, koska yhteishallintosuhdetta ei lainkaan synny. Sen sijaan on tullut tuomioistuimen arvioitavaksi, milloin kuolinpesän on katsottu yksinperimystilanteissa lakaneen ja varallisuuden katsottu siirtyneen osakkaan varallisuudeksi.²⁴¹ Pääsääntönä kuolinpesä lakkaa yksinperimystilanteissa, kun perukirja on rekisteröity Ruotsin veroviraston toimesta.²⁴² Kuolinpesä ei kutienkaan lakkaa, jos kuolinpesän selvitys on vielä perukirjan rekisteröinnin jälkeen kesken jollain tavalla, kuten jos pesään on jäänyt epäselviä varoja, velkoja tai legaatteja, tai jos osakkuuskysymyksessä on epäselvyyttä.²⁴³ Jos perillisiä on aikaisemmin ollut useita, mutta tilanne muuttuu niin, että perillisiä onkin enää vain yksi, kuolinpesä lakkaa lähtökohtaisesti välittömästi, mikäli pesä on muutoin selvä.²⁴⁴ Kuolinpesän lakkaamisella yksinperimystilanteissa on ollut Ruotsin oikeuskäytännössä merkitystä ainakin vero-²⁴⁵ ja velkojansuojakysymyksissä.²⁴⁶ Perillisten velkojien näkökulmasta on relevanttia tietää, milloin erillisvarallisuus muuttuu perillisen

²³⁹ Kaisto – Lohi 2013, s. 366–367.

²⁴⁰ Kaisto – Lohi 2013, s. 366–367.

²⁴¹ NJA 1989, s. 452.

²⁴² NJA 1989, s. 452 ja Walin 1984, s. 36 ja 164.

²⁴³ KRNS, mål nr 872-18 ja NJA 1989, s. 452.

²⁴⁴ Tämäkin vain pääsääntö, kts. NJA 1999, s. 220.

²⁴⁵ Yksinperimystilanteita on jouduttu miettimään etenkin ÄB 3:1 muutoksen jälkeen, jossa muutettiin lakia siten, että tilanteessa, jossa ei ole testamenttia eikä yhteisiä rintaperillisiä, leski perii yksin. Näin ollen yksinperimystilanteita on syntynyt Ruotsissa Suomeen verrattuna useammin. Verolainsäädäntöä jouduttiin myös tämän lainsäädäntömuutoksen takia muuttamaan (RP 1988/89:141). En kuitenkaan käsittele vero-oikeutta tässä tutkimuksessa laajemmin.

²⁴⁶ NJA 1989, s. 452, NJA 2001, s. 554, KRNS, mål nr 872-18 ja NJA 1999, s. 220.

varallisuudeksi, jotta velkojat voivat vaatia varallisuuden realisointia, ja kuolinpesän velkojien näkökulmasta puolestaan on tärkeää, ettei kuolinpesän varoja käytetä perillisen velkojen maksuun siten, ettei kuolinpesän velkojille riitä varoja kuolinpesästä.

Missä tilanteissa Suomessa sitten voisi olla tarkoituksenmukaista hahmottaa yksinperimystilanteissa kuolinpesä oikeushenkilöksi? Vaikka yhteishallintosuhdetta ei lainkaan synny yksinperimystilanteessa, se ei tarkoita sitä, etteikö suuri osa perintökaaren muista säännöksistä pätsisi jäämistöön. Kuten Ruotsissa, myös Suomessa etenkin velkojan oikeuksiin liittyvät säännökset (etenkin PK 21 luku) vaikuttavat merkittäväällä tavalla siihen, miten jäämistöä kohdellaan, vaikka kuolinpesää ei katsottaisi syntyvän. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että perittävän velkojilla on sama mahdollisuus saada saatavansa perittävän varoista, kuin usean perillisen kuolinpesissä.²⁴⁷ Toisaalta riski varojen katoamiseen, sekoittumiseen ja muuhun kuin pesään liittyvään käyttöön on suurempi, kun ainoa perillinen voi itse tehdä päätökset kuolinpesässä aivan kuten yksinomistajan asemassa oleva. Jos vainaja on tehnyt testamentin, joka sisältää legaattimääräyksiä, perillisen tulee luonnollisesti toteuttaa ne, vaikka legaatint saajat eivät olekaan kuolinpesän osakkaita.²⁴⁸

Perittävän velkojilla ja legaatinsaaajalla on edellä mainitun lisäksi lähes samat mahdollisuudet turvautua perintökaaren sisältämiin suojaimekanismeihin.²⁴⁹ Legataari voi tarvittaessa nostaa vahvistuskanteen rintaperillistä vastaan vahvistaakseen lakiosan suuruuden, jos lakiosa aiheuttaa ongelmia legaatint täyttämässä, eikä perinnönjakoa yksinperimyksestä johtuen tulla toimittamaan.²⁵⁰ Tämän lisäksi niin legataarin kuin perittävän velkojien on tietysin edellytyksin mahdollista hakea pesänselvittäjän määräämistä, vaikka kyseessä olisikin yksinperimystilanne.²⁵¹ Pesänselvittäjän määrääminen yksinperimystilanteissa voi olla tarpeen etenkin, jos perillinen ei tee yhteistyötä velkojan tai legataarin kanssa, ja näin ollen on riski, että hän omalla toiminnallaan tosiasiallisesti estäisi velkojaa tai legataaria saamasta saatavaansa.

²⁴⁷ Kaisto – Lohi 2013, s. 366 ja Lohi 2020, s. 177–181.

²⁴⁸ Kangas 2004, s. 592 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 392.

²⁴⁹ Pois lukien tietysti perinnönjakoon liittyvät suojaimekat, kuten moitekatne, koska perinnönjakoa ei tarvitse toimittaa yksinperimystilanteessa.

²⁵⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 969 ja Kangas 2004, s. 592.

²⁵¹ PK 19:1.1 legataarin osalta ja PK 19:2 velkojan osalta.

Pesänselvittäjän määrääminen, kun perillisiä on yksi, herättää kuitenkin kysymyksen, kuinka tilanne tulisi hahmottaa osakaskeskeisen ajattelutavan näkökulmasta.

Tavanomainen hahmotustapa on ollut, että osakas saa yksinomistajan aseman perittävän kuollessa,²⁵² joten pesänselvittäjän määrääminen tulisi varmaankin hahmottaa osakaskeskeisen ajattelutavan näkökulmasta perillisen perittäväältä saadun varallisuuden osalta pesänselvittäjän määräämiseksi perillisen lailliseksi edustajaksi, joka myös rajoittaa kokonaisuudessaan perillisen mahdollisuutta hallita perittäväältä saatua varallisuutta.²⁵³ Kuolinpesäkeskeinen ajattelutapa sen sijaan hahmottaisi tilanteen yksinkertaisesti siten, että koska pesänselvitys on vielä kesken, ei kuolinpesä ole vielä lakannut olemasta olemassa, ja pesänselvittäjä määrätään kuolinpesälle.²⁵⁴ Etenkin tilanteissa, jossa perittävän jäämistö on ollut ylivelkainen, osakaskeskeinen ajattelutapa johtaisi tilanteen hahmottamiseen seuraavasti: Perillinen on suoraan kuolinhetkellä saanut yksinomistajan aseman suhteessa perittävän varallisuuteen, eikä kuolinpesää voida katsoa lainkaan syntyneen. Tästä huolimatta velkojan kanteesta pesänselvittäjä määrätään selvittämään ja yksin hallinnoimaan perittäväältä saatua varallisuutta, ja edustamaan perillistä perittävän varallisuuteen liittyvissä asioissa huolimatta siitä, että perillinen ei tosiasiallisesti ylivelkaisuuden takia tule saamaan mitään.

Kantani on, että yllä mainittu osakaskeskeinen hahmotustapa tuo tarpeetonta monimutkaisuutta verrattuna yksinkertaisempaan käsitykseen, jossa kuolinpesä on olemassa, kunnes pesä on selvitetty, ja pesänselvittäjä määrätään edustamaan tätä pesää. Etenkin tilanteissa, jossa pesänselvittäjä on määrätty, on yksikertaista ymmärtää, milloin yksinperimystilanteessa kuolinpesä lakkaa, koska kuolinpesä näissä tilanteissa päättyy pesän selvittämisen päättyessä, jolloin suurimmassa osassa tapauksia kuolinpesä lakkaisi olemasta, kun pesänselvittäjä on selvittänyt pesän ja luovuttanut mahdollisesti jäljelle jäävän omaisuuden perilliselle.

²⁵² Kaisto – Lohi 2013, s. 366.

²⁵³ Aarnio 1977, s. 307. Lähde ei puhu yksinperimyksestä, mutta vertaa pesänselvittäjää holhoustoilain mukaiseen edustajaan.

²⁵⁴ Kaisto – Lohi 2013, s. 366–367 todetaan, että yksinperimystilanteessakin voidaan katsoa, että omaisuus kuuluu kuolinpesälle, mutta epäselvää on kuinka kauan. Lisään tähän näkemykseen Ruotsin oikeuskäytännön näkemyksen siitä, milloin kuolinpesän olemassaolo lakkaa.

5.4 Esineoikeudelliset kollisiotilanteet

5.4.1 Sivullissuoja

Kuolinpesän oikeudellinen luonne nousee lähes välttämättä esille, kun käsittelyssä ovat esineoikeudelliset kollisiotilanteet, etenkin sivullissuojan näkökulmasta. Juuri näiden yhteydessä myös oikeustieteilijät ovat joutuneet ottamaan kantaa siihen, miten esineoikeudellinen kollisio tulisi hahmottaa.²⁵⁵ Käsittelen kysymystä seuraavan esimerkin avulla.

Osakkaat A ja B ovat osakkaan C sivuuttaen myyneet jäämistössä olleen irtaimen esineen kuolinpesän puolesta X:lle. Onko oikeustoimen seurauksena syntynyt kollisio X:n ja kuolinpesän välillä vai X:n ja C:n?

Kuten kysymyksestä näkee, tilanteen käsittelyn ulkopuolelle on jätetty A:n ja B:n (myyjien) ja luovutuksensaajan X:n välinen esineoikeudellinen suhde. Jos tässä suhteessa olisi nimittäin jokin seikka, joka aiheuttaisi pätemättömyyden²⁵⁶ tai muun ongelman oikeustoimessa, ei olisi suurta merkitystä sillä, hahmotetaanko tilanne kuolinpesän vai myyjien näkökulmasta.²⁵⁷ Lisäksi kysymyksenasettelun ulkopuolelle on jätetty kysymys sivullissuojasta tilanteessa, jossa A ja B ovat myyjinä esiintyneet esineen irtaimen esineen yhteisomistajina, eivätkä kuolinpesän osakkaina. Tällöin on nimittäin selkeää, että KK 11:4 ja KK 12:4 saantosuojan edellytykset voivat täytyä.²⁵⁸

Näin ollen tärkeä osa kysymyksestä on se, että myyjät ovat myyneet irtaimen esineen siten, että on ollut kaikille osapuolille selkeää, että omaisuus kuuluu kuolinpesään ja myyjät myyvät esineen osakkaan asemassa (ja X:n käsityksen mukaan ainoana osakkaina, vaikka tosiasiallisesti osakkaita oli yksi enemmän). Oikeudellinen kysymys, joka kertoo meille kuolinpesän oikeudellisesta luonteesta, on se, onko kuolinpesä ollut puutteellisesti

²⁵⁵ Lohi 1995, s. 949–950, Helin 1999, s. 155, Kolehmainen 2006, s. 231–237, Aarno – Kangas 2016, s. 431. Toinen aikaisemmin käsitelty kysymys on se, milloin julkiseen haasteeseen liittyen vainajan velkaa on pidettävä tunnettuna, sekä kuinka asiaan vaikuttaa se, että on osakkaita, jotka eivät tietäneet velasta vs. osakas joka tiesi velasta, ks. Lohi 1998, s. 221–222 ja Helin 1999, s. 154–155. Nytemmin tämä kysymys ei ole enää yhtä otollinen tutkimusnäkökulmasta, koska asiaan on otettu erikseen kantaa (mikä puoltaa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa) julkisesta haasteesta annetun lain 8 §:ssä.

²⁵⁶ Oikeustoimilain 3 luku esim. pakottaminen, petollinen viettely jne.

²⁵⁷ Kolehmainen 2006, s. 230–231.

²⁵⁸ Aarno – Kangas 2016, s. 432–433, Kolehmainen 2006, s. 234 ja Zitting 1989, s. 73–74.

edustettu vai onko C vain sivuutettu? Tällä on merkitystä, koska vastaus vaikuttaa siihen soveltuvatko kauppakaaren sivullissuojasäännökset asiaan.²⁵⁹ Yksi saantosuojan edellytyksistä irtaimen esineen luovutuksessa on nimittäin se, että luovuttaja on esiintynyt omistajana esinettä luovuttaessa.²⁶⁰ Jos osakkaat ovat omistusoikeuden subjekteja myös jäämistön osalta, ei olisi epäkoherenttia katsoa, että A ja B ovat esiintyneet omistajina myös tilanteessa, jossa he kertovat olevansa kuolinpesän ainoat kaksi osakasta, jolloin myös KK:n sivullissuojasäännökset soveltuisivat, kuten ne soveltuvat tavanomaisessa yhteisomistustilanteessa, jossa yksi yhteisomistaja on jätetty luovutuksen ulkopuolelle.²⁶¹ Tällöin myös kollisio olisi C:n ja X:n välillä eikä kuolinpesän ja X:n välillä.

On kuitenkin huomattava, että tämä ei ole ollut kaikkien osakaskeskeisen ajattelutavankaan edustajien lähtökohta oikeustilaan.²⁶² Aarnio ja Kangas ottavat analyysin lähtökohdaksi saman kuin edellä on mainittu, eli suhde, jota he tutkivat, on sivuutetun osakkaan ja luovutuksensaajan välinen suhde.²⁶³ Tästä huolimatta he päätyvät siihen lopputulokseen, että KK 11:4 ja KK 12:4 eivät voi soveltua, jos myyjä esiintyy kuolinpesän osakkaana.²⁶⁴ Tämä johtuu heidän mukaansa siitä, että ”luovutuksensaaja on aina tietoinen siitä, että luovuttaja ei ole kelpoinen yksin disponoimaan omaisuudesta”²⁶⁵ ja näin ollen kyse on jonkinlaisesta valtuutuksesta, jolloin KK:n edellä mainitut pykälät eivät sovellu. Tämän katsotaan olevan totta myös esimerkkitalanteessa, jossa kaksi osakasta esiintyvät kuolinpesän ainoina osakkaina,²⁶⁶ vaikka samanlaisessa yhteisomistustilanteessa luovutuksensaaja voisi saada KK 11:4 ja KK 12:4 mukaista suojaa. Tällöin herääkin kysymys, ketä kuolinpesän kaksi osakasta oikein edustavat? Kyseisessä tilanteessa selkein vaihtoehto lienee sanoa, että KK 11:4 ja KK 12:4 eivät sovellu, koska myyjät edustavat kuolinpesää, ja koska luovutuksen saajan näkökulmasta kaikki osakkaat ovat tekemässä kauppaa. Tämä kuitenkin selkeästi puoltaa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa, ja on vastoin esitystapaa, jossa kollisio olisi C:n ja X:n välillä. Toinen

²⁵⁹ Lohi 1995, s. 949–951.

²⁶⁰ Kolehmainen 2006, s. 234.

²⁶¹ Lohi 1995, s. 949–951.

²⁶² Lohi 1995, s. 947–949 ja Aarnio – Kangas 1991, s. 157–158.

²⁶³ Aarnio – Kangas 1991, s. 157 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 431.

²⁶⁴ Aarnio – Kangas 1991, s. 157–158 ja Aarnio – Kangas 2016, s. 431–433. Myös Lohi ja Välimäki katsoivat tämän olevan oikeustila, ks. Lohi – Välimäki 1999, s. 69–70 ja samoin HE 21/1994 vp, s. 3. Uudemmassa kirjallisuudessa näin Aarnio – Kangas 2016, s. 431–433.

²⁶⁵ Aarnio – Kangas 1991, s. 157. Pois lukien yksinperimystilanteet, joista ks. Aarnio – Kangas 2016, s. 432.

²⁶⁶ Aarnio – Kangas – Puronen 1996, s. 138 ja Lohi – Välimäki 1999, s. 69–70.

vaihtoehto olisi sanoa, että koska tilanteessa on kyseessä jaoton erillisvarallisuus, katsottaisiin, toisin kuin tavanomaisessa yhteisomistustilanteessa, että puutteellisesti edustettu taho on C siitä huolimatta, että X ei ollut tietoinen C:n olemassaolosta ja A ja B esiintyvät kuolinpesän ainoina osakkaina. Jää tosin avoimeksi, mihin tämä jaottoman erillisvarallisuuden erityispiirre tässä tilanteessa perustuu, ja vaikuttaa siltä, ettei asiaa ole tästä lähtökohdasta juurikaan tarkasteltu oikeuskirjallisuudessa.

Kuolinpesäkeskeinen hahmottamistapa kollisiosta sai lainsäätäjältä vielä vahvistusta, kun PK 20:9c säädettiin. Pykälä antaa sivullissuojaa X:lle tilanteissa, joissa vahvistettuun perukirjaan on merkitty osakkaiksi vain A ja B, ja he ovat pesän puolesta tehneet oikeustoimen. Lisäksi X:n tulee olla toiminut vilpittömässä mielessä. Hallituksen esityksessä mainitaan, että osakkaat edustavat pesää²⁶⁷ ja myös otetaan erikseen kantaa siihen, mitä suhdetta kollisiossa tulee analysoida: ”säännöksessä on kysymys oikeustoimen sitovuudesta kuolinpesän ja sen sopijapuolen välisessä suhteessa”.²⁶⁸ Pykälä sai kritiikkiä kuolinpesän subjektiksi asettamisen takia.²⁶⁹ Epäselväksi jää, kuinka PK 20:9c tulisi tulkita koherentisti osakaskeskeisen ajattelutavan näkökulmasta. Jos pykälän termi ”pesän puolesta” tarkoittaisi vain ”perillisten, yleistestamentin saajien ja lesken muodostamaa henkilöryhmää”²⁷⁰ ja henkilöryhmän puolesta toimimista, jää edelleenkin epäselväksi jää, mikseivät KK 11:4 ja KK 12:4 voisi myös soveltua kollisiotilanteessa, jossa luovutuksensaaja kuvittelee, että kaikki kuolinpesän osakkaat ovat edustettuina, vaikka yksi ei ole.

Toiseksi osakaskeskeisen ajattelutavan käyttö tässä tilanteessa menee selkeästi lainsäätäjän näkemystä vastaan. Suoraan pykälän sanamuodon vastainen tulkinta ja myös lainsäätäjän eksplisiittisen tahdon vastainen tulkinta vaatisi tuekseen erittäin vahvaa argumentaatiota ottaen huomioon, että oikeustiede katsotaan oikeuslähdeopissa ainoastaan sallituksi oikeuslähteeksi, kun taas lainsäädäntö on vahvasti velvoittava ja lainvalmisteluaineisto heikosti velvoittava oikeuslähde.²⁷¹ Tämänkaltaista lainsäätäjän

²⁶⁷ HE 21/1994 vp, s. 3 ja 5.

²⁶⁸ HE 21/1994 vp, s. 5.

²⁶⁹ Lohi 1995 s. 945–951. Lainmuutos herätti kriittistä analyysiä myös muista syistä, ks. Lohi 1995, s. 965–967.

²⁷⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 375.

²⁷¹ Hirvonen 2011, s. 19 ja 42–43.

toimialueelle astumista Aarnio ja Kangas ovat itsekin kritisoineet vastustaessaan kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan omaksumista.²⁷² Argumentoidessaan lainsäätäjän toimialueelle astumista vastaan he viittaavat siihen, että lainsäätäjä ei perintökaarta alun perin säätäessä ole tarkoittanut, että kuolinpesästä tulisi oikeushenkilö.²⁷³ Estettä ei tietenkään ole sille, että lainsäädäntöä myöhemmin muutetaan tavalla, joka myöntää tietyissä tilanteissa kuolinpesälle oikeushenkilön aseman. Katsonkin, että tässä tilanteessa lainsäätäjä on näin tehnyt ja erikseen antanut kuolinpesälle subjektin aseman esioikeudellisissa kollisiotilanteissa sivullissuojakysymyksissä.²⁷⁴

5.4.2 Ratihabitio ja pesänselvittäjän määrääminen

Osakkaat A ja B ovat osakkaan C sivuuttaen tehneet oikeustoimen kuolinpesän puolesta X:n kanssa. Voiko C tahdonilmaisullaan hyväksyä oikeustoimen pesää sitovaksi?

Vastaus kysymykseen on selvästi kyllä riippumatta siitä, miten kollision hahmottaa.²⁷⁵ Kun kuolinpesän kaksi osakasta ovat tehneet ilman kolmannen osakkaan suostumusta oikeustoimen ulkopuolisen kanssa, oikeustoimi on lähtökohtaisesti tehoton, eli se ei saa aikaan oikeustoimeen normaalisti liittyviä oikeusvaikutuksia.²⁷⁶ Tässä tapauksessa tehottomuus johtuu kompetenssivirheestä, joka on aiheutunut A:n ja B:n edustusvallan puuttumisesta suhteessa kuolinpesään.²⁷⁷ Oikeustoimen tehottomuus edustusvallan puuttumisesta johtuen ei kuitenkaan ole kompetenssivirhe, jota kuolinpesän kolmas osakas C ei voisi korjata hyväksymällä oikeustoimen jälkikäteen.²⁷⁸ Tämänkaltaista oikeustoimen jälkikäteistä hyväksyntää kutsutaan myös ratihabitioksi.²⁷⁹ Ratihabitio johdosta oikeustoimen tehottomuus korjaantuu, ja hyväksyntä myös johtaa siihen, että oikeussuhde saa samantapaisen sisällön kuin se olisi saanut, jos se olisi ollut tehokas silloin kun se tehtiin.²⁸⁰ Tästä huolimatta on oikeuskirjallisuudessa katsottu, että

²⁷² Aarnio – Kangas 2016, s. 376 alaviite 12.

²⁷³ Aarnio – Kangas 2016, s. 376 alaviite 12.

²⁷⁴ HE 21/1994 vp, s. 3 ja 5.

²⁷⁵ Kivimäki – Ylöstalo 1981, s. 365–366, Kolehmainen 2006, s. 249–250 ja 257–258.

²⁷⁶ Kolehmainen 2006, s. 65–66 ja 249–250.

²⁷⁷ Zitting 1989, s. 33–34.

²⁷⁸ Kivimäki – Ylöstalo 1981, s. 365–366, Kolehmainen 2006, s. 249–250, Taxell 1972, s. 145 ja Kaisto 2015, s. 48.

²⁷⁹ Kivimäki – Ylöstalo 1981, s. 365–366, Kolehmainen 2006, s. 249–250 ja Ussing 1931, s. 134.

²⁸⁰ Kaisto 2015, s. 48, Ussing 1931, s. 134 ja Taxell 1972, s. 145.

hyväksynnän vaikutus syntyy hyväksynnän tapahtumahetkellä eli ex nunc.²⁸¹ Ratihabitio voi tapahtua nimenomaisella oikeustoimen jälkikäteisellä hyväksymisellä tai konkludenttisesti eli hiljaisesti ilman nimenomaista hyväksyntää.²⁸² Konkludenttinen hyväksyntä on selkeästi poikkeus ja vaatii sen, että hyväksyjän toiminta tai passiivisuus osoittaa riittävällä vahvuudella hänen hyväksymistahtonsa sekä tietoisuuden tehottomuuden olemassaolosta, ja olosuhteet muutoinkin vahvistavat hyväksymisolettaman olemassaoloa.²⁸³

Edellä mainittu huomioon ottaen tarkastellaan samankaltaista tilannetta, mutta sillä erolla, että A:n ja B:n tehtyä mainitun C:n sivuuttavan oikeustoimen pesään määrätäänkin pesänselvittäjä. Voiko C tahdonilmaisullaan hyväksyä oikeustoimen pesää sitovaksi vai rajoittaako pesänselvittäjän määrääminen C:n mahdollisuutta hyväksyä oikeustoimi pesää sitovaksi?

Pesänselvittäjän määrääminen kuolinpesään johtaa välittömästi osakkaiden asiavaltuuden menettämiseen, joten pesän osakkaat eivät lähtökohtaisesti pysty enää pesänselvittäjän määräämisen jälkeen päättämään pesänselvitykseen koskevissa asioissa mistään.²⁸⁴ Selvää on, että jälkikäteinen hyväksyminen on mahdollista ennen pesänselvittäjän määräämistä. Lienee yhtä selvää, että kun asiavaltuus palaa osakkaille pesänselvittäjän tehtävän päättyessä, C:n on mahdollista jälkikäteen hyväksyä oikeustoimi olettaen, ettei pesänselvittäjä ole siihen mitenkään ottanut kantaa ja tilanne on sellainen, ettei voida katsoa, että oikeustoimi olisi passiivisuudella hyväksytty jo. Tilanteen ajallinen tutkiminen rajoittuu siis hetkeen, kun pesänselvittäjä on määrätty kuolinpesän asioita hoitamaan, eikä tehtävä vielä ole päättynyt. Koska hyväksynnän oikeusvaikutukset syntyvät ex nunc ei voida myöskään katsoa, että sillä, että tehoton oikeustoimi on tapahtunut ennen pesänselvittäjän määräämistä, olisi se vaikutus, että C:llä yksin olisi edelleen kaikissa tilanteissa oikeus hyväksyä oikeustoimi pesänselvittäjän määräämisen jälkeen. Oletetaan lisäksi, ettei C:n toiminta ennen pesänselvittäjän määräämistä ole täyttänyt oikeustoimen hyväksymisen edellytyksiä, koska jos oikeustoimi on kaikkien osakkaiden hyväksymä

²⁸¹ Kaisto 2015, s. 48, Ussing 1931, s. 134 ja Kaisto – Tepora 2012, s. 149

²⁸² Ämmälä 1993, s. 215, Kaisto 2015, s. 48, Taxell 1972, s. 145–146 ja Kolehmainen 2006, s. 249–250.

²⁸³ Ämmälä 1993, s. 253, Kaisto 2015, s. 48 ja Taxell 1972, s. 145–146. Olosuhteista enemmän etenkin Ämmälä 1993, s. 215–253.

²⁸⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 474.

ennen pesäselvittäjän määräämistä, on oikeustoimen tehottomuus korjaantunut ja oikeustoimi on näin ollen pesää sitova myös pesäselvittäjän määräämisen jälkeen. Juridiseen lopputulokseen vaikuttaa vahvasti se, miten esineoikeudellinen kollisio hahmotetaan, joten on tarpeen käydä läpi molemmat vaihtoehdot ja katsoa niitä puoltavat argumentit.

Jos kollisio hahmotetaan C:n ja X:n välille, nousee esille kysymys, kuinka pesäselvittäjän määräämisen tulisi vaikuttaa C:n toimivaltaan hyväksyä A:n ja B:n aikaisemmin kuolinpesän puolesta tekemä oikeustoimi. Lohi on lyhyesti ottanut kantaa tähän kysymykseen vuonna 1995 vielä edustaessaan osakaskeskeistä ajattelutapaa todeten, että ”Välitön intressisubjekti nyt tarkasteltavissa tilanteissa on kuitenkin sivuutettu osakas. Yksin hänen vallassaan on esimerkiksi päättää, ajetaanko pätemättömyyskannetta vai ei. Sen paremmin legaatinsaaja kuin pesään myöhemmin määrätty pesäselvittäjäkään eivät voi vaatia oikeustoimen julistamista pätemättömäksi yksin sillä perusteella, että ”pesä” oli puutteellisesti edustettuna.”²⁸⁵ Lohi katsoo siis, että C:llä ja ainoastaan C:llä, on oikeus ajaa pätemättömyyskannetta siitä syystä, että C ei ollut mukana tekemässä oikeustoimea.²⁸⁶ Pätemättömyyskanteen ajamatta jättäminen, kun muilla ei ole lainkaan asiavaltuutusta ajaa sitä, on verrattavissa jälkikäteiseen hyväksyntään. Kun kollisiossa ei siis oteta lainkaan huomioon muita osapuolia, vaan ainoastaan C ja X, päädytään lopputulokseen, että C:llä ja vain C:llä on mahdollisuus hyväksyä tai olla hyväksymättä oikeustoimi.

Jos kollision hahmottaa, kuten kappaleessa 5.4.1 olen argumentoinut, että lainsäätäjä on erikseen tarkoittanut tilanteen hahmotettavan, kuolinpesän ja X:n välille, lopputulos muuttuu merkittävästi. Kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan hahmotus tilanteesta on myös henkilökohtainen tulkintani. Kun kuolinpesä hahmotetaan kollision toiseksi osapuoleksi, C:n antama hyväksyntä muuttuu kysymykseksi siitä, milloin katsotaan, että kuolinpesä on pätevästi hyväksynyt oikeustoimen. Ennen pesäselvittäjän määräämistä PK 18:2 sisällön

²⁸⁵ Lohi 1995, s. 951 alaviite 15.

²⁸⁶ Lohi 1995, s. 951 alaviite 15: ”Määräedellytyksin saattaa muukin jäämistöintressentti kuin osakas saada pesän puolesta tehdyn oikeustoimen julistettua pätemättömäksi. Onko esimerkiksi legaatinsaajalla yksittäistapauksessa tällaista oikeutta, ratkeaa kuitenkin aivan muiden kuin tässä kirjoituksessa tarkasteltavien sääntöjen nojalla. Kysymyksen kannalta ei ole välitöntä merkitystä sillä, oliko joku osakkaista oikeustoimea tehtäessä mahdollisesti sivuutettu.”

mukaisesti kuolinpesän voidaan katsoa hyväksyneen oikeustoimen, kun kaikki osakkaat ovat sen hyväksyneet. Toimivalta antaa jälkikäteen hyväksyntä ei siis ole henkilökohtaisesti C:n yksityishenkilönä vaan C:n kuolinpesän osakkaan asemassa. Näin ollen C:n hyväksyntä riittää ennen pesänselvittäjän määräämistä. Kun pesänselvittäjä on määrätty, C:n asiavaltuus toimia pesän puolesta on sen nojalla päättynyt, eikä PK 18:2 yhteishallinto enää sovellu. Näin ollen C ei hyväksynnällään pysty enää vaikuttamaan tehokkaasti kuolinpesän varallisuuteen liittyvässä asiassa, ja toimivalta asiassa on siirtynyt pesänselvittäjälle PK 19:13 mukaisesti, jossa todetaan: ”Pesänselvittäjä edustaa kuolinpesää kolmatta henkilöä vastaan sekä kantaa ja vastaa pesää koskevista asioista”. Näin ollen mahdollisuus jälkikäteen hyväksyä tai olla hyväksymättä kuolinpesän tekemä puutteellisesti edustettu oikeustoimi siirtyy pesänselvittäjän määräämisen yhteydessä pääsääntöisesti²⁸⁷ yksinomaan pesänselvittäjälle.

Käydään läpi yllä mainitut kaksi tulkintavaihtoehtoa arvioimalla niiden vahvuuksia ja heikkouksia. Osakaskeskeisen ajattelutavan mukaista ratkaisua puoltaa se, että osakaskeskeinen näkökulma on pitkään ollut useimpien hyväksymä hahmottamistapa kollisioille, ja sen käyttäminen välttää abstraktin kuolinpesän subjektiksi asettamisen, ja täten myös välttää ontologisten sitoumusten tekemisen kuolinpesän osalta.

Kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan mukaista ratkaisua puoltaa se, että kollisiohahmottaminen kuolinpesän ja X:n välille on lainsäädännön sanamuodon mukaista ja lainsäätäjän eksplisiittisesti ilmaistu näkemys hahmotustavasta.²⁸⁸ Toisaalta, jos on totta, että pesänselvittäjällä ei ole asiavaltuutta vaatia oikeustoimen pätemättömäksi julistamista yksin sillä perusteella, että pesä oli puutteellisesti edustettuna²⁸⁹, vaikuttaisi kollisiohahmottaminen C:n ja X:n välille selkeämmältä valinnalta. Jos taas on perusteltua katsoa, että pesänselvittäjällä on asiavaltuus asiassa, ja että tämä asiavaltuus rajoittaa C:n mahdollisuutta nostaa kanne, on kollisio kuolinpesän ja X:n välillä perustellumpi valinta. Siksi juuri tätä väitettä täytyy tutkia tarkemmin.

Pesänselvittäjällä on kanneoikeus pesää koskevista asioista (PK 19:13) ja osakkaat menettävät kanneoikeuden pesään liittyvissä asioissa muutamia poikkeuksia lukuun

²⁸⁷ Poikkeuksista myöhemmin lisää.

²⁸⁸ Kuten kappaleessa 5.4.1 käsittelin, ks. HE 21/1994 vp, s. 5.

²⁸⁹ Lohi 1995, s. 951 alaviite 15.

ottamatta, kun pesäselvittäjä on määrätty.²⁹⁰ Näitä poikkeuksia on muun muassa testamentin moittiminen ja lakiosan täydennyksen vaatiminen.²⁹¹ Tämä johtuu siitä, että vakiintuneesti on katsottu, ettei pesäselvittäjällä ole valtuutta nostaa kannetta, jos oikeus nostaa kanne kuuluu nimenomaisesti osakkaalle lain mukaan.²⁹² Myös, jos pesäselvittäjä taikka -jakaja on toimivaltainen itse tekemään päätöksen asiassa ilman tuomioistuimen tuomiota, ei hän lähtökohtaisesti voi hakea tuomioistuimelta päätöstä asiaan.²⁹³ Pesäselvittäjän tehtävänä on selvittää pesä ja saattaa se näin ollen jakokuntoon.²⁹⁴ Jotta pesä on jakokunnossa, täytyy pesäselvittäjän selvittää jäämistön sisältö eli laajuus, maksaa velat ja täyttämiskelpoiset legaatit ja täyttää myös muut pesän vastuut.²⁹⁵ Täyttääkseen nämä tavoitteet pesäselvittäjä voi nostaa tarpeellisia kanteita, joihin sisältyvät myös mahdolliset pätemättömyyskanteet.²⁹⁶ Pesäselvittäjä ei tehtävänsä sisällöstä johtuen voi siis nostaa kannetta asiassa, joka ei kuulu pesän selvitykseen ja pesän jakokuntoon saattamiseen. Näin ollen kanteet, joilla olisi merkitystä vasta perinnönjaossa, eivät kuulu pesäselvittäjän toimivaltaan, jos ne eivät myös samalla edistä pesäselvitystä.²⁹⁷

Onko pesäselvittäjällä oikeus nostaa esimerkkitalanteessa pätemättömyyskanne edellä mainittu huomioon ottaen?²⁹⁸ Pätemättömyyskanteet eivät ole pesäselvittäjän kelpoisuuden ulkopuolella oleva kannetyyppi. Lisäksi laissa ei ole erikseen säädetty esimerkin tilanteessa asiavaltuutta ainoastaan perilliselle. Pesäselvittäjä edustaa

²⁹⁰ Aarnio – Kangas 2016, s. 530–532.

²⁹¹ Aarnio – Kangas 2016, s. 547–548 ja KKO 1969-II-13.

²⁹² Aarnio – Kangas 2016, s. 547, esim. lakiosan täydennyksen osalta PK 7:5–11 ja moitteen osalta PK 14:5–6. Molemmissa tapauksissa oikeus on kohdistettu erikseen perilliselle eikä kuolinpesälle, joten täytyykin olla niin, ettei pesäselvittäjällä ole oikeutta näitä ajaa. Kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan näkökulmasta tämä on myös ilmeistä, koska pesäselvittäjä ei edusta perillistä henkilökohtaisesti vaan kuolinpesää, jolloin ei olisi koherenttia antaa pesäselvittäjälle oikeutta käyttää yksinomaan perilliselle määrättyä kanneoikeutta.

²⁹³ Pesänjakajan osalta esim. KKO 2008:108. Sama on totta myös muissa viranomaisten päätöksissä kuten siinä, että pesäselvittäjä ei voi hakea holhousviranomaisen lupaa kuolinpesän asunnon myyntiin, koska on itse toimivaltainen myymään asunnon ilman lupaa, vaikka pesän osakkaista joku olisi edunvalvonnassa.

²⁹⁴ PK 23:2.3 joka kieltää perinnönjaon tekemisen ennen pesän selvityksen päättymistä. Myös Aarnio – Kangas 2016, s. 535.

²⁹⁵ Aarnio – Kangas 2016, s. 535.

²⁹⁶ Vaasan HO 2021:10 ja KKO 2022:39, vrt. Saarenpää 1980, s. 16, jossa hän argumentoi, että jo tehdyt oikeustoimet ovat tuomioistuimille kuuluva asia ja näin ollen pesäselvittäjän kompetenssin ulkopuolella. Koska oikeuskäytäntö on kuitenkin näyttänyt, ettei se, että oikeustoimi on aikaisemmin tehty, ole rajoittanut pesäselvittäjän kompetenssia, jätän tämän argumentin tarkemmin käsittelemättä.

²⁹⁷ Aarnio – Kangas 2016, s. 548 ja Itä-Suomen HO 20.6.1991 S 90/27.

²⁹⁸ Lohi 1995, alaviite 15. Vainajan elinaikana tapahtuneiden oikeustoimien osalta ks. Lohi – Välimäki 1999, s. 32 ja KKO 2022:39. Ks. myös Lohi–Kaisto 2013, s. 126–129 ja Aarnio – Kangas 2016 s. 535.

kuolinpesää kolmatta henkilöä vastaan, ja esimerkkitapauksessa tehottomasti myyty omaisuus on selkeästi ollut osa kuolinpesän varallisuutta perittävän kuolinhetkellä, kuten myös luovutushetkellä. Se, että kanteen kohteena on tapahtuma, joka on tapahtunut kuolinpesän yhteishallinnon aikana ennen pesänselvittäjän määräämistä ei tarkoita, etteikö pesänselvittäjän kelpoisuus koskisi myös sitä.²⁹⁹ Pesän laajuuden määrittelemisen ja velkojien ja legataarien saatavien suorittaminen on tarpeellinen osa pesänselvittäjän tehtäviä. Pesänselvittäjällä voi hyvin olla myös tarve määritellä, kuuluuko myyty esine vielä pesään ja, jos tehty oikeustoimi loukkaa kuolinpesän velkojien tai legataarien oikeuksia, niin sen peräyttäminen täytyy myös olla osa pesänselvittäjän kelpoisuutta. Näin ollen katson, että pesänselvittäjällä on kelpoisuus pätemättömyyskanteen nostamiseen esimerkin tilanteessa.

Toinen kysymys on, onko pesänselvittäjällä toimivaltaa nostaa kanteita. Tätä toimivaltaa rajaa se, onko kyseinen kanteen nostaminen tarpeen pesän selvittämistä ja jakokuntoon saattamista varten.³⁰⁰ Tämä on tietenkin tapauskohtaista. Väite, että pesänselvittäjä ei voi vaatia oikeustoimen julistamista pätemättömäksi yksin sillä perusteella, että pesä oli puutteellisesti edustettu, on tosi siinä mielessä, että pesänselvittäjällä ei ole toimivaltaa vaatia oikeustoimen pätemättömäksi julistamista puutteellisesti edustetun oikeustoimen takia, jos se ei ole lisäksi tarpeen pesän selvittämisen kannalta. Toisaalta väite ei ole tosi, jos sen ymmärtää siten, ettei pesänselvittäjällä ole lainkaan mahdollisuutta vedota pätemättömyyteen, jos se on tarpeen pesän selvityksen kannalta.³⁰¹

Kun pesänselvittäjällä on kelpoisuus, ja on mahdollista, että hänellä on myös toimivalta nostaa kanteita, täytyy myös selvittää rajoittaako tämä kelpoisuus C:n kelpoisuutta nostaa kanteita, ja missä tilanteissa C voisi nostaa kanteen. Lähtökohta on, että pesänselvittäjän määrääminen johtaa osakkaiden asiavaltuuden lakkaamiseen. Osakkailla on kuitenkin joissain tilanteissa rinnakkainen kelpoisuus pesänselvittäjän kanssa kanteen

²⁹⁹ Esim. Itä-Suomen HO 26.5.2016 drno S 15/412, jossa oikeus nostaa vahingonkorvauskanne osakasta vastaan kuolinpesän yhteishallinnon aikana tapahtuneesta aktiviteetista kesämökillä oli pesänselvittäjällä.

³⁰⁰ PK 19:12.1 on pesänselvittäjän toimivaltaa rajoittava pykälä verrattuna PK 19:13–14 jotka rajoittavat pesänselvittäjän kelpoisuutta. Lisäksi kelpoisuutta rajaa tuomioistuimen päätös, jolla kuolinpesälle on määrätty pesänselvittäjä. Lisää kelpoisuuden ja toimivallan eroista Lohi – Välimäki 1999, s. 41–43.

³⁰¹ Ja näin katson, että väite on tarkoitettu ymmärrettävän, ottaen huomioon myöhempi virke ”Kysymyksen kannalta ei ole välitöntä merkitystä sillä, oliko joku osakkaista oikeustoimea tehtäessä mahdollisesti sivuutettu.” Lohi 1995. s. 951 alaviite 15.

nostamiseen.³⁰² Asiavaltuuden antaminen kuolinpesää koskevissa asioissa vain pesänselvittäjälle edesauttaa pesänselvityksen joutuisuutta ja tehokkuutta, joka on pesänselvitysjärjestelmän tärkeimpiä tavoitteita.³⁰³ Tapauksessa KKO 2022:39 Korkein oikeus katsoi kuolinpesän osakkaalla olevan asiavaltuus ajaa kannetta perittävän tekemän kiinteistön kaupan peräyttämiseksi, vaikka asia kuului pesänselvittäjän toimivaltaan,. Perusteluja tälle olivat ensinnäkin se, että pesänselvittäjä oli kieltäytynyt ajamasta kannetta, mutta hyväksynyt sen, että osakas ajaa kannetta omissa nimissään pesän lukuun, minkä lisäksi pesänselvittäjä oli katsonut, että luovutuksen pätevyyden selvittäminen oli tarpeen pesän selvittämistä varten, mutta pesässä ei ollut riittävästi varoja kanteen ajamiseen. Toiseksi korkein oikeus nostaa ratkaisussa esille tavoitteen välttää selvityksen ja jaon viivytystä sekä osakkaan oikeusturvan tilanteessa, jossa pesänselvittäjä ei pysty ajamaan kannetta. Tässä tapauksessa katsottiin, että asiavaltuuden epääminen viivästyttäisi selvitystä ja jakoa, koska pesänselvittäjän hallinnon päätyttyä osakas voisi nostaa uuden kanteen asiassa kuolinpesän osakkaana yhteishallintosäännösten mukaisesti. Edellä mainitun mukaisesti katson, että myös esimerkkitapauksen tilanteessa osakas C:lle jää mahdollisuus nostaa kanne tuomioistuimessa kuolinpesän puolesta tehdyn oikeustoimen, jossa kuolinpesä on ollut puutteellisesti edustettu, peräyttämiseksi. Tämä mahdollisuus on kuitenkin poikkeus, ja vaatii sen arvioimista, viivyttääkö C:n mahdollinen asiavaltuus yksittäistapauksessa pesänselvitystä, ja onko se tarpeen osakkaan oikeusturvan turvaamiseksi.

Ottaen huomioon kantani pätemättömyyskanteen nostamisesta, lain sanamuodon ja lainvalmisteluaineistossa esitetyn kannan tilanteeseen katson, että nämä seikat puhuvat vahvasti sen puolesta, että kollisio tulee hahmottaa myös hyväksymisen osalta kuolinpesän ja X:n välillä. Lisäksi voimme miettiä miten kollisio hahmotetaan tilanteessa, jossa kaikki kuolinpesän osakkaat tekevät oikeustoimen, kun kuolinpesään on määrätty pesänselvittäjä. Tässäkin tilanteessa oikeustoimi on tehoton, koska osakkaat eivät enää edusta pesää, ja näin ollen pesä on oikeustoimessa ollut puutteellisesti edustettu.³⁰⁴ Tässäkin tilanteessa kollisio täytyy syntyä joidenkin osapuolien välille. Vaihtoehtoina

³⁰² KKO 2022:39, KKO 2020:9 ja KKO 2006:29 (lisäksi myös useita hovioikeuden ratkaisuja).

³⁰³ KKO 2022:39 perustelujen kappale 12. Tähän liittyy myös PK 19:12 pesänselvittäjän velvollisuus hoitaa tehtävänsä joutuisasti.

³⁰⁴ Aarnio – Kangas 2016, s. 564–565.

ovat joko kollisio pesäselvittäjän ja X:n tai kuolinpesän ja X:n välillä. Jos pesäselvittäjän tehtävä tässä tilanteessa päättyy, lienee selvää, että myös hänen mahdollisuutensa vedota oikeustoimen tehottomuuteen päättyy. On siis selvää, että pesäselvittäjän kompetenssi on vahvasti sidottu PK:n säännöksiin ja hänen asemaansa pesäselvittäjänä, eikä häneen henkilökohtaisesti. Tämä on mielestäni verrattavissa C:n asemaan, kun hänet sivuutetaan oikeustoimessa kuolinpesän osakkaana. Jos pesäselvittäjän tehtävän päätyttyä tilanteessa, jossa kaikki osakkaat ovat olleet mukana tekemässä tehottoman oikeustoimen, pesä ei siirrykään takaisin osakkaiden yhteishallintoon, vaan toiselle pesäselvittäjälle, myös jälkimmäinen pesäselvittäjä voi vedota oikeustoimen tehottomuuteen, etenkin tilanteissa, jossa oikeustoimi loukkaisi velkojien oikeuksia. Jos pesä sen sijaan siirtyy takaisin PK 18:2 mukaiseen osakkaiden yhteishallintoon, on selkeää, että oikeustoimen tehottomuus korjaantuu, kun kaikilla oikeustoimen tekoon osallistuneilla on nyt oikeus hallita kuolinpesän varallisuutta. Näin ollen katson, että myös tämä esimerkki tukee kollisio hahmottamista kuolinpesän ja X:n välille.

Kysymystä siitä, onko C:llä, pesäselvittäjällä vai molemmilla oikeus hyväksyä oikeustoimi jälkikäteen tai tehdä siitä pätemätön, voi vielä tutkia reaaliargumenttien kautta. Jos oikeus on pelkästään C:llä, millä tavalla tämä vaikuttaa pesäselvittäjän mahdollisuuteen selvittää pesä? Jos irtaimen luovutuksesta on tullut kuolinpesälle likvidejä varoja, kyseisten varojen käyttäminen velkojen maksuun voi olla riskialtista pesäselvittäjältä, vaikka kauppahinta olisi ollut käyvän arvon mukainen, jos jälkikäteen C päättääkin ajaa pätemättömyyskannetta asian tiimoilta. Etenkin, jos pesässä ei ole riittävästi varoja, jotta kauppahinta voidaan maksaa takaisin luovutuksensaaja X:lle, voi asiakelpoisuuden anto C:lle selkeästi hidastaa pesäselvityksen loppuunsaattamista.³⁰⁵ Toisaalta pesäselvittäjällä on mahdollisuus omilla toimillaan välttää tai ainakin pienentää todennäköisyyttä edellä mainitun riskin toteutumiseen pyytämällä C:ltä joko oikeustoimen hyväksymistä tai kanteen nostamista. Vaikka C olisikin passiivinen suhteessa pesäselvittäjän pyyntöihin, olisi mahdollisuus, että tämä passiivisuus katsottaisiin oikeustoimen jälkikäteiseksi hyväksynnäksi. Tämän passiivisuuden aiheuttaman oikeustoimen hyväksymisen ajankohta ei kuitenkaan olisi asia, jonka pesäselvittäjä voisi

³⁰⁵ Tällä viitataan mahdollisiin vahingonkorvauskanteisiin, joita pesäselvittäjän pitää tästä johtuen mahdollisesti ajaa A:ta ja B:tä vastaan, jotta X:lle saadaan maksettua kauppahinta takaisin.

helposti ennakoida, eli tiettyä epävarmuutta jäisi sen osalta, mikä on pesän laajuus, mitä varoja voidaan käyttää velkojen maksuun, ja onko tarvetta myydä enemmän pesän varoja, jotta likvidejä varoja velkojen maksuun on varmasti riittävästi. Toisin sanoen, jos C:llä olisi yksinomaan oikeus hyväksyä tai nostaa kanne pätemättömyyden perusteella, aiheuttaisi se haasteita pesänselvittäjän tehtävään määrittellä pesän laajuus ja saattaa pesä jakokuntoon, vaikka kauppa olisi ollut käyvän arvon mukainen.

Jos esine on myyty X:lle alihintaan, on C:n mahdollinen oikeus hyväksyä oikeustoimi riski kuolinpesän velkojen oikeuksien toteutumiseksi. Mietitään tilannetta, jossa A ja B ovat myyneet ilman C:n hyväksyntää esineen X:lle merkittävään alihintaan ja sen jälkeen kuolinpesään on määrätty pesänselvittäjä. Oletetaan, että tämän esineen alihintaan myyminen on johtanut tilanteeseen, jossa kuolinpesässä ei ole riittävästi varallisuutta maksaa kuolinpesän velkoja velkojille. Tässä tilanteessa se, ettei pesänselvittäjällä olisi toimivaltaa riitauttaa alihintaista kauppaa, olisi täysin vastoin pesänselvittäjän tehtävän ydinaluetta eli velkojen ja legataarien saatavien suorittamista ja näin ollen pesän selvittämistä. Pesän velkojat ovat saattaneet hakeneet pesänselvittäjää juuri estääkseen osakkaiden alihintaiset oikeustoimet ennen oikeustoimen tapahtumishetkeä, joten pesänselvittäjän toimivallan rajoittaminen on näissä olosuhteissa ilmiselvästi vastoin pesänselvittäjäinstituution tavoitteita.

Jos sen sijan ainoastaan pesänselvittäjällä on lähtökohtaisesti oikeus hyväksyä puutteellisesti edustettu oikeustoimi tai nostaa siitä pätemättömyyskanne, aiheuttaa se selkeästi riskin, että varallisuus, jonka esimerkiksi C haluaisi saada perintönä, jää kokonaan hänen päätösvaltansa ulkopuolelle.

Mietitään tilannetta, jossa kuolinpesässä on C:lle emotionaalisesti erittäin tärkeä koru, jonka A ja B ovat myyneet ulkopuoliselle X:lle käyvän arvon mukaisella hinnalla. Kun kyse on käyvän arvon mukaisesta luovutuksesta, pesänselvittäjällä ei todennäköisesti ole pesänselvityksellistä syytä vaatia oikeustoimen pätemättömäksi julistamista. Päinvastoin, kuten aikaisemmassa kappaleessa käsittelin, on pesänselvittäjällä tällaisessa tilanteessa todennäköisemmin intressi antaa jälkikäteen hyväksyntä oikeustoimelle, jotta sitä ei voida enää peruuttaa, jos pesän likvidit varat eivät muuten riittäisi. Asian ratkaisemisen

voidaan myös katsoa olevan osa pesän laajuuden selvittämistä, jolloin pesänselvittäjän tulisi selvittää oikeustoimen kohtalo suuntaan taikka toiseen.³⁰⁶

On kuitenkin myös mahdollista, että pesänselvittäjä jättää asian huomioimatta, joko sen takia, ettei hänellä ole lainkaan tiedossa oikeustoimen tehottomuus, tai sen takia, ettei pesässä ole kanteen ajamiseen tarvittavia varoja, vaikka kanteen ajaminen olisi pesän edun mukaista, joten pesänselvittäjä ei myöskään halua hyväksyä oikeustoimea, kuten oli tilanne tapauksessa KKO 2022:39. Varakkaassa kuolinpesässä yksittäisen korun arvo saattaa toisaalta olla niin merkityksetön, ettei pesänselvittäjä koe lainkaan tarpeelliseksi tehdä päätöstä suuntaan taikka toiseen ja katsoo, että kyse on pelkästään perinnönjakoon vaikuttavasta kanteesta, joka ei näin ollen kuulu pesänselvittäjän velvollisuuksiin.³⁰⁷

Rajanveto sen suhteen, milloin kyse on tarpeellisesta pesän laajuuden selvittämisestä, ja milloin vain perinnönjakoon vaikuttavasta kanteesta, voi olla erittäin monimutkaista, eikä selkeää rajaa olekaan mahdollista löytää.³⁰⁸ Asia jää siis viime kädessä pesänselvittäjän arvioitavaksi.

Jos pesänselvittäjä on täysin passiivinen asian suhteen, voi C nostaa kanteen pesänselvittäjän tehtävän päättyessä.³⁰⁹ Lisäksi KKO 2022:39 tapaisessa tilanteessa, ja tietyissä muissa poikkeuksellisissa tilanteissa, C pystyisi nostamaan kanteen jo pesänselvittäjän hallinnon aikana, mutta kaiken kaikkiaan C:n mahdollisuudet nostaa kanne on äärimmäisen rajoitetut. Ongelmaksi voi muodostua se, jos A ja B tiedostavat nämä rajoitukset pesänselvittäjän määräämisen jälkeen, ja haluavat tietoisesti aiheuttaa mahdollisimman paljon harmia C:lle, jolloin he myisivät kaikki C:lle tärkeimmät esineet ja hakisivat samalla pesänselvittäjän määräämistä, jotta C ei pystyisi riitauttamaan luovutuksia. Toki tämänkaltaisessa tilanteessa C:n oikeusturvan tarvetta saatettaisiin

³⁰⁶ Aarnio – Kangas 2016, s. 534–535.

³⁰⁷ Aarnio – Kangas 2016, s. 548.

³⁰⁸ Esimerkkinä Itä-Suomen HO 20.6.1991 S 90/27, jossa pesänselvittäjä nosti kanteen osakkaita vastaan, jotta he palauttaisivat kuolinpesään asunto-osakkeet, jotka oli ostettu kuolinpesän puoliksi omistamien osakkeiden myynnistä saaduilla rahoilla. Ainoa syy palautukselle kuolinpesään oli se, että pesänjakaja myisi osakkeet ennen jakoa, jotta varat voitaisiin jakaa. Tuomioistuini päätti velvoittaa osakkaan maksamaan kuolinpesän osuuden myyntihinnasta takaisin kuolinpesälle, ja katsoi, että pesänselvittäjä pystyi nostamaan kanteen, vaikka kyse oli vain perinnönjakoa varten tehtävästä varallisuuden palauttamisesta, vaikkakin pesänselvittäjän voidaan tuki katsoa samalla selvittäneen pesän laajuutta.

³⁰⁹ KKO 2022:39, perustelujen kappale 19.

arvioida tuomioistuimessa painavammaksi kuin pesänselvitysjärjestelmän tarpeita, mutta kyse olisi tapauskohtaisesta harkinnasta.

Toisin sanoen katson, että jos asiavaltuuden hyväksyä oikeustoimi tai hakea sen pätemättömyyttä katsotaan olevan vain pesänselvittäjällä, on C:n oikeusturva rajoittuneempi kuin päinvastaisessa tulkinnassa. Tätä kuitenkin lieventää se, että C:llä saattaisi tästä huolimatta olla poikkeuksellisesti mahdollisuus nostaa kanne pesänselvityksen aikana, ja mahdollisesti pesänselvityksen jälkeen. Päinvastainen tulkinta, jossa asiavaltuus on ainoastaan C:llä, saattaisi aiheuttaa ongelmia pesänselvittäjän mahdollisuuteen määrittää pesän laajuus, ja aiheuttaisi pesänselvittäjälle suuria riskejä pesän velkojen maksun yhteydessä etenkin, jos puutteellisesti edustetussa oikeustoimessa olisi kyse alihintaisesta kaupasta. Kokonaisuudessa katson, että reaaliargumentit siitä, että kollisio katsottaisiin olevan C:n ja X:n välillä ovat merkittävästi haitallisempia etenkin, kun kyse on alihintaisesta kaupasta. Näin ollen katson, että reaaliargumentit puhuvat sen puolesta, että puutteellisesti edustetussa oikeustoimessa kollisio syntyy kuolinpesän ja X:n välille. Huomioiden lisäksi lain sanamuoto, lainvalmisteluaineisto ja edellä esittämäni pesänselvittäjän asiavaltuudesta katson, että tätäkin oikeuskysymystä tarkisteltaessa on syytä päätyä tulkintaan, jossa kollisio hahmotetaan kuolinpesän ja X:n välille, ja näin ollen pesänselvittäjän määrääminen rajoittaa C:n mahdollisuutta hyväksyä jälkeensä puutteellisesti edustetun luovutuksen. Tämäkin oikeuskysymys siis puoltaa kuolinpesäkeskeistä ajattelutapaa.

6 Johtopäätökset

Olen tutkimuksessa selvittänyt, että kuolinpesän oikeushenkilöllisyyden tutkiminen ei ole tarpeeton tutkimuskysymys, vaikka kysymyksen mahdollisella ratkaisulla onkin vain marginaalinen tai mitätön vaikutus oikeuskysymysten arviointiin riippuen oikeuskysymyksestä. Olen, kuten kaikki asiaa tutkivat, joutunut ottamaan joitain filosofisia lähtökohtia ratkaisun löytämiseen ja näitä lähtökohtia voi perustellusti myös kritisoida. Katson kuitenkin, että oikeuskirjallisuudessa esitetyistä arviointikriteereistä juuri tarkoituksenmukaisuus on se, millä perusteella lainopin systemaattisia ratkaisuja on hyödyllistä arvioida.³¹⁰

Onko kuolinpesä siis tarkoituksenmukaista hahmottaa oikeushenkilöksi? Tutkimuksen tuloksena katson, että lainsäädäntö on, vaikka ei aina eksplisiittisesti, niin kuitenkin implisiittisesti johtanut siihen, että kuolinpesä käyttäytyy useissa oikeuselämän tilanteissa kuten muut lainsäädännön hyväksymät oikeushenkilöt, ja näin ollen on tarkoituksenmukaista kutsua myös kuolinpesää oikeushenkilöksi. Tästä huolimatta näkemykseni on, kuten muilla kuolinpesäkeskeisen ajattelutavan kannattajilla se, ettei kuolinpesän oikeushenkilöllisyydestä tule itsessään johtaa juridisia lopputuloksia, taikka käyttää sitä keinona estää juridiset lopputulokset, joissa kuolinpesä ei käyttäydy oikeushenkilön tavoin.³¹¹ Kysymys on enemmän siitä, että mahdollisena juridisena tulkintavaihtoehtona on myös se, että kuolinpesä itse on oikeuksien ja velvollisuuksien subjekti. Se, missä tilanteissa tulee katsoa, että kuolinpesä on näiden oikeuksien ja velvollisuuksien subjekti, ja missä tilanteissa osakkaat ovat oikeuksien ja velvollisuuksien subjekti, määräytyy juuri kyseistä oikeustointia ja relaatiota koskevan lainsäädännön ja juridisen analyysin perusteella, ja useimmissa tilanteissa kysymys on tarpeeton. Tutkimieni oikeuskysymysten valossa katson myös, että suurimassa osassa relevantteja tapauksia kuolinpesän hahmottaminen oikeuksien ja velvollisuuksien subjektiksi on tarkoituksenmukaisempaa, ja antaa oikeamman kuvan voimassa olevasta lainsäädännöstä.

³¹⁰ Filosofisen pohjan tarkoituksenmukaisuuden nostamisesta määrittäväksi kriteeriksi olen kirjoittanut kappaleessa 4.2. Oma näkemykseni pohjautuu vahvasti Kaiston esittämään näkemykseen (Kaisto 2005), sellaisena kuin olen sen ymmärtänyt.

³¹¹ Esimerkiksi holhoustoimilain 66 §:ää ei tule kritisoida siitä, että kyseisen pykälän mukaisesti kuolinpesän bruttovarat otetaan huomioon suoraan osakkaan holhousasioiden rekisteriin lisäämistä arvioitaessa, koska kuolinpesän oikeushenkilöllisyys, kuten sen olen tässä tutkimuksessa määritellyt ei estä lainsäädäntöä, jossa tehdään ratkaisuja, jotka vaativat osakaslähtöistä tarkastelua.

Koska tutkielman pituusrajoituksen takia olen voinut tutkia asiaa vain muutaman oikeuskysymyksen näkökulmasta voi olla, että valitsemalla eri oikeuskysymykset lopputulos olisi epävarmempi.

Lähteet

Virallisaineisto

Ehdotus 1935: Ehdotus perintö- ja testamenttilainsäädännön uudistamiseksi perusteluineen. Lainvalmistelukunnan julkaisuja; 1935, n:o 2.

Esitysehdotus 1938: Ehdotus hallituksen esitykseksi eduskunnalle perintölaiksi sekä siihen liittyvä lainvalmistelukunnan mietintö. Lainvalmistelukunnan julkaisuja 1938, n:o 5

HE 6/1964 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle perintölainsäädännön uudistamisesta

HE 6/1987 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä sekä siihen liittyväksi lainsäädännöksi

HE 16/1990 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren sekä eräiden muiden lakien tiedoksiantoa riita-asioissa koskevien säännösten muuttamisesta

HE 21/1994 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi perintökaaren 20 luvun ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta

HE 14/2004 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle perintökaaren velkavastuusäännösten muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

HE 178/2007 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain ja velan vanhentumisesta annetun lain muuttamisesta

HE 17/2015 vp: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä annetun lain muuttamisesta

LaVM 6/1987 vp: Lakivaliokunnan mietintö n:o 6 hallituksen esityksen johdosta laiksi avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä sekä siihen liittyväksi lainsäädännöksi

RP 1988/89:141: Regeringens proposition om beskattning av dödsbos skogskontomedel m.m. vissa fall

SOU 1932:16: Lagberedningens förslag till revision av ärvdabalken IV. Förslag till lag om boutredning och arvskifte.

SOU 1954:6: Ärvdabalk förslag

Kirjallisuus

Aarnio 1967:

Aarnio, Aulis. Perillisen oikeusasemasta. Porvoo; Helsinki: WS, 1967.

Aarnio 1968:

Aarnio, Aulis. Några tankar om oskiftat dödsbo som juridisk person. JFT, 1968.

Aarnio 1977:

Aarnio, Aulis. Ajatuksia jakamattomasta kuolinpesästä oikeushenkilönä. Teoksessa Pöyhönen, Juha (toim.). Suomalaista oikeusteoriaa. Osa I. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1977.

Aarnio 1997:

Aarnio, Aulis. Reason and authority: a treatise on the dynamic paradigm of legal dogmatics. Dartmouth: Aldershot, 1997.

Aarnio 2002:

Aarnio, Aulis. Kun kuolinpesästä tuli tunnusnimi. Osvi Lahtinen oikeusajattelun uudistajana. LM 2002.

Aarnio 2011:

Aarnio, Aulis. Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki: Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta, 2011.

Aarnio – Kangas 1991:

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo. Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1991.

Aarnio – Kangas 2009:

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo. Suomen jäämistöoikeus I. Lakimääräinen perintöoikeus. Helsinki: Talentum Pro, 2009.

Aarnio – Kangas 2016:

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo. Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. Helsinki: Talentum Pro, 2016.

Aarnio – Kangas – Puronen 1996:

Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Puronen, Pertti. Perunkirjoitusopas. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1996.

Airaksinen – Kymäläinen 2020:

Airaksinen, Manne – Kymäläinen, Seppo. Avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö.
Teoksessa Villa, Seppo et al. Yritysoikeus. Helsinki: Alma Talent, 2020.

Hakulinen 1935:

Hakulinen, Y. J. Avio-oikeus ja puolison perintöoikeus. DL 1935.

Hakulinen 1955:

Hakulinen, Y. J. Kuolinpesäkö juridinen henkilö? LM 1955.

Halila 2008:

Halila, Heikki. Henkilöoikeuden perusteet. Helsinki, 2008.

Harju 2020:

Harju, Ilkka. Sijoitusrahaston oikeudellinen muoto – Oikeushenkilöopillinen vertailu. Teoksessa Oikeustiede–Jurisprudentia LIII:2020 Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2020.

Heikonen 1936:

Heikonen, A. R. Perinnönyhteydestä Suomen oikeudessa silmälläpitäen erikoisesti perillisten omistusoikeussuhteita. 1. Väitöskirja: Helsingin yliopisto, 1936.

Heikonen 1948:

Heikonen, A. R. Avoin yhtiö Suomen oikeuden mukaan. Porvoo: Werner Söderström, 1948.

Heikonen 1952:

Heikonen, A. R. Korkeimmasta hallinto-oikeudesta 10. Liikevaihtoverotoimiston avoimen yhtiön suoritettavaksi määräämää liikevaihtoveroa ei liikevaihtoverotoimisto myöhemmin voi vahvistaa yhtiön osakkaiden maksettavaksi. DL 1952.

Heikonen 1953:

Heikonen, A. R. Avoimen yhtiön maksettavaksi pannun veron perimisestä yhtiön osakkailta. DL 1953.

Helin 1988:

Helin, Markku. Lainoppi ja metafysiikka : tutkimus skandinaavisen oikeusrealismin tieteenkuvasta ja sen vaikutuksesta Suomen siviilioikeuden tutkimuksessa vuosina 1920-1960. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys, 1988.

Helin 1999:

Helin, Markku. Arvostelu teoksesta Lohi, Tapani Vastuu kuolleen henkilön velasta I. LM 1999.

Hirvonen 2011:

Hirvonen, Ari. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja, 2011.

Kairinen 1979:

Kairinen, Martti. Perussuhdeteoriasta työoikeuden yleisten oppien osana = Über die Grundverhältnistheorie als Teil der allgemeinen Lehren des Arbeitsrechts. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys, 1979.

Kaisto 2001:

Kaisto, Janne. Sopimusvapaus, laki ja maksusuoja: varallisuusosoikeudellinen tutkimus yksityisautonomiasta systemaattisena ja aineellisena lähtökohtana etenkin hyvässä uskossa tehdyn suorituksen velvoitteesta vapauttavaa vaikutusta silmällä pitäen. Helsinki: Kauppakaari, 2001.

Kaisto 2005:

Kaisto, Janne. Lainoppi ja oikeusteoria. Oikeusteorian perusteista aineellisen varallisuusosoikeuden näkökulmasta. Helsinki: Edita Publishing Oy, 2005.

Kaisto 2015:

Kaisto, Janne. Oikeustoimiopin perusteet. Helsinki: Kauppakamari, 2015.

Kaisto – Lohi 2013:

Kaisto, Janne – Lohi, Tapani. Johdatus varallisuusosoikeuteen. Helsinki: Talentum, 2013.

Kaisto – Tepora 2012:

Kaisto, Janne – Tepora, Jarno. Esineoikeus eurooppalaistuvassa Suomessa: esineoikeuden oppikirja oikeustoimiopillisin ja prosessioikeudellisin lisäyksin. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 2012.

Kangas 2004:

Kangas, Urpo. Lakiosa eilen, tänään ja huomenna. DL 2004.

Kivimäki – Ylöstalo 1973:

Kivimäki, T. M. – Ylöstalo, Matti. Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. Helsinki: WSOY, 1973.

Kivimäki – Ylöstalo 1981:

Kivimäki, T. M. – Ylöstalo, Matti. Suomen siviilioikeuden oppikirja. Yleinen osa. Helsinki: WSOY, 1981.

Kolehmainen 2006:

Kolehmainen, Antti. Sopimus ja kuolinpesän hallinto. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2006.

Kolehmainen 2008:

Kolehmainen, Antti. Vainajan velka, pesänselvitysvelka vai muu pesän velka. DL 2008.

Kurki 2018:

Kurki, Visa. Ei vain oikeuskelpoisuutta – oikeussubjektikäsitteemme ongelmia ja uudelleenarviointia. LM 2018.

Kurki 2019:

Kurki, Visa, Oikeuksien intressiteorian puolustus. Teoksessa Aalto-Heinilä, Maija – Kurki, Visa (toim). Mitä oikeudet ovat?: Filosofian ja oikeustieteen näkökulmia. Helsinki: Gaudeamus, 2019.

Lagerspetz 1995:

Lagerspetz, Eerik. The Opposite Mirror: an Essay on the Conventionalist Theory of Institutions. Dordrecht: Kluwer, 1995.

Lahtinen 1949:

Lahtinen, Osvi. Till läran om juridiska personer. TfR 1949

Lahtinen 1953:

Lahtinen, Osvi. Avoimen yhtiön ja sen jäsenen välisestä suhteesta. DL 1955.

Lahtinen 1955:

Lahtinen, Osvi. Kuolinpesä-konstruktioista. LM 1955.

Lind – Walin 2009:

Lind, Göran – Walin, Gösta. Kommentar till ärvdabalken. Del 2 (18-25 kap.), Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m. Tukholma: Norstedts juridic, 2009.

Lohi 1995:

Lohi, Tapani. PK 20:9c:n mukaisesta vilpittömän mielen suojasta. DL 1995.

Lohi 1998:

Lohi, Tapani. Vastuu kuolleen henkilön velasta 1: jäämistöomaisuuden arvoon rajoittuva vastuu. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1998.

Lohi 2005:

Lohi, Tapani. Perintökaaren velkavastuu-uudistus ja kuolinpesän osakkaiden henkilökohtainen velkavastuu. Teoksessa Lohi, Tapani (toim.) Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus – juhla-julkaisu Vesa Majamaa. Helsinki: Edita Publishing Oy, 2005.

Lohi 2011:

Lohi, Tapani. Legaatinsaajan oikeusasemasta. Helsinki: Talentum, 2011.

Lohi 2020:

Lohi, Tapani. Jäämistöositus ja kuolinpesä. Helsinki: Alma Talent, 2020.

Lohi – Välimäki 1999:

Lohi, Tapani – Välimäki, Pertti. Pesänselvityksen ongelmakohtia. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1999.

Mannio 1918:

Mannio, Niilo A. Yhteisöllisestä juridisesta henkilöstä. LM 1918.

Makkonen 1998:

Makkonen, Kaarle. Luentoja yleisestä oikeustieteestä. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1998.

Malmström 1938:

Malmström, Åke. Successionsrättsliga studier. Uppsala: Lundequistska Bokhandeln, 1938.

Malmström 2016:

Malmström, Åke – Ramberg, Christina (toim.). Malmströms civilrätt. Stockholm: Liber, 2016.

Mikkola 2017:

Mikkola, Tuulikki. Yhteisomistus. Helsinki: Alma Talent, 2017.

Nial – Hemström 1992:

Nial, Håkan – Hemström, Carl. Om handelsbolag och enkla bolag. Stockholm: Norstedt, 1992.

Ossa 2005:

Ossa, Jaakko. Kuolinpesän verokohtelu. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.)
Yhteisöoikeudellisia kirjoituksia II. Turku: Turun yliopisto, 2002.

Rautiala 1965:

Rautiala, Martti. Pesänselvitys ja perinnönjako. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus,
1965.

Räbinä 2001:

Räbinä, Timo. Vastikkeeton saanto ja luovutusvoiton verotus. Helsinki:
Lakimiesliiton kustannus, 2001.

Saarenpää 1977:

Saarenpää, Ahti. Johdatusta Aarnion kirjoitukseen. Aarnio, Aulis. Ajatuksia
jakamattomasta kuolinpesästä oikeushenkilönä. Teoksessa Pöyhönen, Juha (toim.).
Suomalaista oikeusteoriaa. Osa I. Helsinki: Helsingin yliopisto, 1977.

Saarenpää 1980:

Saarenpää, Ahti. Pesänselvittäjä ja pesänjakaja. Ensimmäinen osa. Helsinki:
Condictio, 1980.

Saarenpää 1999:

Saarenpää, Ahti. Henkilöoikeus. Teoksessa Pekka Timonen (toim.). Johdatus
Suomen oikeusjärjestelmään I. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1999.

Taxell 1972:

Taxell, Lars Erik. Avtal och rättsskydd. Åbo: Åbo akademi, 1972.

Tuori 2013:

Tuori, Kaarlo. Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Helsinki: Unigrafia, 2013.

Ussing 1931:

Ussing, Henry. Aftaler paa formuerettens omraade : paa grundlag af Jul. Lassens
Haandbog i obligationsretten. Kööpenhamina: Gad, 1931.

Villa 2013:

Villa, Seppo. Henkilöyhtiöt ja osakeyhtiö. Helsinki: Talentum, 2013.

Villa 2018:

Villa, Seppo. Henkilöyhtiöt ja osakeyhtiö. Helsinki: Alma Talent, 2018.

Villa 2023:

Villa, Seppo. Henkilöyhtiöt ja osakeyhtiö. Helsinki: Alma Talent, 2023.

Walin 1984:

Walin, Gösta. Kommentar till ärvdabalken. 2 (18-25 kap.), boutredning och arvskifte. Stockholm: Norstedts, 1984

Westman 1941:

Westman, Karl Gustaf. Ny ärvdabalk. Stockholm: Svensk Juristtidning, 1941.

Wilhelmsson – Jääskinen 1992:

Wilhelmsson, Thomas – Jääskinen, Niilo. Avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1992.

Wilhelmsson – Jääskinen 2001:

Wilhelmsson, Thomas – Jääskinen, Niilo. Avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 2001.

Zitting 1989:

Zitting, Simo. Sivullissuojasta varallisuusoukeudessa. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1989.

Zitting – Rautiala 1982:

Zitting, Simo – Rautiala, Martti: Esineoukeuden oppikirja: yleinen osa. Helsinki: Suomen lakimiesliiton kustannus, 1982.

Ämmälä 1993:

Ämmälä, Tuula: Sopimuksen pätemättömyyden korjaantumisesta: oikeustoimilain pätemättömyysperusteita koskeva tutkimus. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1993.

Oikeuskäytäntö

Itä-Suomen HO 20.6.1991 S 90/27

Itä-Suomen HO tuomio 26.5.2016 drno S 15/412

KKO 1930 II 168

KKO 1941 II 149

KKO 1945 II 40

KKO 1966 II 99

KKO 1969-II-13

KKO 1977-II-86

KKO 1982 II 185
 KKO 1992:65
 KKO 1993:91
 KKO 1995:155
 KKO 1998:5
 KKO 1998:139
 KKO 2006:29
 KKO 2008:108
 KKO 2020:9
 KKO 2022:39
 KRNS, mål nr 872-18
 NJA 1989 s. 452
 NJA 1999 s. 220
 NJA 2001 s. 554
 Vaasan HO 2021:10

Lyhenteet

AKYL	Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä (29.4.1988/389)
DL	Defensor legis
HE	Hallituksen esitys eduskunnalle
HO	Hovioikeus
KK	Kauppakaari (31.12.1734/3)
KKO	Korkein oikeus
LM	Lakimies-lehti
NJA	Nytt juridisk arkiv
PK	Perintökaari (5.2.1965/40)
SOU	Statens offentliga utredningar